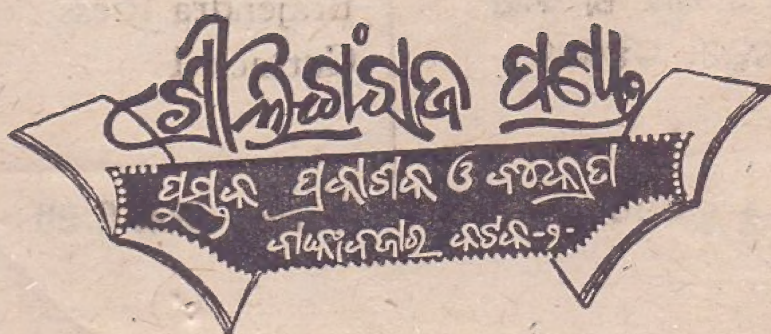

ଆମିନାମ ଦାତା
ଜଣାଦିତ୍ତା

ପଞ୍ଚାକ୍ଷରୀ

(ନନ୍ଦକିଶୋର)

ନାଟ୍ୟକାର —
ଡକ୍ଟର ଅନନ୍ତ ଚରଣ ପ୍ରିୟ

ପଲ୍ଲୀ କବି
(ନନ୍ଦକିଶୋର)

ପ୍ରକାଶକ :
ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ପଣ୍ଡା
ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶକ ଓ ବିକ୍ରେତା
ବାଙ୍କାବଜାର, କଟକ-୨

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ : ୧୯୭୮

ମୁଦ୍ରାକର :
ଶ୍ରୀ ପ୍ରତାପ କୁମାର ଦାସ
ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରେସ୍, କଟକ-୧

ମୂଲ୍ୟ—ଟ ୭-୦୦

PALLI KABI
(Nandakishore)

Publisher :
Sri Lingaraj Panda
Bankabazar, Cuttack-2

First Print : 1978

Printed by :
Sri Pratap Kumar Das
Brajendra Press
Cuttack-1

Price—Rs. 6-00

ଭୂମିକାରେ

ପୁରୁଷ

- ୧ । ମଧୁସୂଦନ
- ୨ । ନନ୍ଦ
- ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି
- ୪ । ବିମ୍ବାଧର
- ୫ । କାମପାଳ
- ୬ । ଗୋପାଳ
- ୭ । ଅଭିରାମ
- ୮ । ରାଧାନାଥ
- ୯ । ବାଟୋଇ
- ୧୦ । ନାଉରଥା
- ୧୧ । ଗଙ୍ଗାଧର
- ୧୨ । ସେନେଟେଣ୍ଡା
- ୧୩ । ମଦନ
- ୧୪ । ଫକୀର
- ୧୫ । ଶୁକର
- ୧୬ । ଗୋପବନ୍ଧୁ
- ୧୭ । ରଘୁବାନା

ସ୍ତ୍ରୀ

- ୧ । ଶାନ୍ତି
- ୨ । ରେବା
- ୩ । ଚନ୍ଦ୍ରକଳା
- ୪ । କୋକିଳ
- ୫ । ସରସ୍ୱତୀ
- ୬ । କୃତ୍ତଳା

—ନାଟକ କଥା—

ଏ ନାଟକ ଲେଖା ହେଇଥିଲା ୧୯୭୮ ମସିହାରେ । ‘ମୌସୁମୀ’ରେ ଶ୍ରୀମତୀ ବର୍ମାଙ୍କର ବେତାର ନାଟିକା ‘ପଲ୍ଲୀକବି’ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାପରେ ‘ପଲ୍ଲୀକବି’ ନନ୍ଦକଣ୍ଠରାଜଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ନାଟକ ଲେଖିବାର ଜଣା ଲାଗିଲା ସେ ବେଳର ତରୁଣ ମନରେ । ଭଦ୍ରକ କଲେଜର ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ନରେନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ବେହେରା ମୋତେ ଉପଦେଶ ଦେଲେ, କୁସୁପୁର ଯାଇ କବିଙ୍କର ଘନଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁ (ଅଧୁନା ସ୍ୱର୍ଗତଃ) ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଜେନାଙ୍କ ସହ ଘନଷ୍ଟ ହୋଇ କବିଜୀବନର ଗୋପନ କଥା ଜାଣିବା ପାଇଁ । କବିପୁତ୍ର ଶ୍ରୀ ବସନ୍ତକୁମାର ଚଳଙ୍କ ସହାୟତାରେ କୁସୁପୁର ଯାଇ କବିପରିବାରର ଆଦିଅ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲି ଓ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଜେନାଙ୍କଠାରୁ ନାନା ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ଏ ନାଟକ ଲେଖିଲି । କିନ୍ତୁ କୁର୍ବି ଗ୍ୟାବଣତଃ ପାଣ୍ଡୁ ଲିପିଟି ୧୯୭୪ରେ ହଜିଗଲା ଏବଂ ଗାର୍ଦ୍ଧଭନର ଅନୁତ ପ ପରେ ଯେତେବେଳେ ତା କଥା ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲିଯିବାପାଇଁ ଚିରକଲି, ହଠାତ୍ ତା’ର ଆବର୍ତ୍ତକ ହେଲା ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କର ଜନ୍ମଶତବାର୍ଷିକୀ ଅବସରରେ । ସେତେବେଳେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବା ସୁରଙ୍ଗିକାରେ ଏହି ନାଟକଟିକୁ ପ୍ରକାଶିତ କରିବା ପାଇଁ ଡକ୍ଟର କୃଷ୍ଣଚରଣ ବେହେରା ସ୍ୱୀକୃତି ଦୋଇଥିଲେ ହେଁ ପାଣ୍ଡୁ ଲିପିଟିର ଅବଶ୍ୟକୀୟ ସଂଶୋଧନ ଓ ପୁନର୍ଲିଖନ ପାଇଁ ସମୟ ଲାଗିବାରୁ ତାହା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

ନାଟକଟି ପଢ଼ିବା ପରେ କବିଜୀବନରେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ‘ନାଟକୀୟତା’ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେକ ହ୍ରସ୍ୱତ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ନ ପାରିଲେ । ଏଣୁ ନାଟକଟି ଲେଖିବାର ଯଥାର୍ଥତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିପାରେ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କବି ଓଡ଼ିଆ ଜଗତରୁ ଏକ ନୂତନ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଦେଲେ ତାଙ୍କର ଚରିତ୍ରରେ, ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀରେ ଏବଂ ଜୀବନଯୋଧରେ ଯେ ଜିଣିତଭାବେ ଅନେକଟା ସ୍ୱଳ୍ପାୟତା ଏବଂ ବିଚିତ୍ରତା ଥିବ ତାହା ଅନାସୀଦ୍ୟ । ଏ ନାଟକରେ ଯଥାସମ୍ଭବ ସେଗୁଡ଼ିକର ପରିପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି । ତା’ଛଡ଼ା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବନ ଏକ ନାଟକ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଟକରେ ‘ନାଟକୀୟତା’ କ’ଣ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ?

ଅତି ଏହି ନାଟକଟିର ପ୍ରକାଶ -ଦେଖିଥିଲେ କବି-ବନ୍ଧୁ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଜେନା କହୁଁ ବେଶୀ ଖୁସି ହୋଇଥାନ୍ତେ । ଆଜି ସେ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସେଇ କବିଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୁଖଟି ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ସ୍ୱର୍ଗରେ ଥାଇ ତାହା ଖୁସି ହେବେ ।

ନାଟକଟି ଲେଖିବାରେ ସାଦର ଉତ୍ସାହ ଦେଇଥିବାରୁ ମୁଁ ମୋର ଶିଳ୍ପ
ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ନରେନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ବେହେରା, ତତ୍କାଳ କୃଷ୍ଣଚରଣ ବେହେରା,
ଶ୍ରୀ ବସନ୍ତ କୁମାର ବଳ, ବରୁ ଶ୍ରୀ ଜଗମୋହନ ପଣ୍ଡାଙ୍କଠାରେ କୃତଜ୍ଞ ।

ବରୁ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପଣ୍ଡା ଏହାର ପ୍ରକାଶନର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଥିବାରୁ
ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ସର୍ବଶେଷ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛି ।

ଶେଷରେ ନାଟକଟିର ଦୋଷ ଯୁକ୍ତି ବାଛି ଏହାର ଯଥାଯଥ ବ୍ୟବ
କରିବା ପାଇଁ ସହୃଦୟ ପାଠକପାତ୍ରଙ୍କ ଠାରେ ନମ୍ର ନବେଦନ ଜଣାଉଛି ।

ଭାରତବର୍ଷ ୧୯୫୫ । ଗୁଆଁ ।

ଏହି ଲେଖନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ } ଅନନ୍ତ ଚରଣ ଶୁକ୍ଳ

ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ, ୧୯୫୫ ।

ଏହି ଲେଖନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ }

ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ, ୧୯୫୫ ।

ଏହି ଲେଖନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ }

ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ, ୧୯୫୫ ।

ଏହି ଲେଖନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ }

ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ, ୧୯୫୫ ।

ଏହି ଲେଖନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ }

ଏହି ଲେଖନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ } ଅନନ୍ତ ଚରଣ ଶୁକ୍ଳ
ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ, ୧୯୫୫ ।
ଏହି ଲେଖନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ }

ଏହି ଲେଖନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ } ଅନନ୍ତ ଚରଣ ଶୁକ୍ଳ
ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ, ୧୯୫୫ ।
ଏହି ଲେଖନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ }

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ଦୃଶ୍ୟ ଏକ

[କଟକର ଭଲୋରୀଆ ସ୍କୁଲ ନିକଟସ୍ଥ ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ ବାସଗୃହ ।
ନୂତନ କର ଇଂରାଜୀର ପ୍ରଭାବ ଓଡ଼ିଶାରେ ପଡ଼ିଛି । ବେଶଭୂଷା, ଗୁଲିଚଳନ,
ହାତବନ୍ଧ ସବୁଥିରେ ଇଂରାଜୀର ରୂପ । ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ପ୍ରଭାବରେ ମଧୁସୂଦନଙ୍କର ଗୃହ
ସଜେ ଯେମିତି ନୂତନ ପ୍ରାଣରେ ଉଜ୍ଜୀବିତ ହୋଇ ଉଠିଛି ! ସନ୍ଧ୍ୟାର କିଛି ସମୟ
ଭର । ପରଦା ଉଠିଲା ପରେ ଦେଖାଗଲା ମଧୁସୂଦନଙ୍କର ଡୁଙ୍ଗାୟା କନ୍ୟା
ଶତ୍ରୁକଣା ଗୋଟିଏ ହାତରେ ଗଦାଏ ବନ୍ଧୁ ଓ ଅନ୍ୟ ହାତରେ ଲଣ୍ଠନ ଧରି ପ୍ରବେଶ
କରୁଛନ୍ତି ଗୋଟିଏ ପାଖରୁ । ଅନ୍ୟ ପାଖରୁ ପ୍ରବେଶ କରୁଛନ୍ତି ମଧୁସୂଦନ ।
ଭଗବତ୍ ସୋତ ଖଣ୍ଡିଏ ଓ ଖଣ୍ଡିଏ ଗୁଦର । ଶାନ୍ତିଲତା ବହୁଗଦାକ ଟେବୁଲ
ପରେ ରଖିଦେଇ ଲଣ୍ଠନଟାକୁ ଟିକିଏ ତେଜିଦେଲେ । ଟେବୁଲ ଉପରେ
କୌଣସି ସିରା ସମୟରେ ମଧୁସୂଦନ ମନାକଲେ ।]

ଶତ୍ରୁକଣା—ନା-ନା ମା, ଆଉ ଆଉ । ଲଣ୍ଠନଟା ଟିକିଏ କମାଇ ଦେ । ଆଜି
ସବୁ ମୋତେ ଖାଲି ଅନ୍ଧାର ଦେଖାଯାଉଛି । ମୁଁ କିଛି କାହିଁକି ଭାବିପାରୁ
ନାହିଁ । କ'ଣ ଯେ ସବୁ ହୋଇଗଲା ମୋର । ମା ଶାନ୍ତି, ଆରେ....ନା-ନା
ତୁ ଯା-ମା, ତୁ ଯା—ଯା, ପଡ଼ାପଡ଼ି କ'ଣ କରିବୁ ବୋଲି କହୁଥିଲୁ
ତୁ ଯା....

ଶତ୍ରୁକଣା—ନା-ନା—

ଶତ୍ରୁକଣା—ନା-ନା ମା (ବିଚଳିତ ହୋଇ) ତୁ ପିଲା ଲୋକ । ତୁ କିଛି ଜାଣିପାରୁ
ନାହିଁ । ଜାଣୁ ମା, ମଣିଷ ଆଦାତ ପାଇଲେ କେମିତି ପ୍ରତିଘାତ କରିବାକୁ
କାହୁଁ ହୋଇପଡ଼େ ? ନା-ନା ତୁ ଯା-ଯା-ଯା, ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରାର୍ଥନା କରି
ହାବୁଡ଼ ? ପ୍ରାର୍ଥନାର ବେଳ ଗଢ଼ିଯାଉଛି । ଯଦି ସାର ନ ଥାଉ
କହୁହେଲେ ଶୀଘ୍ର ସାରିନେବୁ ଯା ।

(ଶତ୍ରୁକଣା ଏକ ସଦଗ୍ଧ ଗୁହାଣି ଗୁଡ଼ି ଗୁଲି ଯାଉଥିବେ । ପୁଣି
କାନ୍ଦରେ ମଧୁସୂଦନ)

ମଧୁ—ମା ଶାନ୍ତି, ଆରେ ଚାଲିଗଲା କି ? ଶୁଣ ମା, ଶୁଣ । ଭୁଲି ଯାଉଛି ।
ସବୁ ଯେମିତି ଆଜି ମୁଁ ଭୁଲି ଯାଉଛି । ଜୀବନର ଦୀର୍ଘକାଳବ୍ୟାପୀ ମୋର
ଏହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ଶରୀର ଆଜି ଯେପରି ସବୁକିଛି ଭୁଲିଯିବାକୁ ଚାହୁଁଛି ।
ଯାଉ-ସବୁ ଭୁଲିଯାଉ । ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଯେଉଁ ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷାର
ଉତ୍ସବ ସେ କଳନା କରି ଚାଲିଥିଲା ସବୁ ଭୁଲିଯାଉ; ହଁ ଭୁଲିଯିବା ହିଁ
ତା'ର ଧର୍ମ । ସେଇଥିରେ ତା'ର ମଙ୍ଗଳ ।

ଶାନ୍ତି—କ'ଣ ହେଉଛି ବାପା, ଅପଙ୍କର ଆଜି ?

ମଧୁ—କାଣିକୁ ମା, ନନ୍ଦକିଶୋର ଆଜି ଗାଁକୁ ଚାଲିଗଲା ।

ଶାନ୍ତି—କାହିଁକି, ସେ ତ ଏମିତି କେତେଥର ଯାଇଛନ୍ତି ପୁଣି କେତେଥର
ଆସିଛନ୍ତି ।

ମଧୁ—ଗଲାବେଳେ ଲୋଡ଼େ ଦେଖାକରି ଯାଇଛି ?

ଶାନ୍ତି—ନା'ତ ! ସେ ତ ଆଜି ଆସିନାହାନ୍ତି ଏଠିକି !

ମଧୁ—ନା-ଆସିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା ତାର । କାହିଁକି ବା ସେ
ଆସିବ ? କି ସମ୍ଭବ ତାର ଏଠି ? ଗୁରୁ-ଶିଷ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ତ ବହୁଦୂର
ହୁଅଛି । ଯେଉଁ ସମ୍ଭବ ଟିକକ ଚରଦନ ଲଗାଇ ରଖିବି ବୋଲି
ଆଶା କରିଥିଲି, ସେ ସମ୍ଭବ ଟିକକ ସେ ଆଜି ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ଚାଲିଯାଇଛି ।
ଯାଉ-ଯାଉ ସେ । ଦୃଢ଼ସୂର ନିଭୂତ କୋଣରୁ ସୁଦୃଢ଼ ଟିକକ ତାର
ଲୁଚିଯାଉ । ଅବଚେତନ ମନ ତଳେ ରୁପ ତାର ନିହିତ ହୋଇଯାଉ ।

ଶାନ୍ତି—ବାପା.....

ମଧୁ—ମୋତେ ଆଜି ନନ୍ଦକିଶୋର ସ୍ବପ୍ନ ମନା କଲା । ସେ ବ୍ରାହ୍ମ ହୋଇ
ପାରିବ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଜାଣୁ ମା ! ଓଡ଼ିଶାର ଏହି ଅନ୍ଧକାର ବେଳାରେ
ସଞ୍ଜବତର ମୁମୂର୍ଷୁ ଆଲୋକରେଖାକୁ ଉଦ୍ଧାରିବା କରିବାରେ ଶକ୍ତି
ତା' ଠାରେ ମୁଁ ଦେଖିପାରିଥିଲି । ଆଉ ସେଥିପାଇଁ ଅନେକ ଥର ମୁଁ
ତାକୁ ପରୋକ୍ଷରେ କେତେ ଉପଦେଶ ନ ଦେଇଛି; କିନ୍ତୁ ହେଲାନାହିଁ ।
ଯାହା ହବାର ନୁହେଁ ତା କଦାପି ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ନନ୍ଦକିଶୋର
ବିଷୟରେ ତୋର ସମସ୍ତ ଆଶା ଭରସା ଭାଙ୍ଗି ଚୁରମାର ହୋଇଯାଇଛି ।
ଭାବିଥିଲି ବି. ଏ. ପାଣି କଲପରେ ତାକୁ ବ୍ରାହ୍ମ କରିବା ଉଚ୍ଚୋଚ୍ଚାଆ
ସୁଲର ହେଉ-ମାଷ୍ଟର କରାଇ ମୁଁ କହିବି ହେବ । ତାର ଦାୟିତ୍ବ ସେ
ସମ୍ଭାଳିବ । ତୁମ ଦୁହିଁଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ଶ୍ରୋତବ୍ୟ ମୁଁ ଅତି ବୁଝିଥାନ୍ତି ।
କହୁ.....

ଶାନ୍ତି—(ସବୁ ବୁଝିପାରିଲେ) ପୁଣି କାହିଁକି ବାପା ସେ ସବୁର ପୁନରୁତ୍ଥ ।
 ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତୁ । ଆଜି ଆଉ କିଛି ପଡ଼ାପଡ଼ି କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଏ ବୟସରେ
 ଯଦି ଆପଣ ଏପରି ପରିଶ୍ରମ କରନ୍ତୁ ତାହେଲେ ଦେହର ଅବସ୍ଥା କ'ଣ
 ହେବ ? କେହି ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ନାହାନ୍ତି । ସେଥିରେ ପୁଣି.....

ମଧୁ—ମୁଁ ଜାଣେ ମା ! ସବୁ ଜାଣେ । କିନ୍ତୁ ଆବାଙ୍କରୁ ଯେଉଁ ଅଭ୍ୟାସ ମୋର
 ରହିଆସିଛି ତାକୁ ମୁଁ ଗୁଡ଼ି ପାରୁଛି କେତେକ କହୁଲୁ ? ମୋର ଏହି
 ପରିଶ୍ରମ ଉପରେ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ଜୀବକା ଆହୁରି ମୋତେ ଦୁର୍ବଳ କରି
 ପକାଇବୁ । ମା—ମୁଁ ଆ—ଜି ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ । ଦୁଇପୁର ସ୍ତମ୍ଭନ ଯେପରି
 ମୋର ବନ୍ଦ ହୋଇ ଆସୁଛି । ଦେଖିଲୁ—ଦେଖିଲୁ ମା ମୋର ହାତଟା ।
 ମଣିବନ୍ଧଟା ମୋର ଜଡ଼ ହୋଇ ଗଲାନା କ'ଣ...

ଶାନ୍ତି—(ହାତର ମଣିବନ୍ଧର ଗତି ପରୀକ୍ଷା କରି) ନା—ବାପା ଆପଣ ଆଜି
 ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତୁ । ନାଡ଼ର ଗତି ଠିକ୍ ଭାବରେ ଚାଲୁଛି । ଆପଣ ଆଜି
 ନିଜାନ୍ତ ଅସୁସ୍ଥ । ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତୁ ।

ମଧୁ—ହଁ - ହଁ, ମୁଁ ଶୋଇବି । ମୁଁ ତୋ କଥା ମାନିବି । ମୁଁ ତୋର ଅବାଧ ପୁଅ-
 ଟିଏ । ମୁଁ ତୋର ଚଗଲ ପୁଅ । ଏତେଦିନକେ ତୋର ବୋଲି ମାନୁଛି ।
 ନୁହେଁ ନା ମା ? ହଁ, ଚାଲ —

(ଶାନ୍ତିଲତା ଧୀରେ ଧୀରେ ବାପାଙ୍କୁ ଧରି କଣରେ ଥିବା ଏକ ଖଟିଆରେ
 ଶୁଆଇ ଦେଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ପଞ୍ଜା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।)

ମଧୁ - ମା—ମନେ ଅଛି ସେ ସ୍ତବଟି ଯାହାକୁ ମୁଁ ଖୁବ୍ ଭଲପାଏଁ ?

ଶାନ୍ତି—ଗାଇବି ବାପା ?

ମଧୁ— ହଁ-ମା, ବୋଲି ବୋଲି ସେହି ସ୍ତବଟି । ସବୁ ଚିନ୍ତା, ସବୁ ଗ୍ଳାନି ମୋର
 ମନରୁ ଦୂର ହୋଇଯାଉ । ମାୟାମୟି ନିଦ୍ରାର କୋଳରେ ମୁଁ ସୁସ୍ଥ ପ୍ରିରେ
 ଶୋଇପଡ଼େ । ଭୁଲିଯାଏଁ...ସବୁ ଯେମିତି ଭୁଲିଯାଏଁ...

(ଶାନ୍ତିଲତା ଗାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ ଅତି ଲଳିତ ଅଥବା ମଧୁର କଣ୍ଠରେ)

(ଗୀତ)

ଆମାର ମଥା ନତି କରେ ଦାଓ ହେ-ତୋମାର

ଚରନ ଧୂଳର ତଳେ,

ସକଳ ଅହଙ୍କାରେ ହେ ଆମାର ଭୁବାଓ

ଶ୍ରେଣ୍ଡେର ଜଳେ

ନିଜେରେ କରତେ ଗୌରବ ଦାନ

ନିଜେରେ କେବଳ କରି ଅପମାନ

ଆପନାରେ ଶୁଧୁ ଦେଖିଆ ଦେଖିଆ

ଦୂରେ ମର ପଲେ ପଲେ

ସକଳ ଅହଙ୍କାର ହେ ଆମାର ଭୁବାଓ ଶ୍ରେଣେର ଜଳେ । ୧ ।

ଯାଚ ହେ ତୋମାରେ ଚରମ ଶାନ୍ତି

ପରାନ୍ତେ ତୋମାର ପରମ କାନ୍ତି

ଆମାରେ ଆତ୍ମାଲି କଷିଆ ଦାଣ୍ଡାଓ

ହୃଦୟ ପଦ୍ମଦଳେ

ସକଳ ଅହଙ୍କାର ହେ ଆମାର ତୋବାଓ

ଶ୍ରେଣେର ଜଳେ । ୨ ।

(ଗୀତ ଶେଷ ହୋଇଯିବା ପରେ ଶାନ୍ତିଲତା ଉଠିଆସିଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ । ମଧୁସୂଦନ ଶୋଇଥାନ୍ତି । ଟେବୁଲ ଉପରେ ଥିବା ଲଣ୍ଠନଟିକୁ କମାଇନେଇ ସେ ଭିତରକୁ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ଅପର ପାର୍ଶ୍ବରୁ ପୁଣି ଆସିଲେ ରେବା—ଯୁବତୀ ଅଥଚ ବଧୱା—ମଧୁସୂଦନଙ୍କର ସାନ ଭାଇଙ୍କର ହିଅ ହିଅଣ୍ଡ । ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୋଡ଼ ଟିପିଟିପି ପ୍ରବେଶ କରି ଖୁବ୍ ଧୀର ସ୍ବରରେ ଡାକିଲେ)

ରେବା—ଶାନ୍ତି—ଶା... ଶ୍ତି.... (ଶାନ୍ତି ଫେରି ଆସିଲେ)

ଶାନ୍ତି—କିଏ ? ରେବା ଦିଦି ? କଲେ ତୋର ତ ଦେଖା ନ ଥିଲା ଦୁଇଦିନ ହେବ ? କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲୁ କି ? ଏକଲଟା ରହୁ ମୋତେ ଶରପ ଲାଗିଲଣି, ସବୁ ତୋ ଉପରେ ଆଜି ସୁଆଇବ କହୁଛି । (ଲଣ୍ଠନଟା ତେଜି ଦେଲେ । ଦୁହେଁ ଦୁଇଟି ଚେୟାରରେ ବସିଲେ)

ରେବା—ଅଭାଗିନୀଟା ମୁଁ । କୁଆଡ଼େ ଯିବି ଲେ ଅଉ ? ଜାଣୁ ତ ମୋ ବେଉସା କଥା । ଲୋକେ ଭଲ କହନ୍ତୁ, ମନ୍ଦ କହନ୍ତୁ ଯାହାପାଇଁ ମୋ ଜୀବନରେ ମୁଁ ପଣ କରିଆସିଛି । ତାକୁ କେବେ ଗୁଡ଼ିପାରିବି ନାହିଁ ।

ଶାନ୍ତି—ଯିଏ ଯାହା କହୁନା କାହିଁକି ରେବା ଦିଦି, ବାପାଙ୍କର ଏକା ତୋ ଉପରେ ଭାରି ସୁ-ନଜର । ତୋ କାମକୁ ସେ ଖୁବ୍ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି । ମଣିଷ ଜନ୍ମ ହୋଇଥାଏ ଗୋଟାଏ ଆଶା ନେଇ । ଆଶା ଅଉ ଆକାଂକ୍ଷା ବିନା କେହି କେବେ ବଞ୍ଚି ରହୁପାରେନା । କିନ୍ତୁ କହିଲୁ ରେବା ଦି' ସବୁ ଲୋକଙ୍କର କ'ଣ ସବୁ ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରେ ?

ରେବା—ମୁଁ ସବୁ ଚାହିଁପାରୁଛି ଲେ ଶାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ତ ସବୁ କାମଦାମ ଗୁଡ଼ିଏକା ନିଶ୍ଚାସରେ ଦଉଡ଼ି ଆସିଛି ତୋ ପାଖକୁ । ଭଗବାନ ତ ମୋ କପାଳ ପୋଡ଼ି ଜାଲି ପାଉଁଶ କରିଦେଲେ । ଯେଉଁ ରହୁଦ୍ଵୀପର ଜଳ

ପିଇବାକୁ ଆଣା କରିଥିଲି, ମୋ ମନର ରଜାପୁଅ ସେ ପାଣି ମୋତେ
ଆଣି ଦେବାକୁ ସମ୍ମୁଖୀ ଅକ୍ଷମ । କାହିଁକି ଜାଣୁ ? ସେଠି ଯେଉଁ ରତ୍ନପୁରର
ରାଜକେମା ସୁନାର ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ଜାଲ ପାତ ବସିଛି, ତା'ର
ଜାଲରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ସେ ମନର ରଜାପୁଅ । ସେଇ ଜାଲରେ ଛନ୍ଦି ହୋଇ
ଥାଉ ସେ ମୁହଁ ଟେକିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ଜାଣିପାରି ନାହାନ୍ତି ଯେ
ସେଇ ରଜାପୁଅଟି ମୋର ଖେଳସାଥୀ, ମୋର ପ୍ରାଣଠାରୁ ବଳି ପ୍ରିୟ ।
କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତି.....

ଶାନ୍ତି କହୁଲୁ ରେବା ଦି', ତୋ'ର ସେଇ ରଜାପୁଅଟି କିଏ ? (ହସି ହସି)

ରେବା—ନାହିଁ ଲେ, ଏ ପୋଡ଼ା କପାଳରେ କଣ ଆଉ ହୁଏଲି ଶେଯରେ ଶୋଇ
ଶୋଇ କଳ୍ପନାସୁରର ରାଜକୁମାରର ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖିବାର ବେଳ ଅଛି ?
ସୁକୁମାରୀ ଅଲିଅଲି ରାଜକନ୍ୟା ରୁ । ତୋର ସିନା.... !

ଶାନ୍ତି—ଭାରି ସିଆଣୀ ଲେ ତୁ ? କେଉଁ କଥା ଆଣି କେଉଁଠି ଥୋଇଲୁ । ହେଲେ
ମୁଁ ଜାଣେ ଲେ ଜାଣେ । ସବୁ ଜାଣେ । ତୋ ମନ କଥା କ'ଣ ମୋ
ପାଖରେ ଅଜଣା ଥାଏ ?

ରେବା—(ହସି ହସି ଶାନ୍ତିର ଚିତ୍କାର ଧରି) ସତେ ? କହୁଲୁ ମୋତେ କେଉଁ
ରଜାପୁଅ ତୋର ସେଇ ଜାଲରେ ଛନ୍ଦି ହୋଇପଡ଼ିଛନ୍ତି ?

ଶାନ୍ତି—(ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ) କିନ୍ତୁ ରେବା ଦି' ... (ଆଖି ଛଲ ଛଲ ହେଲା)

ରେବା—ଶାନ୍ତି ! (ଅତି କୋମଳ ତଥା ସମବେଦନାର ସ୍ବର) ମେଘ ଆଡ଼ମ୍ବର
ଦେଖି ସିନା ମୟୂର ନାଚେ' କିନ୍ତୁ ମୟୂର ନାଚିଲେ କ'ଣ ମେଘ ଆସିବ
ନାହିଁ ? ତୁ ପାଗଳୀଟା, କାମନା (ଲୁହ ପୋଛିଲେ) ।

ଶାନ୍ତି—(କାନ୍ଦ ପକାଇ) ସବୁ ଆଣା ମୋର ଧୂଳିପରି ମିଳେଇଗଲା ରେବା ଦି' ।

ରେବା—କହୁଛି ପରା ତୁ ମୟୂରୀ ଆଉ ସେ ମେଘ । ମୁଁ ବି ଆସାଡ଼ର ସେହି
ପ୍ରଥମ ଦିବସରେ ସେହିପରି ନାଚିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତି ଲେ ! ସେ ମେଘ
ଆଉ ବରଷିଲା ନାହିଁ । ଯକ୍ଷ କନ୍ୟାର ବାରତା ନେଇ ବରଷା ଯକ୍ଷର
ବେଦନା ଯେ ବହନ କରେ ସେ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ବରହଣୀ ମୟୂରୀର
ନାଚକୁ ଦେଖି ଭୁଲିଯିବ ? ମୋର ସବୁ ଭ୍ରମ ହେଲା, ଶାନ୍ତି । ଅବଚେତନ
ମନର କେଉଁ ଏକ କୋଣରେ ସବୁକୁ ତାଳିପକାଇ ମୁଁ ତା ସହୃଦ ଗାଇ
ବସିଲି ଅନ୍ୟ ଏକ ସମ୍ବନ୍ଧ । ହେଲେ ଶାନ୍ତି, ସତ କହୁଛି ଏମିତି ଘଟଣା
ଘଟିବ ବୋଲି ମୁଁ ଆଗରୁ ଜାଣିଥିଲି ।

ଶାନ୍ତି—(ଅହତ ହୋଇ) ରେବା ଦି'.....

ରେବା—ହଁ ଶାନ୍ତି, ମୁଁ ସତ କହୁଛି, ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କୁ ମୁଁ ଭଲଭାବରେ ଜାଣିସାରିଥିଲି ମୋର କଥାରୁ । ସେ କଥାର ମଣିଷ ନୁହଁନ୍ତି, ରୂପର ମଣିଷ ନୁହଁନ୍ତି—ଜ୍ଞାନର, ବରୁରର, ପ୍ରତିଭାର । ତାଙ୍କଠାରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଭାର ଦୀପ୍ତ ଶିଖା ମୁଁ ଦେଖିଥିଲି, ସତ କହୁଛି ଶାନ୍ତି; ସେ ଶିଖାରେ ଆମ ଭଲ ନାଶ ଜଳି ପୋଡ଼ି ପାଇଁ ଶେଷ ହେଇଯିବ ପଛେ, ସାମାନ୍ୟ କମ୍ପାନ ବ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିବା ନାହିଁ ।

ଶାନ୍ତି—ମୋତେ ଏ କଥା ତୋର ଆଗରୁ କହୁବାର ଥିଲା ରେବା ଡି’ ।

ରେବା—କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତି “ହେମ କୁରଙ୍ଗୀ ନ ତ ପୁଷ୍ପବାଣୀ, ନ ଶ୍ରୁୟତେ ବେଦ ପୁରାଣେ ଶୀତେ” ତଥାପି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତା’ର ମାୟାରେ ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲେ । ଆମେ ତ ଛୁର ନାଶ । ମରାଚକା ବୋଲି ଜାଣିସାରିବା ପରେ ବି ପାଣି ପାଇଁ ଦଉଡ଼ିବା । ମୋ ସୁନାଟା ପରା ! ପଛ କଥା ସବୁ ମନରୁ ପୋଛି ଦେ, କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତି.....

ଶାନ୍ତି—କହ ।

ରେବା—(ଧୀରେ) ଗୋଟିଏ କଥା ପଚାରୁନି । କହୁଛୁ ?

ଶାନ୍ତି—ତୋ ପାଖରେ ମୋର କିଛି ଅଛପା ଥାଏ କଲେ ରେବା ଡି’ ?

ରେବା—(କାନରେ କିଛି ରୁପ ରୁପ କରି କହୁଲେ)

ଶାନ୍ତି—(ସେପରି ଆଶ୍ଚିନାଦ କରି ଉଠିଲେ) ରେବା ଡି’...

ରେବା—ହଁ ଶାନ୍ତି, ମୁଁ ସ୍ଵପ୍ନାବଳରେ ସେ ଲକ୍ଷଣ ତୋଠାରେ ଦେଖି ପାରୁଛି ।

ଶାନ୍ତି—(ନିଜାନ୍ତ ବିଚଳିତ ହୋଇ) ଥାଉ, ଥାଉ ରେବା ଡି’ ! ସେ କଥା ମୋତେ ରୁ ଆଉ ଶୁଣାନା—ମୋତେ ସବୁ ଅନ୍ଧାର ଦେଖାଯାଉଛି । ମୁଁ ପାଗଳ ହୋଇଯିବି । ଏ ସବୁ ମୋତେ ପାଗଳ କରିଦେବ ।

(ଉଠିପଡ଼ିଲେ ହଠାତ୍ ଉତ୍ତେଜନାରେ)

ରେବା—(ସେ ମଧ୍ୟ ଉଠିପଡ଼ିଲେ) ଧୀରେ ଶାନ୍ତି, ଧୀରେ ! ବାପା ଶୋଇଛନ୍ତି ଯେ । ଉଠିପଡ଼ିଲେ ମହାନ ଏକ କାଣ୍ଡ କରିବସିବେ । ବ୍ରାହ୍ମ ଘରର ବିଅ ତୁ । ସେଥିକୁ ତୋର ଡର କଣ ? କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତି, କହିଲୁ ସତେ ସେହି ପୁରୁଷଟି କିଏ ।

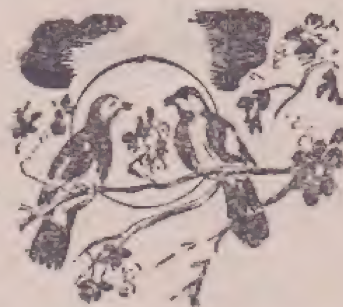
ଶାନ୍ତି—(ଅଧିକ ଉତ୍ତେଜନାରେ—ଗୁପାକଣ୍ଠରେ) ମୋତେ କ୍ଷମା କରି ରେବା ଡି’, ଜୀବନରେ ପ୍ରଥମ କରି ମୋତେ ଲୁଚାଇବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ଏଇ ଗୋଟିଏ କଥା ଯାହାକୁ ମୁଁ କଦାପି ଖୋଲି ପାରିବି ନାହିଁ । ନା କଦାପି କହିପାରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ରେବା ଡି’, ମୁଁ ଜୋର ଦେଇ କହୁଛି ନନ୍ଦକିଶୋର

ବାବୁକୁ ସନ୍ଦେହ କଲେ ତୁ ଖୁବ୍ ଭୁଲ କରି ବସିବୁ ନିଶ୍ଚୟ । ପ୍ରକୃତି
ଗୋଲପ ପରି ସେ ତଳ ତଳ । ଅଗ୍ନିଶିଖା ପରି ସେ ପବନ, ମହାନ ।
ସେ ମୋର ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ — (ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲେ ଅଥୟ ହୋଇ)

ରେବା — ଶାନ୍ତି ! ଆଲୋ ଚାଲି ଗଲୁନା କ'ଣ ମ ଶାନ୍ତି —

ଶାନ୍ତି — (ଭିତରେ କହୁ କହୁ ଚାଲି ଯାଉଥାନ୍ତି) ନା-ନା ମୋତେ କ୍ଷମାକର
ରେବା ଦି' ଜୀବନରେ ମୁଁ କଦାପି ଏ ଭୁଲ କରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ତୋତେ
ଏହାର ଉତ୍ତର କଦାପି ଦେଇପାରିବି ନାହିଁ ।

ରେବା — (ଉତ୍ତର ଦେଇ) ଜାଣେ ଲେ ଜାଣେ । ମୁଁ ସବୁ ଜାଣେ ତୋ କଥା, କ'ଣ
ମୋତେ କିଛି ଅଜଣା ଥାଏ (ବିଦ୍ରୁପ ହସ)

ଦୃଶ୍ୟ ଦୁଇ

[କୁସୁମର ଗ୍ରାମ ନିକଟସ୍ଥ ପଟାମୁଣ୍ଡାଇ କେନାଲର ଏକ ଦୃଶ୍ୟ । ଦୂରରେ ଦେଖାଯାଏ ଲଳିତଗିରିର କିୟଦଂଶ ପୂର୍ବପଟରେ ଆଲମଗିରିର ଲତାଗୁଳ୍ମ ଶୋଭା ସବୁଜ ବନାନୀ—କେନାଲ ଧାରେ ଧାରେ ତାଳ ଝଲୁଣର ସମାବେଶ । ଗୋଟିଏ ପାଖରୁ ପଣି ଆସିଲେ ଯୁବକ ନନ୍ଦକିଶୋର ଓ ତାଙ୍କର ସ୍ୱପର୍ଣ୍ଣୀୟ ପୁରୁଷ ତଥା ପରମବନ୍ଧୁ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଜେନା । ଦୁହଁଙ୍କର ବେଶ ଖାଲି ଓଡ଼ିଆ ଧରଣର । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ନାକତଳେ ସବୁ ନଣ । ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ତାଙ୍କଠାରୁ ବୟସରେ ସାନ ହେବେ । ସମୟ—ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର କିଛି ପୂର୍ବରୁ ।]

ନନ୍ଦ—ଏହି ବିରୂପା କୁଳ । ଏଇ ପଟାମୁଣ୍ଡାଇ କେନାଲର ଦଗନ୍ତପ୍ରସାଗ
ଗତି ଆଉ ଦୂରରେ ଲଳିତଗିରି । ଆଲମଗିରିର ନଭସ୍ତୂମ୍ଭୀ ବହୁତକୁ ମୁଁ
କଣ କେବେ ଭୁଲିପାରିବି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ?

ସୂର୍ଯ୍ୟ—କିନ୍ତୁ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ଗୋଟିଏ ସ୍ୱିଅର ସମୟ ଅଣା ଭରସାକୁ
ଏପରି ଭାବରେ ନଷ୍ଟ କରିଦେବାଟା କ’ଣ ଆପଣ ଠିକ୍ ବୋଲି ଭାବିଛନ୍ତି ?

ନନ୍ଦ—ତୁମେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ମୋ ଠାରୁ ବୟସରେ ସାନ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ! ସହରର
ବାଜାବରଣ, ସହରର ସଭ୍ୟତା ଓ ଗୁଳଚକ୍ୟରେ ତୁମେ ସହଜରେ
ଭୁଲି ଯାଇପାରିବ । କିନ୍ତୁ ସେହି ଗୁଳଚକ୍ୟର ବାହ୍ୟ ଆବରଣ ତଳେ
କେମିତି ନରକପୁରର ବାଉସୁତା, ପ୍ରବଞ୍ଚନା ପୁର ରହୁଛି ତାହା
ଜାଣିବାକୁ ତୁମ ପକ୍ଷରେ ବହୁତ ବିଳମ୍ବ ଅଛି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି । ଯାହାକୁ ସରଳ,
ନିଷ୍ଠାପ ବାଳିକା ବୋଲି ଭାବିଛ, ସଦି ପ୍ରକୃତରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବାର
ସୁଯୋଗ ପାଇଥାନ୍ତୁ ତେବେ ହୁଏତ ତୁମେ ଆଜି ଏ ପ୍ରକାର ଆହ୍ଲାନ୍ନର
ଶିକାର ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତୁ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ— ତେବେ କ’ଣ ...

ନନ୍ଦ—ନା ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି, ତୁମର ସନ୍ଦେହ ଅମୂଳକ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ମୁଁ ତୁମକୁ
ତାହା ବୁଝାଇବାକୁ ସମ୍ମୁଖି ଅକ୍ଷମ । ତେବେ ଏତଳ ଜାଣିରଣ, ପକ୍ଷୀଗାର
ଏ ସରଳ-ସୁନ୍ଦର ସାବଲ୍ଲଳ ବିରାପାଠାରୁ ସହର ଦେଇ ଯାଇଥିବା

ମହାନଦୀର ଉକ୍ତ ଛଳ ଛଳ ଡେଉଁ ଆଉ ରାହାଣୀ କଦାପି ଶୋଭନୀୟ
ନୁହେଁ । ଗୋଟାଏ ପକ୍ଷରେ ଅଜ୍ଞତାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗତି, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ
ବିଜ୍ଞତାର ଉଦ୍ଦାମ ପ୍ରୋତ । ତୁମେ କ'ଣ ସେହି ଉଦ୍ଦାମ ପ୍ରୋତରେ
ଭାସିଯିବାକୁ ଚାହୁଁଛୁ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ?

ସୁର୍ଯ୍ୟ — ଆପଣଙ୍କ ବିଷୟରେ ସବୁ ଜାଣିଶୁଣି ବି ଆପଣଙ୍କର ନ୍ୟାୟକୁ ଭିତରେ ମୁଁ
ସମୟ ସମୟରେ ମୁହ୍ୟମାନ ହୋଇପଡ଼େ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ !
ନାଶ ଚରଣର ଅନୁଶୀଳନ କରିବାର ଶକ୍ତି ଏକା ମୋର କାହିଁକି
ଯେ କୌଣସି ମାନବ ପକ୍ଷରେ ଦୁରୁହ । ସେଇ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ...

ସୁର୍ଯ୍ୟ — ତୁମେ ଭଲ ଗୁଝିଲ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ! ନାଶ ଚରଣର ଅନୁଶୀଳନ କରିବାର
ଶକ୍ତି ମୋର ନାହିଁ କିମ୍ବା କୌଣସି ଦିନ ତାହା କରିବାର ଦୁଃସ୍ବ ହସ
ମଧ୍ୟ ମୁଁ କରିନାହିଁ । ଆବାଲରୁ ଯେଉଁ ପଲ୍ଲୀଗାର କୋଳରେ ମୁଁ
ବଢ଼ି ଆସିଛି, ଯାହାର ମୁକ୍ତ ବାୟୁ, ମୁକ୍ତ ଆକାଶ ମୋତେ ଦେଇଛି
ନୂତନ ଜୀବନର ସନ୍ଦାନ ଏତେ ଶୀଘ୍ର କ'ଣ ମୁଁ ସେ ସବୁ ଭୁଲିଯିବି ?
ଦୃଢ଼ସ୍ବର ପ୍ରତିଷ୍ଠି ଅଶୁରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଦୃଶ୍ୟାବଳୀ ଆଜି ବି ମୋର
ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଉଛି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ! ଶାନ୍ତିଲତାକୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ମୁଁ
ଶାନ୍ତି ପାଇଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତି ।
ଅତି ସଭ୍ୟତାର ପଛରେ ମୃଗ-ପାଗଳ ଦୁଃସ୍ବନ୍ତ ପରି ଧାଇଁ ଧାଇଁ ମୁଁ
ଶକୁନ୍ତଳାକୁ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ! ହେମକୁରଙ୍ଗୀ ପଛରେ ଧାଇଁ
ସ୍ବର୍ଣ୍ଣରୁଷା ଲଙ୍କାକୁ କେନଳ ଦହନ କରିଥାନ୍ତି ସିନା !

ସୁର୍ଯ୍ୟ — (ଭାସି ହସି) କିନ୍ତୁ ସେହି ଶକୁନ୍ତଳା ଯଦି କଣ୍ଠ ମୁନିଙ୍କର ଆସ୍ବସନୁବା
ହୋଇଥାଏ !

ସୁର୍ଯ୍ୟ — ଭଲ ଯାଉଛି ତୁମେ, କଣ୍ଠମୁନି ଉଦ୍ଧୃରେତା । ତା ଛଡ଼ା ଯଦି ଶକୁନ୍ତଳା
କଣ୍ଠମୁନିଙ୍କର କନ୍ୟା ହୋଇଥାନ୍ତା ତେବେ ଦୁଃସ୍ବନ୍ତଙ୍କର ତାକୁ
ପାଇବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ମଧ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି !

ସୁର୍ଯ୍ୟ — ଆପଣଙ୍କ ବାବୁରୁଷା ନିକଟରେ ମୋତେ ହାର ମାନିବାକୁ ପଡ଼ିଲା
ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ତଥାପି ଗୋଟାଏ ସନ୍ଦେହ ମୋର ମନରୁ
ଯାଇପାରୁନାହିଁ । ମଧୁବାବୁ ଆପଣଙ୍କର ଶିକ୍ଷକ, ଉପଦେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ । ଆପଣଙ୍କୁ
ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ସେହି ଧର୍ମର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ସେ
କେତେ ଆଶା କରି ନ ଥିଲେ ! କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଆପଣ
ବିକ୍ରାଧାରକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିପାରିଲେ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ପ୍ରକୃତରେ
ମୋ ମନରେ ଏକ ସନ୍ଦେହର ଉଦ୍ବେଗ କରିଛି ଆପଣଙ୍କର ଏହି ବିଚାର
ପରିବର୍ତ୍ତନ ।

ନନ୍ଦ — ବଚନ ନୁହେଁ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି । ସ୍ବାଭାବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଏ । “ସ୍ବଧର୍ମେ ନିଧନଂ
ଶ୍ରେୟଃ, ପରଧର୍ମେ ଭୟାବହଃ” । ହୃଦୟର ଏହି ଅମୋଘ ସତ୍ୟକୁ
ମୁଁ ଚ୍ୟାଗ କରି ଗୋଟାଏ ମଣ୍ଡଳିକା ପଛରେ ଧାଇଁ ବୁଲିବ ବୋଲି ତୁମେ
କ’ଣ ଭବିଷ୍ୟତ କ’ଣ ! ହୃଦୟ ଧର୍ମ ସନାତନ, ସେ ଚରନ୍ତନ । ଯେଉଁ
ସତ୍ୟକୁ ଶଙ୍ଖଗୁରୁ, ମନୁ, କପିଳାଦି ଶତମୁଖରେ ଶ୍ରେୟ ବୋଲି ଘୋଷଣା
କରିଯାଇଛନ୍ତି, ସେ ସତ୍ୟକୁ କ’ଣ ସ୍ବଲଙ୍ଗୟ, ସ୍ବଲବ୍ଧି ଧର୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକ
ବଦଳାଇ ଦେଇ ପାରିବେ ? ଅସମ୍ଭବ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ — କିନ୍ତୁ ବୌଦ୍ଧ, ଜୈନ, ବୈଷ୍ଣବ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମ ତ ପୁଣି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତରେ
ମଥା ଟେକି ରହିପାରିଛନ୍ତି ।

ନନ୍ଦ — କହଲୁ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି, ଏସବୁ ଧର୍ମଗୁଡ଼ିକର ଶେଷ ପରିଣତି କ’ଣ ? ପାରିବ
ତୁମେ ? ନା, ମୁଁ ଜାଣେ ତୁମେ ପାରିବ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମର ମୂଳ
ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି ପରମାତ୍ମା ସହିତ ଆତ୍ମାର ମିଳନ ।
ଚରମ ଶାନ୍ତି, ମହାପ୍ରସାଦ, ସାହାକି, ଆଜି ସନାତନ ଧର୍ମର ମୂଳ
ଲକ୍ଷ୍ୟରୁ ଉଦ୍ଧୃତ । ଭାରତରେ ସର୍ବ ଧର୍ମର ସମନ୍ବୟ ଘଟିଛି । ବହୁଧର୍ମର
ସୂଜନ ସୁଜୀ ଏ । କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେତୋଟି ଧର୍ମ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଶ୍ରେ
ପାରିଛି ? ଗୋଟିଏ ବ ନୁହେଁ । କାରଣ, ପିତାର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ନିକଟରେ
ପୁତ୍ରର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ଯେପରି ଚିତ୍ତନ ନମ୍ର ଆଜି ସନାତନ ଧର୍ମ ନିକଟରେ
ସେହିପରି ସମସ୍ତ ଧର୍ମ ଧୀରେ ଧୀରେ ବିଲୟ ଉଜ୍ଜିଛନ୍ତି । ମୁକ୍ତି ଆମର
ଏକାନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ତେଣୁ ଯେ କୌଣସି ଧର୍ମର ପଥକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ
ମୁକ୍ତି ହିଁ ଏକାନ୍ତ କାମ୍ୟ । ଧର୍ମ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମୁକ୍ତିର କାରଣ ନୁହେଁ,
ସାଧନାହିଁ ମୁକ୍ତିର କାରଣ । ମୁଁ ମୁକ୍ତିକାମୀ — ମୁଁ ସାଧକ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ — ତେବେ ...

ନନ୍ଦ — (କହବାକୁ ନ ଦେଇ) ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ଭାଷା-ବଙ୍ଗଭାଷା । ମଧୁସୂଦନ,
ରାଧାନାଥ, ଫକୀରମୋହନ ସବୁ ଏହି ଧର୍ମ ଆଡ଼କୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଛନ୍ତି ।
ଫଳରେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ବଙ୍ଗଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ
ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରୁଛି । କେବଳ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ନୁହେଁ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି,
କୌଳିକତା, ଆଚାର, ବ୍ୟବହାର ସମସ୍ତ ଯେପରି ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକରଣ
ହୋଇଛି । କହଲୁ ଦେଖି ଏ ଧର୍ମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯଦି ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ
ରହିଯାଏ; ତେବେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଅବସ୍ଥା କ’ଣ
ହେବ ?

ସୂର୍ଯ୍ୟ — ବଙ୍ଗଭାଷୀମାନଙ୍କୁ କହବାକୁ ମୁବିଧା ମିଳିବ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ବଙ୍ଗଭାଷାର
ଅନୁରୂପ ମାତ୍ର ।

—ଠିକ୍ କହୁଛ ଭୂମେ । ଏଇଥିପାଇଁ ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର କବଳରୁ ଖସିଆସିଛି ।
 ଶେଷର ସ୍ବପ୍ନ ପ୍ରାଣ ନେଇ ବଙ୍ଗଳାର ସଙ୍ଗ୍ରାସୀ ମୁଣ୍ଡବବରରୁ
 ଶୁଣି ମୋର ଭୂମିକୁ ମୁଁ ଫେରି ଆସି ପାରିଛି । ମୁଁ ଭାଗ୍ୟବାନ,
 ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି, ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ଭାଗ୍ୟବାନ ।

(ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ, ଗୋଧୂଳିର ରକ୍ତରାଗ ସୁଷ୍ପ)

—(ବ୍ୟସ୍ତହୋଇ) ଦେଖିଲେଣି ନନ୍ଦକଣ୍ଠର ବାବୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେ ବୁଝିଲେଣି ।

—(ବହୁପର ତନ୍ମୟ ହୋଇ) ଓଁ ଦେଖୁଛି ମୁଁ ଏଇ କଳନାଦଳା ବିରୁପା-
 ବନ୍ଧର ସନ୍ଧ୍ୟା । ଉଦୟଗିରିର ଗୋଲପୁଅମା ପାହାଡ଼ ତଳେ କନକ
 କରଣ ବସ୍ତ୍ରର ଦେଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଡେଇଁ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ମା କୋଳକୁ । ରତ୍ନଗିରିର
 ବୌଦ୍ଧବିହାରରୁ ଶୁଭ୍ର ମୋଡ଼େ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରାର୍ଥନା
 ଅଛି ଆଲମଗିରିର ଶିଖରଦେଶରେ ମୁଁ ଶୁଣିପାରୁଛି ଆଲମଗିରି,
 ତିରହଲେବଙ୍କର “ଆଲ୍ଲା ହୋ ଆକ୍ବର”ର ଆବାହନ ଗୀତିକା ସବୁ
 ସ୍ବପ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି, ସବୁ ସ୍ବପ୍ନ । ସହରର ଅବିଳତାରେ ପଲ୍ଲୀରେ ଏଇ ମଧୁର
 ବରଳ ନିର୍ମଳ ରୂପଛଟା.....

—(ହଠାତ୍ ପ୍ରବେଶ କରି କହି କହି) ଆଉ ସେହି ରୂପଛଟାକୁ ମୁଁ ରୂପ
 ଦେଇଛି ରୂପଗ୍ରାସୀ ଏହି କାଗଜ ଟିକକରେ । କବିର କଳନା ସହ
 ବିଚାରର ରଚନା କ’ଣ ମେଲ ଖାଇବ କବି ! ଦେଖିଲ ଦେଖିଲ
 ଟିକେ ।

—(ବ୍ୟାମୁକ୍ତ ହୋଇ ଆନନ୍ଦରେ) ଆରେ, ବିମ୍ବାଧର ଯେ, ଆସ ଆସ ଠିକ୍
 ବେଳରେ ଆସିଛ ଏକା, ନୁହେଁ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି !

—ନନ୍ଦକଣ୍ଠର ବାବୁ, ମୋତେ ବିଦାୟ ଦିଅନ୍ତୁ ଏବେ । କବିଚନ୍ଦ୍ରକାରଙ୍କ
 ସିଦ୍ଧି ପୁଣି ଏ ବେଳରେ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅରସିକଟା ମୁଁ । ଏଠି ରହିବାଟା
 ଭଲ ନୁହେଁ । (ସମସ୍ତେ ହସିଉଠିଲେ) (ନନ୍ଦକଣ୍ଠର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି
 ଦୁହେଁ ଯାକ ଚନ୍ଦ୍ରଟିକୁ ନେଇ ଭଲଭାବରେ ଦେଖିଲେ)

—ବା, ଖୁବ୍ ଚମତ୍କାର ହୋଇଛି ଏକା । ମୁଁ ତୁମକୁ କେତେଥର କହିଲିଣି
 ‘ରକ୍ତଲ-ସାହୁତ୍ୟ’କୁ ପଠାଅ, ନିଶ୍ଚୟ ଛପା ହେବ । ତୁମେ ମୋ କଥା
 ଜମା ଶୁଣିଲ ନାହିଁ । ନାହିଁ, ଏଇଟା ମୋତେ ଦିଅ ମୁଁ ଏଥର ନେଇଯାଇ
 ଏଟାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଛପାଇଦେବି ।

—କଣ କହିଲେ ନନ୍ଦକଣ୍ଠର ବାବୁ । ଏଇଟାକୁ ନେଇ ଛପେଇବେ ?
 ମୋ ଟିକି ଗୋସିମା ପାଇଁ ଯାହାକୁ ଏତେ କଷ୍ଟ କରି ରୂପ ଦେଲି ତାକୁ
 ନେଇ ଆପଣ ଗୁପାଖାନାରେ ଲୁହାରେ କାଟିଲେବେ ? କବି ପ୍ରାଣଟି
 ଅପଙ୍କରେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ—ବନ୍ଧାଧର, ତୁମର ସେଇ ଡଙ୍ଗଟା ଯିବ ନାହିଁ ଦେଖୁଛି ।

ନନ୍ଦ—(ଅଳ୍ପ ହସ୍ତ) ଜାଣିଛ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ! ମଣିଷର ଅବସର ସମୟରେ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ ଅତି ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇପଡ଼େ । ବନ୍ଧାଧର ମୋର ବାଲ୍‌ବନ୍ଧୁ, ମୋର ଅତି ଆପଣାର । ତାର ଏହି ବ୍ୟଙ୍ଗମଣିଆ ହାସ୍ୟ ମୋତେ ଖୁବ୍ ଭଲଲାଗେ । (ହସ୍ତ) ଟିକି ଆଉ କ'ଣ ଏତିକରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଯିବେ ବନ୍ଧାଧର !

ବନ୍ଧାଧର—ଏ ନିଷ୍ପ କଳାକାର ଆଉ କ'ଣ ବା ଭେଟିଦେଇ ପାରୁବ ? ଏ କଳା ମୋର ଜୀବନ । ଏଇ ମୋର ସଂସ୍ୱ । ସେ ବୁଝି ନ ପାରିଲେ କବି-ଜେଜେ ମୋର ଅଛନ୍ତି ଯେ, ସବୁ ବୁଝାଇ ଦେବେନି, ତାଙ୍କର ଗରିବ ନାହିଁଟି କଥା.....(ସବୁ ହସ୍ତଉଠିଲେ)

ସୂର୍ଯ୍ୟ—ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ଏବେ ଯିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରନ୍ତୁ, ଦୟାନିଧି ବାବୁ ଜେଣେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବେ ହେବେଣି...

ବନ୍ଧାଧର—ହଁ ହଁ ହବାର କଥା, କାଳେ ଶାନ୍ତିଲତ ଆସି ଜୋର କରି ଏଇତାଟେ କାନ୍ଦରେ ପଶତ ପକେଇ ଘୋଷାଡ଼ି ନେଇ ପଳେଇବେ !

ସୂର୍ଯ୍ୟ—(ଆଖିମାର) ବନ୍ଧାଧର ।

ବନ୍ଧାଧର—ନାହିଁ—ନାହିଁ ଆଉ କହୁବନି । ଘୁଣି ଯାଇ ଗୋସିମା ଆସିଲେ । ହଁ ଚାଲନ୍ତୁ, ଆଜି-ଚାଲନ୍ତୁ (ସମସ୍ତେ ଏକାବାଟରେ ଚାଲିଗଲେ)

ପରଦା

ଦୃଶ୍ୟ ଚିନ୍ତା

[କୁସୁମର ଗ୍ରାମରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଗୃହ - ସମସ୍ତ ଅପରାଧ - ଗୁହ୍ୟତରୁ ଜଣାପଡ଼ୁଥାଏ ଯେପରି ଅତି ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ସବ ଧୂମଧାମରେ ପାଳିତ ହୋଇଯାଇଛି । କାନ୍ଥରେ ବିବାହର ସଙ୍କେତ ପିଠର ଛଟା-ଝୁଟି ।]

ହଲଦିଆ ଲୁଗାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଦେଖାଯାଏ । ଅନ୍ୟନ୍ତରରେ ଝୁମୁରୁ ଝୁମୁରୁ ଶବ୍ଦ ବେଳେବେଳେ ଶୁଭୁଥାଏ । ଘରଟିରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଟ । ଖଟମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ଝରକାଟିଏ । ଝରକା ସେପାରିରୁ ଘର ଅଗଣାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ବେଳେ ବେଳେ ମଣିଷର ଯିବା ଆସିବାର ଦୃଶ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଘରର କାନ୍ଥରେ ମଧୁସୂଦନ ଗୁଡ଼ି, ଗୁଧାନାଥ ଗୁମ୍ଫାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବଜେଇ ଫଟୋ । ଖଟ ପାଖକୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଆଲମାରୀ । ସେହି ଆଲମାରୀରୁ ନନ୍ଦକିଶୋର ଯେପରି କ'ଣ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଖୋଜୁଥିଲେ । ଏତିକିବେଳେ ଝରକାରେ ଗୋଟିଏ ଚପଳମତି ଯୁବତୀର ମୁହଁ ଦେଖାଗଲା । ସେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା, ମୁହଁରେ ତାର କୌତୁକର ଉତ୍ସ । ଗୋଡ଼ ଚପି ଚପି ପ୍ରବେଶ କଲା ସେ ଘର ଭିତରେ । ପଛରୁ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଆଖି ଦୁଇଟିକୁ ଚପି ଧରିଲା ।]

ନନ୍ଦ—(ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ଭାବରେ) କିଏ ? ବିମ୍ବାଧର ? ତୁମେ ଏ ଅବେଳଟାରେ ଏମିତି କଣ ହେଉଛ ମ । ଦେଖୁଛି ଦିନକୁ ଦିନ ତୁମର ଏ ମାତି ବଢ଼ି-ଗୁଲୁଛି । ଛୁଡ଼ ତ, କହୁଲି ପରା ତୁମର ସମସ୍ତ ଗୁଲୁକି ମୁଁ ଜାଣିସାରିଛି । ହଁ, ଖୋଲୁଦିଅ ହାତ । ଓଃ କେତେ ଜୋରରେ ଗୁପି ଧରିଛ ମ' । ଆଃ ଗୁଡ଼ି.....

ଚନ୍ଦ୍ରକଳା—ଉଁ-ହଁ... (ଯଥାସମ୍ଭବ ସ୍ଵର ବଦଳାଇ)

ନନ୍ଦ—କ'ଣ ଗୁଡ଼ିବ ନାହିଁ ?

ଚନ୍ଦ୍ର—କହୁଲି ଦେଖି ମୁଁ କିଏ ?

ନନ୍ଦ (ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ) ଆରେ, ତୁମେ ତେବେ ବିମ୍ବାଧର ନୁହଁ ? କିଏ ? କିଏ ତେବେ ତୁମେ ? ହାତକୁ ଅଣ୍ଟାଲି ପକାଇଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ର - (ଦୁଇହସକୁ ଚାହିଁ) କବିମାନେ ପର ଆଖି ବୁଜିଲେ ଜଗତଟାକୁ ଦେଖିପାରନ୍ତି । ଅତି ନିକଟରେ ଥାଇ ଆଖିରୁଜି ଧରିଥିବା ଲୋକକୁ ଚିହ୍ନିବାରେ କ'ଣ ତେଜ ହେଉଛି ମ' ? (ସ୍ବାଭାବିକ ସ୍ଵରରେ)

ନନ୍ଦ - ଓ, ଚିହ୍ନିଲି - ଚିହ୍ନିଲି । କୋକିଳ, ତୁମେ ଏଇ ଫାଙ୍ଗୁଳମି ଅରମ୍ଭ କରିଛ ନୁହେଁ ?

ଚନ୍ଦ୍ର - ଓଁ ହୁଁ, ତେବେ ବି ହେଲ ନାହିଁ ।

ନନ୍ଦ - ମାନେ, ତୁମେ କୋକିଳ ନୁହଁ ?

ଚନ୍ଦ୍ର - ଓଁ-ହୁଁ... (ମୃଦୁ ହସ)

ନନ୍ଦ - କିଏ ? କିଏ ତେବେ ତୁମେ ? (ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅଧିର)

ଚନ୍ଦ୍ର - କହୁବି.....କହୁବି.....ମୁଁ...ମୁଁ...

ନନ୍ଦ - (ଅସ୍ଥିର ଭାବରେ) ହୁଁ କହୁ... ଓଁ, ମୋ ଅତି ..

ଚନ୍ଦ୍ର - (ଅପେକ୍ଷାକୃତ ନିମ୍ନସ୍ଵରରେ) କବିର ମା-ନ-ସୀ...ହେଲ ? (ହାତ ଗୁଡ଼ି ଦେଇ ବିଜୁଳି ବେଗରେ ଘୁଞ୍ଚିଗଲ । ନନ୍ଦକିଶୋର ହଠାତ୍ ଫେରି ଚାହିଁଲେ । ଦୂରରେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଏକ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଠାଣିରେ ଠିଆହୋଇ ମୃଦୁମୃଦୁ ହସୁଥିଲା । ନନ୍ଦକିଶୋର ସ୍ତମ୍ଭିତ ଭାବେ ଚାହିଁ ରହୁଥିଲେ । ଯେପରି ସେ ଯାଦୁକରର ବଣୀକରଣ ମନ୍ତ୍ରରେ ମୋହିତ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି ! କିନ୍ତୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପରେ ସେ ଶ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ ଖଟ ଉପରେ ବସିପଡ଼ିଲେ, ଆଲୋକ ଝିଙ୍କୁଲିତ ହେଲା ।)

ନନ୍ଦ - ଚନ୍ଦ୍ରା ! କୌତୁକବ୍ୟଞ୍ଜକ ସ୍ଵର) କଲେ । ତୋର ଯେ ଦେଖା ନ ଥିଲା ?

୧୫ ଦିନ ହେଲା ଗାଁକୁ ମୁଁ ଆସିଲିଣି । କୁଆଡ଼େ ଥିଲୁମ ତୁ ?

ଚନ୍ଦ୍ରା - (ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ଭାବ ହଠାତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ସେ ନୀରବ)

ନନ୍ଦ - କଲେ ? ଗାଁରୁ ନା କ'ମେ ? କଥା କହୁନାହୁଁ ଯେ ?

ଚନ୍ଦ୍ରା - ମାନସୀକୁ ଭୁଲିଯାଇଛ ବୋଧହୁଏ ? (ବନ୍ଦୋବ୍ଧ)

ନନ୍ଦ - ଚନ୍ଦ୍ରା ! (ବସୁସ୍ଵ)

ଚନ୍ଦ୍ରା - ହୁଁ ! (ଗମ୍ଭୀର-ଅଧୋବଦନ) କିନ୍ତୁ ମାନସୀର ମନ ତଳେ ତୁମେ ଯେଉଁ ଗାତ ରେଖା ସେଥିନ ଆଙ୍କିଥିଲ, ତାହା କେବେ ଲଭିବ ନାହିଁ କବି ! ତୁମର ଆଜି ଏ ସମ୍ବୋଧନ.....“ବସନ୍ତ କୋକିଳ”ର କବିତା କାହାପାଇଁ କହୁପାରିବ ମୋତେ ?

ନନ୍ଦ - ଚନ୍ଦ୍ରା...ତୁ ଭୁଲି ବୁଲିଲୁ ମୋତେ ?

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଟିକ ବରଗଛରେ ଯେଇ ନରମ ଝଙ୍କାଲିଆ ଗୁଲ, ଆକାଶରେ ଅଗିଶର ବାଦଲ, ଆଉ ତା'ର ତଳେ ଗୋଟିଏ କବି ଆଉ ତା'ର ମାନସୀ ...
 ଉଗ୍ରହଜା କଥାର ସୁଅ ତଳେ ସେଦିନ ଦୁହେଁ ଉଡ଼ି ଯାଇଥିଲେ । ବେଳ ବୁଡ଼ିଯାଇଥିଲା । ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶରେ ଫରୁଖେଲ ଦେଖି ସେଦିନ ମାନସୀକୁ କବିଟି କହିଥିଲା....

ନନ୍ଦ—ଆଃ—ଚନ୍ଦ୍ରା, (ବିଚଳିତ ହୋଇ)

ଚନ୍ଦ୍ରା ତଟରେ ବସି ବରୁପାର ସେଦିନର ସେ କଳକଳ ରାଗିଣୀ ସହଜ ମାନସୀଟି ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ସଙ୍ଗୀତରେ ମୁର୍ଚ୍ଛନା ଢୋଳିଥିଲା । ଉଦୟଗିରି ତଳରେ ବସି ରକ୍ତମୁଖା ସୂର୍ଯ୍ୟ ହସୁଥିଲେ, ବରୁପା ହସୁଥିଲା—ଆଉ ହସୁଥିଲେ କବିଟି ମାନସୀକୁ ଗୁହଁ । ହାତରେ ଲେଖନୀ ଆଉ ଲିପିକା । ଦୃଢ଼ସ୍ୱରେ ଆବେଗ ଆଉ କବିତାର ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ଭାବରେ ବିଦଗ୍ଧ ହୋଇ କବିଟି ସେଦିନ କହିଥିଲା, “ମାନସୀ...

ନନ୍ଦ—(ଉତ୍ତେଜିତ ଭାବରେ ଖଟରୁ ଉଠିପଡ଼ି) ବନ୍ଦକର । ବନ୍ଦକର ଚନ୍ଦ୍ରା !
 ଅନ୍ଧାରର ପୁନରାବୃତ୍ତିରେ ବର୍ଣ୍ଣମାନକୁ ମୋର ଗନ୍ଧ କରନା

ଚନ୍ଦ୍ରା (ଆବଶ୍ଯ ହୋଇ) ଉନେ ମାନସୀଟି କବିର କବିତା ଶ୍ରେର କରି ପଡ଼ିଲା । ଗୋପନରେ ଅତି ଗୋପନରେ, ମାନସୀର ସ୍ମୃତିରେ କବିର କବିତା କେତେ ରସମୟୀ, କେତେ ଛନ୍ଦମୟୀ ହୋଇ ନଥିବ ? ସତେ ଯେପରି ସେ ଆସୁହାର ହୋଇଯିବ; କିନ୍ତୁ ପରକ୍ଷରେ ମାନସୀଟିର ଦୃଢ଼ସ୍ୱ ଅତି ଉଠିଲା ବୁଲୁ ଫଟାଇ । ତାର କୋହ ଆସିଲା ...ଏସେ ତାର କବିର କବିତା ନୁହେଁ, ସେ କବିତାର ନାୟିକା । କବିର ପ୍ରଣୟିନୀ—ଜାୟା । କହିପାରିବ, କହିପାରିବ ତୁମେ ମାନସୀର ସେଦିନର ଅବସ୍ଥା ... (ସେ ଯେପରି କାନ୍ଦି ଉଠିଲା । ନନ୍ଦକଣ୍ଠର ଆବେଗରେ ଉଠି ଆସିଲେ, ମଞ୍ଚର ଆଲୋକର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା କମିଗଲା ଧୀରେ ଧୀରେ । ନନ୍ଦକଣ୍ଠର ଚନ୍ଦ୍ରାର ଦୁଇ ହାତକୁ ଆବେଗରେ ଗୁପ୍ତି ଧରିଲେ ଗୁଡ଼ି ଉପରେ । ଆଲୋକ କମି କମି ଅନ୍ଧାର ଓ ଆଲୋକର ସୀମା ରେଖାକୁ ଗୁଲି ଆସିଲା । କେମିତି ଏକ ଆଲୋକରୂପାର ସୃଷ୍ଟି, ଅକ୍ଷେପାର ମୃତୁ ଗୁଞ୍ଜନ)

ନନ୍ଦ—ଚନ୍ଦ୍ରା—ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ମାନସୀ ମୋର !

ଜୀବନର ଦ୍ୱିତୀୟ ସୋପାନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ମୁଁ ତୋ'ର ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲି । ତୋ'ର ରୂପ—ଉତ୍ସର ପ୍ରେରଣା ଦିନେ ମୋତେ ଦେଇଥିଲା କବିତାର ସନ୍ତାନ । ସୃଷ୍ଟି ଯୁଗର ସନ୍ତାନ ନାହିଁ ଆସିଥିଲା କବି ଓ ମାନସୀ ଦୁହେଁଙ୍କ ଉପରେ । ଖଣିତ ଚନ୍ଦ୍ରମା ହସିଥିଲା ପବନ

ବହୁଥଳ ଧୀରେ ଧୀରେ, ବିରୁପା ତୋଳିଥଳ କଲ କଲ ରାଗିଣୀ, ମାନସୀର
ଦୁଃସ୍ୱର ସ୍ୱରନ କରିବ ଦୁଃସ୍ୱରେ ଆସିଥଳ ଶିହରଣ । ଅଧରର ହସ
ତା'ର ଦେଇଥଳ ସୁଜନ-ଶିଳ୍ପ । କରି ଲେଖିଥଳ କରିତା । କିନ୍ତୁ ସେ
କରିତା କ'ଣ ମାନସୀର ବ୍ୟାଜସ୍ୱରରେ ବଲ୍ଲବ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳା ଚନ୍ଦ୍ରା !
ସେଇଥରେ କ'ଣ ମାନସୀ ପ୍ରକୃତରେ ସୁଖୀ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତା ?)

ଚନ୍ଦ୍ରା—(ନରକ)

ନନ୍ଦ—କରିବ ଦୁଃସ୍ୱରେ ଚରଦନ ସ୍ଥାନ ପାଇବା ପାଇଁ ମାନସୀଟିର ମନଗହନ
ତଳେ ଯେଉଁ ଆଶାର ଅଙ୍କୁର ଜାଗି ଉଠିଥଳ, ସେହି ଅଙ୍କୁରଟିକୁ
ନନ୍ଦ କରିଦେଲା ନିୟତି । ସମାଜର ବନ୍ଦନ-ନିୟମକୁ ଉତ୍ତ୍ୟନ୍ଦ କରି କରି
ମାନସୀକୁ କଳର କରିପାରିଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ, ତଥାପି ତଥାପି
କ'ଣ ସେ ତା'ର ମାନସୀକୁ ଭୁଲିଯିବ ? ଚନ୍ଦ୍ରା (ଅଧରୋଷ୍ଟ ତୋଳି
ଧରିଲେ) ତୁ ମୋର ଚରଦନ ମାନସୀ ହୋଇ ରହିଥିବୁ ଚନ୍ଦ୍ରା । ମାନସୀର
ଗୌରବ ନଷ୍ଟକରି ତୋ ସହୃଦ ଶାଶ୍ୱରକ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ କରି
ମନ ମୋର ସୀକାର କଲ ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରା ! ତୁ ମାନସୀ, ମୁଁ କରି, ତୋପାଇଁ
ମୋର କରିତାର ସୁଜନ । ତୋତେ କ'ଣ ମୁଁ ଭୁଲି ପାରିବି କେବେ ?
ତୋ'ର ସେହି ପ୍ରଥମ ଯୌବନର ସ୍ୱର୍ଣ ଆଉ ପ୍ରେରଣାକୁ ମୁଁ ଦେବତାର
ଆଶିଷ ଭାବରେ ରଖିଥିବି ଚନ୍ଦ୍ରା ! ଜଗତ ତୋତେ କରିପତ୍ନୀର ସମ୍ମାନ
ଦେବ ନାହିଁ ସତ କିନ୍ତୁ ତା'ର ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ଭବର ସାଗରକୁ ମନ୍ତ୍ରନ
କଲେ ସେ ଦେଖିପାରିବ ନନ୍ଦକିଶୋରର ଦୁଃସ୍ୱରେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ସ୍ଥାନ
କେଉଁଠି ? ଦୁଃସ୍ୱ ନିକୁଞ୍ଜର ଯେଉଁ ନିକୁଞ୍ଜ ଲୋଣରେ କୋକିଳର
ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ ସେହି କୁଞ୍ଜରେ କେବଳ ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ଗ୍ରସ୍ତା ଦୋଳି
ଖେଳେ । ସେ ଗ୍ରସ୍ତା ଭାସର ଚନ୍ଦ୍ରା, ସେ ଗ୍ରସ୍ତା ମୋର ଭାବର ଭଣ୍ଡାର,
ମୋର କରିତାର ସ୍ତରଣ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—କରି ... (ଏକ ପ୍ରକାର ଆତ୍ମଗତ ଭାବରେ ସତେ ଯେମିତି ମୁଗ୍ଧା-
ସେ ଯେମିତି ସବୁକଥା ବସ୍ତାସ କରିପାରିବୁ)”

ନନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରା ଚନ୍ଦ୍ରକଳା—ମାନସୀ ମୋର !

(ହଠାତ୍ ଆଲୋକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉଠିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଓ ନନ୍ଦକିଶୋର ବଢ଼ିଲେ
ହୋଇଗଲେ । ଠିକ୍ ପୂର୍ବପରି ଭାବ । ଚନ୍ଦ୍ରକଳା କଲ-ହାସିନୀ, ତାର
ଜଡ଼ତା କଟିଯାଇଛି । ସେ ପୂର୍ବ ଭାବ ଫେରି ପାଇଛି, ଅଧରରେ ତାର
ଦୁଷ୍ଟାମି-ହସ, ନନ୍ଦକିଶୋର ଝଟ ଉପରେ ବସି ଯେପରି କହୁ ଭାବବାର
ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । (ଛଳନା ?) ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ କୋକିଳ

ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ସମବୟସୀ । ଅବଗୁଣ୍ଡନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । କୋକିଳକୁ ଦେଖି ନନ୍ଦକଣ୍ଠାର ହଠାତ୍ ଭାବ ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ସେ ଉଠିପଡ଼ି କୃତ୍ରିମ ବରକୁ ବ୍ୟକ୍ତନ ସ୍ଵରରେ ପଚାରିଲେ) ।

କୋକିଳ !

କୋକିଳ—(ଗୁହଁଲେ, କିନ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିର ମିଳନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଚକ୍ଷୁ ଫେରାଇଲେ । ପଥରେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ସହଜ ପୁଣି ସେ ଦୃଷ୍ଟିର ମିଳନ ହେଲା ।)

କୋକିଳ—ମୋର କବିତା ଖାତାଟିକୁ କେଉଁଠି ରଖିଛ ?

କୋକିଳ—ନ ଦେଖି ନ ଶୁଣି ଏପରି ଅଭିଯୋଗଟା କ'ଣ ଯଥାର୍ଥ କଲା !

(ଚନ୍ଦ୍ରକଳାକୁ ଗୁହଁ ସଲକ୍ଷ ହସ)

କୋକିଳ—କଥାଟା ବୋଧହୁଏ ଚନ୍ଦ୍ରା, ପଚାରିଥିଲୁ ? ନୁହେଁ ? ସେହୁ ପୁରୁଣା ତାଙ୍କଟା ଭ୍ରମେ ଯେତେ କହିଲେ କିଛି ହେବ ନାହିଁ । ଦେଖୁଛ କୋକିଳ । କଥାଟା ମୁଁ ପଚାରିଲି ଭ୍ରମକୁ । ବେଶ୍ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷକୁ ଭ୍ରମେ ଉତ୍ତରଟା ଦେଇ ଦେଲି ।

କୋକିଳ—ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପୁରୁଷ ବୋଲି କହିବା ବୋଧହୁଏ କବିଙ୍କର ଗୋଟାଏ ଲକ୍ଷଣ ।

କୋକିଳ—(ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ) କୋକିଳ !

କୋକିଳ—ଶୁଣିଲି ନା କ'ଣ ମ' ନନ୍ଦ ଅଜ୍ଞା ! ଖାତାଟି ଯଦିବା ନେଇଛନ୍ତି ଆଉ ଧୋଇ ପିଇ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ତ ? କହିଦେଉନା ଆଉ, ଏତେ ଲଜ କାହାକୁ କରୁଛ ମ' ? ସଫା ତ କହିଦେବ କବିତା ଖାତାଟାକୁ ମୁଁ ଆଉ କଲା ନେଇ ପଡ଼ୁଥିଲୁ ।

କୋକିଳ—ହଁ, ତୋର ସବୁ ଫିକର । ତାହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରା । ଆସିବାର ଦିନକ ଭିତରେ ଏମିତି ଶିଷ୍ୟା କରିନେଲୁଣି ନୁହେଁ ? ମୁଁ ପଚାରିଲୁ ମୋର ବନାନୁମତରେ ଏ ଘରେ ପଶିବାକୁ କିଏ ଅନୁମତି ଦେଇଛି ?

କୋକିଳ—ପଚାରିଲି କଲା, ମୋ ବନାନୁମତରେ ମୋ ନାମରେ କବିତା ଲେଖିବାକୁ କିଏ ତାଙ୍କୁ ଅନୁମତି ଦେଇଛି ?

କୋକିଳ—ଭ୍ରମ ନାମରେ କବିତା ?

କୋକିଳ—ହଁ ଏଇ “ବସନ୍ତ କୋକିଳ ।”

କୋକିଳ—ଭ୍ରମ ଛଡ଼ା ଦୁନିଆରେ ବୋଧହୁଏ ଆଉ କେହି କୋକିଳ ନାହାନ୍ତି ?

କୋକିଳ—ସତେ ? କହୁଲ ଦେଖି ସେହି କୋକିଳଟି କିଏ ? ଯାହାପାଇଁ କବି
ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଛନ୍ତି... ପଡ଼ିଲ ପଡ଼ିଲ କଲା ସେହି
କବିତାଟି (ତକ୍ଷୁରେ କୌତୁକର ହସ, ଲୁଗାତଳୁ ଲୁଗୁଇଥିବା ଖାତାଟି
କାଢ଼ି ଚନ୍ଦ୍ରକଳାକୁ ଦେଲେ, ସେ ପଡ଼ିଲା !—)

ଯାଅରେ କବିତା ମୋର ପ୍ରିୟତମା ଘରେ
ଧରନ୍ତୁ ତମକାଳୁଲି ଯୁଦ୍ଧ ଚାହୁଁ କରେ
ପଙ୍କଜ-ପଳାଶ-ନେତ୍ର ପଡ଼ୁ ତୋ ଉପର
ତମନ ସୁରଭି ଶ୍ଵାସେ ହୁଅ ପଟ୍ଟଭର ।
ଘନକୃଷ୍ଣ ବେଶୀ ତାଙ୍କ ପଡ଼ୁଥିବ ଲୋଟି
ତା ପାଖେ ବିରାଜି ପାଅ ଗୌରବ କୋଟି ।

ନନ୍ଦ—ହଁ, ବୁଝୁଛି । ତୁମେ ତା' ହେଲେ ଗୋଟାଏ ପଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଛ,
ନୁହେଁ ?

କୋକିଳ—ଆରେ, ବନ୍ଦ କରିଦେଲ କି ? (କଳାପ୍ରଭ) 'ଜେମାଦେଉ' କବିତାର
ସେଇ ଅଂଶଟି ପଡ଼ିଲ—

ଚନ୍ଦ୍ର—(ପଡ଼ିଲ) ରୂପର ରୂପସା ସିନା ହୁଏ ଯୁବାକାଳେ,
ଯୁବାକାଳ ଗଲେ ରୂପ ନ ଫେରଇ ତାଳେ ।
ଗ୍ରାମ-ଶେଷ-ମୁଣ୍ଡ-ଘର ଅଟଇ ଶ୍ଵେତକୁ,
ବୁଢ଼ାକାଳ ବିଷ୍ଣୁ ପରା ଅଟଇ ପରକୁ ।
ନବନ ବୟସ ସିନା ପୀରତି ସମୟ,
ଘର ନ ଧରିବ ମନ ହୁଏଟି ଅଥୟ ।

କୋକିଳ—ପଚାରିଲ କଲା, କାହା ପାଇଁ କବିଙ୍କର ମନ ଘର ଧରିପାରୁ ନାହିଁ ?
(ଆଖିରେ ଦୁଷ୍ଟାମି)

ଚନ୍ଦ୍ର—କି, ଉତ୍ତର ଦେଉନ ଯେ ନନ୍ଦ ଅଜା । ଆଉ କଥାରେ ଡରିଗଲ ନା
କ'ଣ ମ ?

ନନ୍ଦ—କହୁଛି ପରା ଶୁଦ୍ଧମତ ପଡ଼ଯନ୍ତ୍ର । ତୁମ ଦାଉରୁ ଖସିଲେ ଯାଇ ମୋର
ରକ୍ଷା । ନହେଲେ ଯାହା ଦେଖୁଛି ତୁମେ ମତେ କିଛି କରେଇ ଦେବ
ନାହିଁ । ବୁଝିଲୁ ଚନ୍ଦ୍ରା, ଏମିତି ଶୁଣୁର ଘରଟିଏ ଠିକ୍ କରିବ ଯେ
ବାପ ଘର ମାଟି ବି ମାଡ଼ିବାକୁ ଆଉ ଦେବେ ନି । ତେବେ ଯାଇ ମୋ
କଥା ମନେପଡ଼ିବ ।

—ମୋ ମାଲେ । ଏଇବେଳୁ ତ ଏମିତି ଧମକ୍ । ଅନ୍ଧର ତ ଦିନକାଳ ଅଛି ।
 ମୁଁ ଯାଉଛି ଆଉ, ତୁମେ ତୁମର ଗପସପ ହୁଅ । ମୁଁ କାହିଁକି ତୁମକୁ
 ଶିଖାଇବାକୁ ଯିବି ନା, ଏମିତି ଶରୁର ଘରଟିଏ ପାଇବି ? କବିତା
 ବହୁଟା ତୁମେ ଶୁଣି କଲ । ହେଲେ ସେଟାକୁ ନେଇ ମୁଁ ଡି' ଧାଡ଼ି
 ପଢ଼ିଦେଲି । ସେଥରେ କ'ଣ ନା... (ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପ୍ରତି ଟେକି କଟାକ୍ଷ)
 ମୁଁ ଯାଉଛି ଲେ ମା ! ଡି'ପରାଣୀ ବସି କବିତା ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥାଅ ।
 (ତମ ତମ ହେଇ ଚାଲିଗଲା)

—ବିଚିତ୍ର ହୁଅଟିଏ ସତେ !

—(ଅନ୍ୟମନସ୍ତା ଭାବେ) ହୁଁ !

ପରଦା

ଦୃଶ୍ୟ ଚାରି

[କଟକ । ଭୁବନ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କମ୍ପାନୀର ଅଫିସ । ଗୋଟିଏ ଟେବୁଲ ଚାରିପାଖେ ବସିଥିଲେ ଗୋପାଳ ପ୍ରହରାଜ, କାମପାଳ ମିଶ୍ର, ଅଭିରାମ ଭଞ୍ଜ । ଆନ୍ତର ଦୁଇ ଭିନୋଟି ଚେୟାର ଖାଲି ପଡ଼ିଥିଲା । ସିନ୍ ଉଠିବା ପରେ ଦେଖାଗଲା ଚିକିତ୍ସାପାତ୍ର ଗାନ୍ଧୀ ଆଲୋଚନାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ।]

କାମପାଳ—ଦେଖନ୍ତୁ ଗୋପାଳବାବୁ, ଆପଣଙ୍କର ବିଚାରଟା ପ୍ରକୃତରେ ପକ୍ଷପାତ ଦୁଷ୍ଟ । ମୋର ‘ସୀତା ବିବାହ’କୁ ଖରାପ ନୋଲି କହୁ ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତା ବୋଲି ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନଙ୍କର ‘ମେଘନାଦ ବଧ’ର ଅନୁକରଣ ବୋଲି କହିବାଟା ବାସ୍ତବିକ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ ।

ଗୋପାଳ—ଦେଖ ହେ ଭଞ୍ଜ, (ହସି) କାମପାଳ ବାବୁ କେମିତି ଖାଲି ମୋର ଉପରେ ଦୋଷ ଲଦିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ‘ସୀତା ବିବାହ’ ନାଟକ ଲେଖିଲେ ଆପଣ । ତାକୁ ସମାଲୋଚନା କଲେ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ । ମଝିରେ ଆପଣ ମୋ ଉପରେ କାହିଁକି ଦୋଷଟା ଲଦୁଛନ୍ତି କହିଲେ ?

କାମପାଳ — ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକୁ ଆପଣ ତ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସବୁ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି ।

ଗୋପାଳ—କେବଳ ମୁଁ ନୁହେଁ । ଆଜ୍ଞା କହିଲେ କାମପାଳ ବାବୁ, ଗୋଟିଏ ଫଲଆଣି ଆପଣ ଯଦି ତାକୁ ପ୍ରମାଣ କରେଇ ଦେବେ ଯେ ସେଇଟା ଗୋଟାଏ ଅତ, ତାକୁ କ’ଣ ଆମେ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବୁ ?

କାମପାଳ — (ସାମାନ୍ୟ ହୋଧ) ତା’ ହେଲେ ଆପଣ ପ୍ରମାଣ କରିଦେବେ ଯେ ମୁଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଶ୍ୱରୁ କରି ଦେଇଛି ?

ଗୋପାଳ—ନିଶ୍ଚୟ ! ପରଶୁରାମଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଆପଣ ପରୋକ୍ଷରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଶ୍ୱରୁ କରିଛନ୍ତି ।

ଅଭିରାମ—ଅଉ ମୁଁ ଜୋର ଦେଇ କହିବି ଏଇ ଶୁଦ୍ଧିଟା ଆପଣ ଅନୁକରଣ କରିଛନ୍ତି ବୁଝାଳା ‘ମେଘନାଦବଧ’ରୁ ଯେଉଁ ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନ ଲକ୍ଷ୍ମଜିତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କାପୁରୁଷ ଭାବରେ ଚିତ୍ରଣ କରିବାକୁ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଶୁଣନ୍ତୁ, ଶୁଣନ୍ତୁ କାମପାଳ ବାବୁ, ଆପଣ କହୁଥିଲେ ପରା ମୁଁ କେବଳ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ମତକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଛି । ଏବେ ଶୁଣିଲେ ତ ଭଣ୍ଡଙ୍କ କଥା ?

ଅଭିମାନ—ଭ୍ରାତୃ ନାହିଁ କାମପାଳ ବାବୁ ! ଆପଣ ଯେତେବେଳେ ନାଟକଟିର ସମାଲୋଚନା କାହିଁକି ଆମ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଆମେ ତ ଗୁଣ ଦୋଷ ଉଭୟ ଆଲୋଚନା କରିବୁ । ତତ୍ତ୍ୱର ଜନ୍ମଦିନ “Lives of the Poets” ତ ପଢ଼ିଛନ୍ତି । ଜନ୍ମଦିନ ଗ୍ରାଉଣ୍ଡେନଙ୍କୁ କେତେ ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠାଇ ପୁଣି କେତେ ତଳେ ପକେଇ ଦେଇଛନ୍ତି କହିଲେ । ସମାଲୋଚକ ଯଦି କେବଳ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ବାହାର କରି ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ ଗୁଡ଼ି ଦିଏ, କିମ୍ବା ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ ନେଇ ବାହାର କରି ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ଗୁଡ଼ିଦିଏ ତେବେ ତା’ର ସମାଲୋଚନା ଅସୁସ୍ଥ ରହୁଛି । “ସୀତା ବିବାହ” ନାଟକକୁ ଯେ ଆମେ ଏକାବେଳକେ Condemn କରୁଛୁ ତା’ ତ ନୁହେଁ । ରାମଙ୍କର ହରଷକୁ ଭଙ୍ଗ ଦୃଶ୍ୟଟି ତ ଖୁବ୍ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଛି । ନୁହେଁ ପ୍ରହରାଜେ !

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କାମପାଳ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଥମ ରଚନା ହସାବରେ ମୁଁ ତ ଦୋଷଗୁଡ଼ିକୁ ମାରାତ୍ମକ ବୋଲି କହୁନାହିଁ କିନ୍ତୁ ସେ ଯେ ଏମତି ବ୍ୟସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକ ହୋଇପଡ଼ୁଛନ୍ତି ମୁଁ ତାହା ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ । ଦେଖନ୍ତୁ କାମପାଳ ବାବୁ, ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ସହିତ ଯେ ଆମେ ଏକମତ ସେଥିରେ ଆପଣ ଦୁଃଖବୋଧ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଆପଣଙ୍କର ଦୁଃଖତା ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କର ରଚନାକୁ ଆପଣ ଯଥାସାଧ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଭୁଲ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିପାରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ତା ବୋଲି ଆମକୁ ତ ବାଧ୍ୟ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ?

କାମପାଳ—ନା-ନା ଏଥିରେ ବାଧ୍ୟ କରିବାର ବା କ’ଣ ରହୁଛି ? ସାଙ୍ଗ ସାଥ ହସାବରେ ମୁଁ ନାଟକର ସମାଲୋଚନା ଭାର ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ଦେଇଥିଲି । ନନ୍ଦ କିଶୋର ବାବୁଙ୍କର ‘ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର’ ମଧ୍ୟ ମୋର ସମସାମୟିକ ଲେଖା ହସାବରେ ଆମ ସସବ ଦ୍ୱାରା ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି କିନ୍ତୁ ‘ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର’କୁ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥିତି ପ୍ରଶଂସା କରି ମୋର “ସୀତା ବିବାହ” କୁ ଯେ ଆପଣମାନେ ଏପରିଭାବେ Condemn କରୁଛନ୍ତି ଏଥିରେ କଣ ମୁଁ ଦୁଃଖିତ ହେବି ନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆଉ ହବନ କାମପାଳ ବାବୁ, ‘ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର’ ସହିତ ‘ସୀତା ବିବାହ’କୁ ଯେ ଆପଣ କେଉଁ ବିଷୟରେ ତୁଳନା କରୁଛନ୍ତି, ମୁଁ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ । ‘ସୀତା ବିବାହ’ ନାଟକ ଆଉ ‘ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର’ର ପ୍ରକାଶନ କାଳ ଏକ

ହେଲେ ବି ଦୁହଁଙ୍କର ଆତ୍ମମୁଖ୍ୟ, ଏବଂ ଶୈଳୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । ଉତ୍କଳର ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଇଂରାଜୀ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ଭାଲଚେର ପଦକ ପାଇଛନ୍ତି ‘ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର’ ତା’ର କବିତା ରୂପାନ୍ତର । ଉତ୍କଳର ପଲ୍ଲୀ ଦୈତବକୁ ଜଗତ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାହିଁ ହେଲା ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ପୌରାଣିକ କଥାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଆଦର୍ଶମାନବ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଜନ ସମାଜରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ହେଲା ‘ସୀତା ବିବାହ’ ନାଟକର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ‘ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର’ର କବି ନିଜ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ସର୍ବଜନପ୍ରିୟ ହେଇ ପାରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ‘ସୀତା ବିବାହ’ ନାଟକର ନାୟକ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଆପଣ ଯେଉଁ ସ୍ତରରେ ଆଣି ଥୋଇଛନ୍ତି ସମାଜକୁ ତାହା କି ଶିକ୍ଷା ଦେଇପାରିବ କହିଲେ କାମପାଳ ବାବୁ !

କାମପାଳ—(ରାଗିଯାଇ) ତେବେ ଆପଣଙ୍କ ମତରେ ‘ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର’ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ସର୍ବଜନପ୍ରିୟ ହେଇ ପାରିଛି ?

ଗୋପାଳ—ନିଶ୍ଚୟ । କେବଳ ଜନପ୍ରିୟ କାହିଁକି ? କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ କାବ୍ୟର ମଧ୍ୟ ସମକକ୍ଷ-ହେଇ ପାରିଛି । ତେବେ ପ୍ରଭେଦ ଏତିକି ଯେ ରାଧାନାଥଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ଅଲଂକୃତ । ପ୍ରସାଧନ, ଅଲଙ୍କାର ଦ୍ଵାରା ପ୍ରକୃତିକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିମା ପରି ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ରାଧାନାଥ । କିନ୍ତୁ ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରକୃତିରେ ମିଳେ ସରଳା, ବିଭୂଷଣସଜ୍ଜା ପ୍ରକୃତିର ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିମା । ରାଧାନାଥ ଯେଉଁଠି ଲେଖିଛନ୍ତି—

ସାୟନ୍ତନଘନ ଖେଳଇ ଗଗନେ,
ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର ଫିଙ୍ଗିକାଲିକ ବରଣେ ।
ଠାବେ ଠାବେ ଅବ୍ରଣଶ୍ଚ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକାନ୍ତି,
ସିର ତୋଳି ଶୈଳ ଶିଖୁଁ ବିକ୍ରିଆନ୍ତି ।
ଶୋଭାବତୀ ଫୁଟି ଅନ୍ତରାକ୍ଷେ ସ୍ଥଳେ
ତହୁଁ ଗୋ ତରଳ ବନ୍ଧେ ପ୍ରତି ଫଳେ ।

ସେଠି ନନ୍ଦକିଶୋର ଲେଖିଛନ୍ତି:—

ତାହାଣିଆ ଖରା ପଡ଼ିଛି ବେଳ ଯାଉଛି ବୁଡ଼ି,
ଅସ୍ତାଚଳ ଶିରେ ତପନ ଯାଉଛନ୍ତି ବାହୁଡ଼ି ।
ବିଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣର ବୋଇତ ପ୍ରାୟ ଆଉ ପ୍ରକାର,
ବାରୁଣୀ ଗଗନେ ବୋଇତ ପ୍ରାୟ ଯାଉଛି ଭାସି ।

କହିଲେ କାମପାଳ ବାବୁ, ପ୍ରକୃତରାଣୀକୁ ଏପରି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସୁଲଭ ରୂପ ଦେଇ କେହି କେବେ ଚିତ୍ରିତ କରିଛନ୍ତି ? ଭଞ୍ଜଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଜିର ରାଧାନାଥ ପୁରୀ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଯେଉଁ ବିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖା ଦେଇଛି ସେଥିରେ କେବଳ ନୂତନତା ଆଣିଛନ୍ତି ଏଇ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ । ସାହିତ୍ୟର ଗତାନୁଗତିଙ୍କଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ତାଙ୍କର ରଚନା ଯେଉଁଠି ଭାଷାର କୁଣ୍ଠତା ନାହିଁ, ଭାବର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭତା ନାହିଁ । ସରଳ, ନିରାପତ୍ତ ଲେଖନୀର କବି ହିସାବରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ବାସ୍ତବିକ ‘ପଲ୍ଲୀକନ୍ଦ’ ପଦକାବ୍ୟ । ପଲ୍ଲୀର ପ୍ରଭାତ, ସନ୍ଧ୍ୟା, ରାତି-ମୁଖର ଦ୍ୱିପ୍ରହରର ବର୍ଣ୍ଣନା ପାଠକର ହୃଦୟରେ ଦର୍ଶକର ଅନୁଭୂତି ଆଣିଦିଏ । ଶୁଣିବେ ତାଙ୍କର କେଇପଦ କବିତା ? (ଟେବୁଲ ଉପରୁ ‘ପଲ୍ଲୀକନ୍ଦ’ ଆଣି ପଢ଼ିଲେ—)

ଗାଆଁ ତଳେ ଘନ ଆମ୍ବତୋଟା, ଆଉ ଗଛ ଅଛି ଗୋଟା ଗୋଟା
ଘନ ଦୁଃଖୀଙ୍କ ସନ୍ତାନ ଧରି ଉଡ଼ି ତାନ ମାନ
ହରନ୍ତି ହୃଦୟ ବଳ ଚିତ୍ତ ଗୀତ ଗାଇ
ଗୋଟାନ୍ତି ପତର ଜାଲ ଦେନିଶ ଟୋକାଇ ।

ଅଭିରାମ—ଶୁଣିଲେ କାମପାଳ ବାବୁ ? ପଲ୍ଲୀ ସଂସ୍ଥା ଉତ୍କଳର ଏ ଯେଉଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଇଛନ୍ତି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ତାକୁ କ’ଣ ଆପଣ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବେ ? ରାଧାନାଥଙ୍କ ଭାଷାରେ ‘ସୁନ୍ଦର ଚନ୍ଦ୍ରର ଅବସାଦ ନାହିଁ; କବିତାଟିକୁ ଯେତେଥର ପଢ଼ିଲେ ବି ହୃଦୟ ତୃପ୍ତ ନୁହେଁ । ଅପୁଷ୍ପ, ଅପୁଷ୍ପ ବର୍ଣ୍ଣନା ହୋଇଛି ସତେ ଏ କବିତାରେ । ପଲ୍ଲୀର ବର୍ଣ୍ଣନା ନୁହେଁ । ସରଳ ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣର ଆତ୍ମଲିପି ଏ ‘ପଲ୍ଲୀକନ୍ଦ’ ।

କାମପାଳ—(ମାରବ ମୁଖରେ ତାଙ୍କର ଅବସାଦର କାଳିମା) ‘ସୀତା ବିବାହ’ର ଅସଫଳତାରେ ମୁଁ ଆଜି ଯେଉଁଭଳି ଅନୁଭବ ହୋଇଛି ତା କଦାପି ଭୁଲିପାରିବି ନାହିଁ ଗୋପାଳବାବୁ ! ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କୁ ମୁଁ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖି ଆସୁଥିଲି ସେ ଧାରଣା ମୋର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୂର ନ ହୋଇଥିଲେ ବି ସେ ଜଣେ ଭରୁକ ତା କଦାପି ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରିପାରିବ ନାହିଁ ।

ଗୋପାଳ—ହତାଶ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ଆପଣ । ପ୍ରଥମ ରଚନାର ଅସଫଳତା ଆପଣଙ୍କୁ ନୂତନ ରଚନାର ପ୍ରେରଣା ଯେ ଦେବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କଠାରୁ କବି ହିସାବରେ ଆମର ସାହିତ୍ୟ ଯେତେଟା

ଆଶା କରେ ନାଟ୍ୟକାର ହସ୍ତାବରେ ଆପଣଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଆମେ
ସେତିକି ଆଶା କରୁ ।

ରାଧାନାଥ—(ଭିତରୁ) ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ ଗୋପାଳ, ତୁମଭଳି ମେଧାବୀ
ଗୁଣମାନଙ୍କଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଏତିକିରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ହେଉଥିବ ନାହିଁ ।
(ପ୍ରବେଶ କଲେ) ଭାଷା ଆଉ ସାହିତ୍ୟର ଏକାନ୍ତ ଉନ୍ନତି ଆବଶ୍ୟକ ।

ସମସ୍ତେ ଅତକିତଭାବେ ଠିଆ ହୋଇପଡ଼ି ନମସ୍କାର କଲେ ।
ରାଧାନାଥ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବସିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ନିଜେ ଗୋଟିଏ
ତେସ୍ତାରରେ ବସିଲେ) ବୁଝିଲ ଗୋପାଳ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଯେଭଳି
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ପଡ଼ିଥିଲା ଆଜି ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇଯାଉଥା'ନ୍ତା ।
କେବଳ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପ୍ରାଣାନ୍ତ ଉଦ୍ୟମ ଫଳରେ ସରକାର ବାହାଦୁର
ଏ ଭାଷାକୁ ଏକ ଲିଖିତ ଭାଷାର ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଲେ ସିନା !

ଗୋପାଳ—ମଧୁବାବୁଙ୍କର ଦାନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କଦାପି ଭୁଲି ପାରିବ ନାହିଁ ।
'କର୍ଣ୍ଣବୋଧ' ଲେଖି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ସେ ଯେପରି ନିୟମିତ କରିଛନ୍ତି
ସେଥିରେ ଚିରଦିନ ଏ ଜାତି, ଏ ଭାଷା ତାଙ୍କଠାରେ ରଖି ହୋଇ-
ରହିଥିବ ।

ରାଧାନାଥ—ସେତିକିରେ ଚଳିବ ନାହିଁ ଗୋପାଳ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଯେ କେତେଟା
ଅଙ୍ଗ ଶୂନ୍ୟ ପଡ଼ିଛି ତାକୁ ଅଳଙ୍କୃତ କରିବ ତୁମେମାନେ । ନନ୍ଦକିଶୋର
ଯେଉଁ ଦିଗ ବାଛି ଦେଲା ସେଦିଗର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପାଇଲା ମୌଳିକତାର
ଜବନ୍ନାସ ଆଉ ସେଇ ମୌଳିକତାରୁ ତୁମେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବ ନିୟମିତ
ଭାବେ ।

ଗୋପାଳ—କିନ୍ତୁ.....

ରାଧାନାଥ—ମୁଁ ଜାଣେ ଆଜି ନନ୍ଦକିଶୋର ଅବସ୍ଥା ତଥାପି ମୁଁ ଯେଉଁ ଆଶା
ନେଇ ଆସିଛି ତା'ର ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଦାବୀ କରିବ ତୁମଠାରୁ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର
ସମ୍ବଳ ଇତିବୃତ୍ତି ଆଉ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସଫଳ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ଅଭିଧାନ
ଦୁଇଟିକିଆଳରେ ଏକାବେଳକେ ଅଭାବ । ପ୍ରଥମଟିର ଅଭାବ ପୁରଣ
ପାଇଁ ମୁଁ ଅଭିରାମଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଛି । ଆଉ ଦ୍ୱିତୀୟଟିର ଭାର ତୁମ
ହାତରେ ଗୋପାଳ ! ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ କାମପାଳ ଯେଉଁ ପଦକ୍ଷେପ
ନେଇଛ ସେଥିରେ ସ୍ୱା ନୂତନତାକୁ ମୁଁ ସାଗତ ଜଣାଉଛି ।

କାମପାଳ—(କୁଣ୍ଠିତ ଭାବେ) କିନ୍ତୁ.....

ସ୍ୱାମୀ—(ସ୍ମିତହସ୍ୟ) ମୁଁ ଜାଣେ କାମପାଳ, ‘ସୀତା ବିବାହ’ ନାଟକକୁ ତୁମର ବନ୍ଧୁମାନେ କିଭଳି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ତୁମର ହୃତୋତ୍ସାହ ହେବା କ’ଣ ସମୀଚୀନ ?

ଅଭିଷେକ—ସେଇ କଥା ତ ଆଜ୍ଞା ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମେ ତାକୁ କହୁଥିଲୁ । କାମପାଳ ବାବୁ ଏକାବେଳେକେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ହରାଉଛନ୍ତି ।

ସ୍ୱାମୀ—ତୁ କାମପାଳ, ତୁମେମାନେ ହେଲ ଯୁବକ । ଯୌବନର ଉନ୍ମାଦନା ସିନା ତୁମଠାରେ ଶୋଭାପାଏ । ଥରକରି ଅସଫଳତାରେ ତୁମେ ଦେଖିବ ଭବିଷ୍ୟତର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାଫଲ୍ୟ । ଆମେ ହେଲୁ ବୃଦ୍ଧ । ଲୋକ ତମ୍ଭ, ଗଳିତ ଚଷ୍ମ ଦେଇ ଆଉ କେତେଦିନ ବା ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ସେବା କରିବୁଁ ।……… ହଁ ଗୋପାଳ, ତୁମ ସଂସ୍କୃତିର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ତ ଦେଖୁନାହିଁ ।

ଗୋପାଳ—ରାମକୃଷ୍ଣ ବାବୁ ତ ଘରକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ବିନୋଦ ବାବୁଙ୍କର କ’ଣ ଗୋଟାଏ ବାହାରେ କାମ ଥିଲା ଯେ ମନା କରିଦେଇଗଲେ ……ଆଉ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ତ……

ସ୍ୱାମୀ—ହଁ, ସେ ତ ଅସୁସ୍ଥ । ମୁଁ ତାର ଡଗରପଡ଼ା ବସାକୁ ଯାଇଥିଲି । ତୁମେ ଟିକିଏ ଯିବ ଗୋପାଳ, ଦେଖିଆସିବ ତାକୁ । ପିଲାଟା ବିଦେଶରେ ପଡ଼ିଛି । ତୁମମାନଙ୍କ ସହଯୋଗ ସମ୍ପଦେବନା ସିନା ପରସ୍ପରକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ……ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ପରା ତୁମେ ଯାଇଥିଲ କାମପାଳ ?

କାମପାଳ—ଆଜ୍ଞା……

ସ୍ୱାମୀ—କ’ଣ କହୁଥିଲେ ଆଉ ?

କାମପାଳ—ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ କଥା ତ ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ ବାଧୁଛି ।

ସ୍ୱାମୀ—ବୁଝିଲି । କିନ୍ତୁ ମଧୁବାବୁ ମୂଳରୁ ଭୁଲକରି ବସିଲେ । ତାଙ୍କୁ ବାରଣ କରିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ବି ।……ଛାଡ଼, ତୁମର ଆଜି ସବୁ କି କି କଥା ପଡ଼ିଥିଲା ?

ଗୋପାଳ—କାମପାଳ ବାବୁଙ୍କ ‘ସୀତା ବିବାହ’ ନାଟକ ଏବଂ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ‘ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର’ର ଆଲୋଚନା ।

ଅଭିଷେକ—‘ସୀତା ବିବାହ’ ନାଟକରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଚରିତ୍ରକୁ ଦୁର୍ବଳ ବୋଲି କହିବାରୁ କାମପାଳ ବାବୁ ଖେଦ ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି ।

ସ୍ୱାମୀ—ନାହିଁ, ତୁମେ ଭୁଲ କହୁନାହିଁ ଅଭିଷେକ । ‘ସୀତା ବିବାହ’ରେ ବାସ୍ତବିକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପରଶୁରାମଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜର ଦୁର୍ବଳତା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।

ଗୋପାଳ—ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ମତରେ ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ
'ମେଘନାଦ ବଧ'ର ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଚରିତ୍ର ଅନ୍ୟତ୍ର କାମପାଳ ବାବୁଙ୍କର ଏଇ
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ।

ରାଧାନାଥ—(ସମ୍ମତସୂଚକ ଭାବେ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ) ମନ ଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ନନ୍ଦକିଶୋରର
ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାକୁ ମୁଁ ପ୍ରଶଂସା କରେ । ସେଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ କାମପାଳ,
ତୁମେ ଅଧୀର ହେଇ ପଡୁଥିଲ ? (କାମପାଳଙ୍କୁ ଚାହିଁ) କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ
ଦୁଃସ୍ଥିତି ହେବାର ତ କିଛି ନାହିଁ (ହସିଲେ) । କାମପାଳ ଆମର
ନନ୍ଦକିଶୋର ସହିତ ଅନେକଥର ଯୁକ୍ତ କରେ ବୋଲି ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ଭଲ,
ଭଲ । ଏଇମିତି ପ୍ରତିଦ୍ରୁତୀର ମନୋଭାବ ନେଇ ତ ମଣିଷ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ
କରେ । ମୁଁ ଭଗବାନଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ଏଇ ଭାବ ନେଇ ତୁମେମାନେ
ଯେପରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ବିଶ୍ୱର ସାହିତ୍ୟ ଦରବାରରେ ସମ୍ମାନିତ
କରାଅ ।

(ସମସ୍ତେ ଅଧୋମୁଖ ହେଲେ । ରାଧାନାଥ ଉଠିଲେ) କିନ୍ତୁ ପରସ୍ପର
ବିବାଦରତ ହେଇ ଯେପରି ସମସ୍ତ ପଣ୍ଡା କରି ନ ଦିଅ । ଗୁରୁଜନ ହସାବରେ
ମୋର ଏଇଟା ତୁମମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଉପଦେଶ । ମୁଁ ତେବେ ଆସୁଛି ଗୋପାଳ !
ତୁମମାନଙ୍କର ଯିବାବେଳ ବି ହେଇଗଲାଣି । ...ନୁହେଁ ?

(ସମସ୍ତେ ଠିଆ ହେଲେ)

ଅଭିରାମ—ହଁ ଆଜ୍ଞା, ଆମେତ ପ୍ରାୟ ବାହାରିଥିଲୁ ।

ରାଧାନାଥ—(ଭସନ୍ତ ହସି) ତୁମକୁ ବୁଝାଟାରେ ବସାଇ ରଖିଲି । ନୁହେଁ ?

(ତିନିହେଁ ନୀରବରେ ହସୁଥାନ୍ତି ତଳକୁ ଚାହିଁ) କିନ୍ତୁ ଆସନ୍ତା ଥର ମୁଁ
ତୁମକୁ ବିରକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଆଉ ଆସିବି ନାହିଁ । ମଧୁବାବୁଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିବ ।
ତୁମର ମେଳରେ ରହି ମନଟା ତାଙ୍କର ସ୍ଥିର ହେଉ ।

ଅଭିରାମ—ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ପୂର୍ବରୁ ଅନୁରୋଧ କରିଛି ।

ରାଧାନାଥ—ଭଲ କରିଛି ଅଭିରାମ ! ତୁମମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟପଥରେ ଆଗେଇ
ଗଲେ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକର ଅଭାବ ରହିବ ନାହିଁ । ମଧୁବାବୁ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ମୁଁ
ହୁଏ । ଆମେ କେବଳ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ସିନା ! କିନ୍ତୁ ବାଟର ବାଟୋଇ
ତୁମେ । ଆମର ପଥଚଳ ସରିଯାଇଛି । ହଉ, ତୁମେମାନେ ତେବେ
ଆସ... ।

(ତିନିଜଣଯାକ ରାଧାନାଥଙ୍କୁ ବିନମ୍ର ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇଲେ । ରାଧାନାଥଙ୍କ
ପ୍ରସ୍ଥାନ ସହ ପଟ୍ଟନେପ)

ଦୃଶ୍ୟ ପାଞ୍ଚ

[ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କଟକ ଉଗ୍ରପଡ଼ାର ବସା । ଘରର ଗୋଟିଏ
 ଡାକରେ ପଡ଼ିଛି ଗୋଟିଏ ଟେବୁଲ୍ ଓ ତେସ୍ବାର କେତେଖଣ୍ଡ । ଟେବୁଲ୍ ଉପରେ
 କେତୋଟି ବହୁ ସଜା ହୋଇ ରଖାଯାଇଛି । ଘରର ଅପର (ପୁର୍ବ) ପାଶ୍ବରେ
 କିଛି ଦଉଡ଼ିଆ ଖଟ । ଦକ୍ଷିଣ ପାଶ୍ବରେ ଦ୍ବାର ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଝରକା ।
 ବୁରରେ ଝୁଲୁଛି ସ୍ବିଚ୍ । ଝରକାରେ ଦେଖାଯାଉଛି ଅସ୍ପଷ୍ଟ କାଠଯୋଡ଼ି ନଦୀର
 ଚଣ୍ଡୀଶ୍ରୀ ବାଲୁକାଶଯ୍ୟା । ଧାରେ ଧାରେ କୂଳ ବନ୍ଦ । ପ୍ରଭାତର କିଛି ସମୟ
 ହୁଏତ । ଘର ଭିତରେ ମୁନ ଆଲୋକ । ନନ୍ଦକିଶୋର ଗୋଟିଏ ତେସ୍ବାର
 ଉପରେ ବସି ଝରକା ବାହାରକୁ ଚାହିଁଥିଲେ ଅତି ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତରେ । ଦୃଢ଼ସ୍ବରେ
 ଶବ୍ଦର ଆଲୋଚନ ଏବଂ ସେଇ ଆଲୋଚନ ଯେପରି ସଙ୍ଗୀତର ମଧୁଗୁଞ୍ଜନରେ
 ପ୍ରସ୍ବର ମଧୁର ହିଲୋଲ ସହତ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶ୍ରବଣୀୟ ଥିଲା କେଉଁ ଏକ ଦୂର
 ଦେଶରୁ]

ଆ-ଆରେ ଦକ୍ଷିଣା ବାଆ, ବହୁଆ ରୁ ଝରିଝରି,
 ମୋ ଅଙ୍ଗ ଶୀତଳ କରି ଧାଇଁଯା ରେ ଧୀର ଧୀର ।

ମୁଁ ଯେ ଆତପ ତାପିତ
 ଦେହେ ମନେ ସନ୍ତାପିତ

ଗୁଲିଯା ତୋ ବାଟେ ମୋ ତନୁ ଶୀତଳ କରି । ୧ ।
 ମଳୟ ତୋହର ଘର
 ବହୁ ସାଗର ଶିକର

ଆଶୁ ରୁ ସୁଧାସମ୍ଭାର ମୋ ପ୍ରାଣ ପରଶ କରି । ୨ ।
 ସୁରଭି କୁସୁମବନ
 ବାସ କରି ଆହରଣ

ମହକାଇ ପ୍ରତି ପ୍ରାଣ ଯାଅ ଗୁଲି ରୁ ବିତର । ୩ ।
 ସୁରଭି କୁସୁମବନ
 ବାସ କରି ଆହରଣ

ସୁରଭି ସମ୍ଭାର ଘେନି ପ୍ରାଣ ମନ ତୋପ କରି । ୪ ।

ପରଶିଣ ପଦ୍ମବନ

ଦ୍ଵିତୀୟ ମକରନ୍ଦ ଧନ

କରି ତୋଷ ବଶ୍ୟମନ ବହୁଯାଅ ଧୀର ଧୀର

ଆ-ଆରେ ଦକ୍ଷିଣା ବାଆ । ୫ ।

(ସଙ୍ଗୀତର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ନା ବାୟୁସ୍ତର ସହୃଦ ଧୀରେ ଧୀରେ ମିଶିଗଲା ।
ଘରର ପୁଅପଟର ଝରକା ଦେଇ ଘର ଭିତରେ ପଡ଼ିଲା ଆସାନ୍ତର ପ୍ରଭାତ ସୂର୍ଯ୍ୟର
କେତୋଟି ଲାଲ ରେଖା । ଦକ୍ଷିଣ ପଟର ଝରକା ଦେଇ କାଠଯୋଡ଼ର ବସ୍ତ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ
ବାଲୁକାଶୟୀ, ଅସ୍ପଷ୍ଟ ବନରାଜି, କୁଳବନ୍ଧ ସବୁ ଘେପରି ଧୀରେ ଧୀରେ ସ୍ପଷ୍ଟ
ହେଇ ଉଠିଲା । ନନ୍ଦକଣ୍ଠୋର ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଭାବରେ ଉଠିଗଲେ ଝରକା ନିକଟକୁ ।
କିଛି ସମୟ ବାହାରକୁ ଚାହିଁ ଫେରି ଆସିଲେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ପଦକ୍ଷେପରେ)

ନନ୍ଦକଣ୍ଠୋର—ପ୍ରଭାତ । ଆସାନ୍ତର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଭାତରେ କାଳିଦାସ ଲେଖିଥିଲେ—

ଆସାନ୍ତସ୍ୟ ପ୍ରଥମଦିବସେ ମେଘମାଣ୍ଡି ଶୁଷ୍କାଂଶୁ

ବସୁନ୍ଧୀତ୍ଵା ପରିଣତ ଗଜ ପ୍ରେକ୍ଷଣୀୟଂ ଦଦର୍ଶ....

—ମେଘଦୂତ

ସେ ଦିନର ସେଇ ରାମଗିରି ଏବେ ବି ଅଛି । ଆସାନ୍ତର ପ୍ରଥମ
ଦିବସରେ ଏବେ ବି ମେଘମାଳା ରାମଗିରି ପାହାଡ଼ର ଚୂଡ଼ା ଛୁଇଁ
ଭାସିଯା'ନ୍ତି ଦୂରକୁ, ଖୁବ୍ ଦୂରର ସେଇ ଅଲକାପୁରକୁ ଆଜି ବି
ବାରିସ୍ନାତ କୁଟଳ ପୁଷ୍ପର ମଧୁଗନ୍ଧ ବାୟୁକୁ ଆମୋଦିତ
କରେ...କିନ୍ତୁ...କିନ୍ତୁ କାହାନ୍ତି ସେଇ କାଳିଦାସ ? କୁଟଳ
ପୁଷ୍ପର ଅର୍ଦ୍ଧ ଦେଇ ମେଘକୁ ବନ୍ଦନା କରିବ ଆଜି କିଏ ?ନା....ନା
(ପୁଣି ଫେରିଗଲେ ସେଇ ଝରକା ଆଡ଼କୁ ଦ୍ରୁତପଦରେ । ଝରକାର
ରେଲିଂ ଧରି ଅତି ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବରେ) ତୁମେ ଚାଲିଯାଅ, ତୁମେ ଚାଲିଯାଅ
ମେଘ, ବାଉଁଶ ଆକାଶର ଯେଇ ଅଞ୍ଚଳ ତଳେ ଭାସି ଭାସି ବାୟୁର
ହଲେଲରେ ଥରି ଥରି ନବ ଛନ୍ଦର ନବ ରାଗଣୀ ତଳେ ଫୁଟି ଉଠିବ
ତୁମର କେତେ ଯୁଗର କଳ୍ପନା; କେତେ ଆଶାୟୀ ପ୍ରାଣର ଜଳ୍ପନା....
ବିରହବିଧୂର ପଥକ ବନ୍ଦିତାର ବିଚ୍ଛୁରିତ କେଶରୀରେ ତୁମକୁ ବନ୍ଦ
କରିବା ପାଇଁ ନାହାନ୍ତି ଆଜି କାଳିଦାସ । ନାହିଁ ସେଇ ଅପୂର୍ବ ଛନ୍ଦ
ମନ୍ଦାହାନ୍ତା, ଆଉ ଅଲକାପୁର ସେହି ବିରହଣୀ ଯକ୍ଷ କନ୍ୟା ବି ବଲୟ
ଭଜିଛି କାଳର ଗର୍ଭରେ । ତୁମେ ଆଜି ସ୍ଵାଧୀନ । ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ତୁମେ
ଆଜି ଗାଇବ ମେଘମହାରର ଅସରନ୍ତି ରାଗଣୀ.....
ହେ ମେଘ, ହେ ଆସାନ୍ତର ଆଶା, ଚାଲିଯାଅ, ଚାଲିଯାଅ ତୁମେ...

(ଧୀରେ ଧୀରେ ପୁଣି ଫେରି ଆସିଲେ । ଏଥର ଘର ମଧ୍ୟରେ ସ୍ବସ୍ଥ
 ଥିବାଲେକ । ନନ୍ଦକିଶୋର ସେହପରି ଭାବବହୁଳ) ହୁଁ...ପାଇଛି, ପାଇଛି ମୁଁ
 କବିତା । ଆଜିର ଏଇ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରାତଃର ମଧୁର ଲଗ୍ନରେ ‘ପ୍ରଭାତ ସଙ୍ଗୀତ’ର
 ସ୍ବରଗଣ ବାଇ ଅତୁଟ ଆସ୍ବାକୁ ମୋର ତୃପ୍ତ କରିବି ..ହେ ଆସ୍ବାଡ଼, ହେ ଉପା-
 ହୃଦୟୀର ସେହ ରକ୍ତରାଗ, ତୁମେ ମୋର କଣ୍ଠରେ ଦେଇଛ ରାଗିଣୀ, ମୋର
 ହୃଦୟରେ ଦେଇଛ ଭାବ (ଟେବୁଲ ଉପରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଖାତାର ପୃଷ୍ଠା
 ଖୋଲିଲେ) ତୁମେ ମୋର କବିତା, ତୁମେ ମୋର ବନିତା, ପ୍ରାଣର ପ୍ରଣୟିନୀ
 ତୁମେ... (ଲେଖିଗୁଲିରେ ଅବରତ ଭାବେ । ଦ୍ଵାରର ପରଦା ଟେକି ଚାହିଁଲେ
 ରେବା । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କୁ ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖି ଫେରି ଯାଉଥିଲେ । ପୁଣି
 ତ’ଣ ଭାବ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗଲେ
 ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପାଖକୁ । ସେ କିନ୍ତୁ ଲେଖି ଚାଲିଥିଲେ ପୁସ୍ତକପରି । କିଛି ସମୟ
 ଗରେ ରେବା ପୁଣି ଫେରି ଆସୁଥିଲେ । ଏତିକିବେଳେ ଚାହିଁଲେ ନନ୍ଦକିଶୋର—)
 ନନ୍ଦକିଶୋର—କିଏ ?

ରେବା — (ଫେରି ପଡ଼ିଲେ)

ନନ୍ଦ — ଓ, ରେବା ? ଫେରି ଯାଉଛ ଯେ !

ରେବା — ଫେରି ଯାଉ ନଥିଲି ଯେ ... ଭାବିଥିଲି ବାହାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିବି ।

ନନ୍ଦ — କାହିଁକି, ବାହାରେ କାହିଁକି ଅପେକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି ? ମୋତେ ତ ଏଇଠି
 ତାଙ୍କ ପାରିଥାନ୍ତି ?

ରେବା — (ଅଳ୍ପ ହସି) ତାଙ୍କଦ୍ଵାର ସାହସ ଥିଲେ ତ !

ନନ୍ଦ — ଜୀବନର ଦୀର୍ଘକାଳ ଯେଉଁ ନାଶ୍ଟ ଜନସେବାରେ କଟେଇ ଦେଇ
 ପାରିଛ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଦୁର୍ଗଳ ମହିଷ ଲୋକକୁ ତାଙ୍କଦ୍ଵାର ସାହସ ତାର
 ନାହିଁ ? ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ !

ରେବା — ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଆପଣ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! କବିତାର ଅବଜ୍ଞିତ ଧାରାକୁ ଛିନ୍ନ
 କରିବା ପାଇଁ ସବଳ ହୃଦୟରେ ମୋର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା ।

ନନ୍ଦ — (ହସି) ଓ, ତୁମେ ତେବେ ମୋର କବିତା ଲେଖା ଦେଖି ସାରିଛ ? କିନ୍ତୁ
 ରେବା, କି କବିତା ବା ମୁଁ ଲେଖିବି ? ମନ୍ଦଃ କବିଯଶଃ ପ୍ରାର୍ଥୀ ମୁଁ !
 ହୃଦୟର ଭାବକୁ କବିତାରେ ରୂପ ଦେବାପାଇଁ ଶକ୍ତି ବା ମୋର କାହିଁ ?
 ପଢ଼ିବ ସେ କବିତା (ଖାତାଟିକୁ ଆଣି ରେବାଙ୍କ ହାତରେ
 ଦେଲେ ।)

ରେବା—(ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ ନେଇ) ଅସୁଖ ! ଆସାନ୍ତର ପ୍ରଥମ ଦିବସର ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ
ଆପଣ କି ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ଅନବଦ୍ୟ
ଆପଣଙ୍କର ଏ ରଚନା -

ଘୋର ଗର୍ଜନେ ଆସୁଛି ବରଷା ମେଘ ଗରଜଇ ଗଗନେ,
ତପଳା ତମକେ ଦିଗ ତମକିତ ଶୁଭେ ମର୍ମର କାନନେ ।
ଝରେ ଝରେ ଗିରି ନିର୍ଝର କଳସଙ୍ଗୀତେ ତଟିନୀ,
ପ୍ରେମ ତପନେ ଯାଏ ଉତ୍ଥଳେ ହେବାକୁ ସିନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗିନୀ ।
ଗିରି ଉପବନେ ନାଚଇ ବହୁ ହୋଇ ଉନ୍ମତ ସୁନ୍ଦର,
କେଜା କଲରବେ ମୁଖରା ଦିଗ୍‌ବଧୂ ଦିଶେ କି ନିବାନ ହୃଦୟ !

ନନ୍ଦ—ଆଉ ରେବା, ତୁମକୁ ମୁଁ ଦେଖି ସମୟ ରଖି ପାରିବି ନାହିଁ ।

(ରେବା ପଢ଼ା ବନ୍ଦ କରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଭାବେ ଚାହିଁଲେ) କର୍ମମୟୀ ତୁମେ ।
ଜୀବନର ମୁଲ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ସମୟକୁ କରିବା ପାଠରେ ବ୍ୟର୍ଥ ସମୟ ଦେଇ କଟାଇ
ଦେବାକୁ ମୁଁ ତୁମକୁ ଅନୁମତି ଦେଇ ପାରିବି ନାହିଁ । କହୁଲ ଏବେ, ଆଜି ତୁମର
କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନେଇ ଏ ଶୁଭଗମନ ନିଶ୍ଚୟ କିଛି ମହତ୍ତ୍ୱ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ...

ରେବା—(ହସି) ମହତ୍ତ୍ୱ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ । ମୋ ଠାରୁ କ'ଣ ଆପଣ କେବେ
ସାଧାରଣ ଖବର ପାଇଛନ୍ତି ? (ଦ୍ୱାର ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ)

ନନ୍ଦ—(କୌତୁକରେ) କ'ଣ ହେଇଛି କି ରେବା, ତୁମେ ମୋ ସହୃଦ ରହସ୍ୟ
କରୁନାହିଁ ତ ?

ରେବା—ଆପଣଙ୍କ ସହୃଦ କେବେ ମୋର ରହସ୍ୟ କରିବା ଦେଖିଛନ୍ତି ?

ନନ୍ଦ—କେବେ ତ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ

ରେବା—(ଦ୍ୱାର ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ) କଲେ ଆସୁନୁ ଶାନ୍ତି ! ମଲା, ସେମିତି ଠିଆ
ହେଇଥିବୁ ନା କଣ ମ ?

ନନ୍ଦ—(ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ) ଶାନ୍ତି ? ତୁମ ସହୃଦ ଶାନ୍ତି ଆସିଥିଲେ ନା କ'ଣ ରେବା ?

ରେବା—ହଁ, ଆସିଛି । ଶେଷ ବିଦାୟ ନେବାପାଇଁ ।

ନନ୍ଦ—ଶେଷ ବିଦାୟ !

ରେବା—ହଁ । ଜାଣି ନାହାନ୍ତି ବୋଧହୁଏ ? ଶାନ୍ତିର ବିବାହ ।

ନନ୍ଦ—ଓ, ତା' କୁହ । କିନ୍ତୁ ଏଭଳି ଲୁଚ ରହିବାଟା

ରେବା—ନୂଆ ଦେଖୁଛନ୍ତି ନା କ'ଣ ? ସବୁଦିନେ ତ ତା'ର ସେଇ ଭଙ୍ଗ । ସିଧା
ହେଇ କେବେ ସେ ଆପଣଙ୍କ ଆଗେ ଠିଆ ହେଇଛି ? ଆସିବାକୁ ତ
ମୂଲୁ ଡରୁଥିଲା । ମୋର କହବାକୁ

ନନ୍ଦ—କିନ୍ତୁ ରେବା, ମୋତେ ତ ଡରବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ ।

ରେବା—ଡରନ୍ତା ନାହିଁ ? ଯା'ର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ନିକଟରେ ତା'ର ସମସ୍ତ ଆଶା ଜଳି ପୋଡ଼ି ପାଉଁଶ ହେଇଯାଇଛି ତାକୁ ସେ ଡରବନ ? ଆପଣ କ'ଣ କହୁଛନ୍ତି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ?

ନନ୍ଦ—ଭୁଲ ବୁଝୁଛ ରେବା ! ମଧୁବାବୁ ମୋର ଗୁରୁ । ଗୁରୁଙ୍କର କନ୍ୟା ହସ୍ତାବରେ ମୁଁ ଶାନ୍ତିକୁ ସବୁବେଳେ ଭ୍ରମ ସହିତ ସମାନ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ଆସିଛି । ଶାନ୍ତି ମୋର ଭଗିନୀ । ଅନ୍ୟ ରୂପରେ ମୁଁ ତାକୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ମୋତେ ଭୁଲ ବୁଝି ଦୀର୍ଘଜୀବନଟାକୁ ହା-ହୁତାଶରେ କଟେଇ ଦେଲେ । ତାଙ୍କର ଏ ଭୁଲ ମୋର ପ୍ରଥମରୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେବାର ଥିଲା ରେବା । ମୁଁ ଅପରାଧୀ .. ଆସ ଶାନ୍ତି, ଭ୍ରମର ଏଇ ଶୁଭ ବିଦାୟ ବେଳାରେ ମୋର ଭୁଲ ପାଇଁ ମୁଁ କ୍ଷମା ମାଗିନେବି । (ଗୁଲିଗଲେ ଦ୍ୱାର ପାଖକୁ)

ଶାନ୍ତି—(ପଶି ଆସିଲେ ଭିତରକୁ । ଆଖିରେ ଲେଉଟକ) ଭୁଲ ଆପଣ କରି ନାହାନ୍ତି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! କଲଙ୍କିନୀ ମୁଁ । କଲଙ୍କର ବୋଝ ନେଇ ଅଗ୍ନି ତେଜରେ ଢଳ ଢଳ କରି ଦଗ୍ଧ ହେଇଆ'ନ୍ତି । ଶାନ୍ତି ମୋର ଜୀବନରେ ନାହିଁ । ମୁଁ ହତଭାଗିନୀ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ !

ନନ୍ଦ—ନା ଶାନ୍ତି, କିଏ କହେ ଭ୍ରମକୁ ହତଭାଗିନୀ ବୋଲି ? ଭକ୍ତକବିଙ୍କର କନ୍ୟା ଭ୍ରମେ । ହୃଦୟକୁ କଠୋର କରି । ମନର ପବିତ୍ରତାରେ ନିଜର ଭବିଷ୍ୟତ ଗଢ଼ିନିଅ ଶାନ୍ତି ! ଜୀବନ ଭ୍ରମର ମଙ୍ଗଳମୟ ହେବ । (ଶାନ୍ତି ନୀରବରେ କାନ୍ଦୁଥିଲେ)

ରେବା—ଆଉ ଶାନ୍ତି ! ଯେଉଁ ଆଶା ନେଇ ତୋତେ ମୁଁ ଟାଣି ଆଣିଥିଲି ସେ ଆଶା ମୋର ସଫଳ ହେଇଛି । ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ କବି ହେଲେ ବି ତାଙ୍କର କଠୋର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଆଗରେ ମୁଁ ବି ଦିନେ ପରାସ୍ତ ହେଇଥିଲି । ଶେଷକୁ ତୋ'ର ବି ସେଇ ଦଶା ହେଲା । ଛଃ ଶାନ୍ତି କାନ୍ଦନା (ଲୁହ ପୋଛି ଦେଲେ) । ଆଗରେ ତୋର ପ୍ରଶସ୍ତ ପଥ । ଜୀବନସଉଦା ସାରିବାକୁ ତେର ବେଳ ତୋର ବାକି ଅଛି । ଏମିତି ଅଧର ହେଇ ପଡ଼ିଲେ ଠକିଯିବୁ ଲୋ ଭଉଣୀ ! ନିଜ ସ୍ୱରରେ ମଧ୍ୟ ନନ୍ଦନର ଆଶ୍ୱସ । କିଛି ସମୟ ରଙ୍ଗ ମଞ୍ଚରେ କାରୁଣ୍ୟର ପ୍ରିୟା । ଅନ୍ତରାଳ ଅକ୍ଷେପାର ମୁହଁ କରୁଣ ଗୁଞ୍ଜନ)

ଶାନ୍ତି—ବିଦାୟ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ଏ ଅଭାଗୀ ଜୀବନରେ ଆଉ କେବେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖିବି ଏ ଆଶା ମୋର ନାହିଁ । ଅନ୍ତର ମୋର ପରି ଆପଣ ମୋତେ ଭୁଲିଯିବେ

ନନ୍ଦ - ଅଦିନର ମେଘ ନୁହେଁ ଶାନ୍ତି, ଜୀବନର ଧ୍ରୁବତାରା ପରି ତୁମେ ମୋର
 ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ । ଜନ୍ମରୁ ଆମେ ଦୁଇଭାଇ ଭଗିନୀସ୍ଥାନ ।
 ଭଉଣୀଟିଏ ପାଇଁ ମା' ଆମର କେତେ ଆଶା କରି ନ ଥିବେ ! ତୁମେ
 ଦୁଇଜଣ ସେଇ ଆଶାର ଫଳ ଶାନ୍ତି । ମୋ ଆଖିରେ ରେବା ଆଉ
 ଶାନ୍ତିର ଆସନ ସମାନ ଉପରେ ।

ରେବା—ଆଉ ଶାନ୍ତି ! ବିଦାୟର ଏଇ ପବିତ୍ର ବେଳାରେ ଲୁହର ଅମଙ୍ଗଳ ଚିହ୍ନ
 ପୋଛି ଦେ ।

(ଶାନ୍ତି ଲୁହ ପୋଛି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁକୁ ପ୍ରଣାମ କଲେ । ନନ୍ଦ
 କିଶୋର ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ତା'ର ମସ୍ତକ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ।)

ନନ୍ଦ - ଯାଅ ଶାନ୍ତି, ଜୀବନ ତୁମର ମଧୁମୟ ହେଉ ।

(ରେବା ଓ ଶାନ୍ତି ଧୀରେ ଧୀରେ ଘରୁ ବାହାରିଗଲେ । ନନ୍ଦକିଶୋର
 ଚାହିଁ ରହିଲେ ଅପଲକ ନେତ୍ରରେ । ପଟ୍ଟକ୍ଷେପ)

ଦୃଶ୍ୟ ଛଅ

[ଚନ୍ଦ୍ରପଡ଼ାର ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ପୁଅର ସେଇ ବସା । ସମୟ
ନନ୍ଦକିଶୋର ଓ ଗୋପାଳ ପ୍ରହରାଜ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିଲେ ।]

—ଆପଣ ଯାହା କୁହୁଛନ୍ତି ନା କାହିଁକି, ମୁଁ ଜାଣେ କାମପାଳ ବାବୁ ଏକଥା
କଦାପି ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ନାହିଁ ।

—ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ ବା ନ କରନ୍ତୁ, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଦାୟୀ ନୁହେଁ । ‘ଓଡ଼ିଆ
ଲଳନା’ର ଲେଖକ ହୁଏାବରେ ସେ ଯେ ମୋତେ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବେ
ମୁଁ ସେ କଥା ପୁଅରୁ ଜାଣେ । କାମପାଳ ବାବୁ ମୋର ସହପାଠୀ ଥିବା
ସମୟରୁ ସବୁ ଦିଗରେ ମୋର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ—ଏକଥା ମୁଁ ଜୋର ଦେଇ
କହୁଛି ।

—ତା’ଛଡ଼ା ବିଶ୍ୱାସ ବା କରନ୍ତେ କେମିତି ? ‘ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର’ର ଆପଣଙ୍କ
କବିତାକୁ ଯେ କହୁଛି ଗ୍ରାମ୍ୟ, ‘ଓଡ଼ିଆ ଲଳନା’ର ଏ କବିତାକୁ ସମର୍ଥନ
କରିବା ତା ପକ୍ଷରେ କେମିତି ବା ସମ୍ଭବ ହେବ । ସତରେ ନନ୍ଦକିଶୋର
ବାବୁ, କି ଚହଲଟାଏ ନ ପକାଇଲେ ଆପଣ ?

—ସତ କହୁଛି ଗୋପାଳ ବାବୁ, ମୁଁ ଯଦି ପୁଅରୁ ଏ ସବୁର ସୂଚନା ପାଇଥାନ୍ତି
ତେବେ ‘ଓଡ଼ିଆ ଲଳନା’ର ପରିକଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କରି ନଥା’ନ୍ତି । କିନ୍ତୁ...

—ଗୋପାଳ—କ’ଣ ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି ? ଜାଣନ୍ତି, ଏଇ କବିତା ପାଇଁ ଦେଶରେ
ଆଜି କେତେ ଜଣଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଛି ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ?

—ହେଲେ ରକ୍ଷା ହେଇଯାଇଛି । କବିତାରେ ଛଦ୍ମନାମ ବ୍ୟବହାର ନ କରି
ଯଦି ଅସଲ ନାମଟା ବ୍ୟବହାର କରାହେଉଥା’ନ୍ତା ତେବେ ହୁଏତ
ମାନଦ୍ୱାନି ମକଦ୍ଦମାରେ ଲଢ଼ିବାପାଇଁ ଆଜି ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ସାହଚ୍ୟ
ଚର୍ଚ୍ଚା ନ କରି ଆଇନ୍ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିଥା’ନ୍ତି ।

—ଗୋପାଳ—‘ଶ୍ରୀ’ ନାମଟି ଆପଣଙ୍କୁ ଯଥାର୍ଥରେ ଶ୍ରୀ ଦେଇଛି କୁହନ୍ତୁ । ଜାଣନ୍ତି
ଗୋଟି କଥା... ‘ଓଡ଼ିଆ ଲଳନା’ର ପ୍ରକାଶ ପରେ ରାଧାନାଥବାବୁ

ହୁକୁଳରେ ଥାଇ ବଶ୍ମନାଥ ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଯେଉଁଦିନ ଚାଲିଯିବା ମାଗନ୍ତି,
ସେଦିନ ବଶ୍ମନାଥ ବାବୁ ତ ଅସମ୍ଭାଳ... ଅଣକଣ୍ଠାସୀ ହେଇ ଦଉଡ଼ିଛନ୍ତି
ମୋ ପାଖକୁ ।

ନନ୍ଦ—(ହାତରେ କି କଥାଟା ବା ନ କଲି ମୁଁ ?

ଗୋପାଳ—ଆରେ ଶୁଣନ୍ତୁ ନା—ବଶ୍ମନାଥ ବାବୁଙ୍କର ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି
ପଟଣାଟାକୁ ମୁଁ ଠିକ୍ ଠିକ୍ରେଇ ନେଲି । ସତ କହୁଛି ନନ୍ଦକିଶୋର
ବାବୁ, ଏତେ କଷ୍ଟରେ ସେଦିନ ହସଟାକୁ ମୁଁ ବନ୍ଦ କରିଛି ଯେ ତାଙ୍କ ଆଗରୁ
ପଲେଇବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଗତି ନ ଥିଲା । ସେ କ'ଣ ଭାବିଥିବେ କେଜାଣି ?

ନନ୍ଦ—ନାହିଁ, ବଶ୍ମନାଥବାବୁ ସେଭଳି ଟିକକ ପାଣିରେ ଗୁଡ଼ିବା ଲୋକ ନୁହନ୍ତି ।
ବାହାରୁ ଯେତିକି ସରଳ ଦେଖାଯାନ୍ତି, ଭିତରଟା ତାଙ୍କର ସେତିକି
ଜଟିଳ ଆଉ ସେତିକି ଗଭୀର...

ଗୋପାଳ—ପ୍ରକୃତରେ ଖୁବ୍ ସୈନ୍ଦବୀୟ ଲୋକ ସେ । ନ ହେଲେ ‘ଉତ୍କଳ
ସାହିତ୍ୟ’କୁ ଏତେଦିନ ବଞ୍ଚେଇବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହେଇ
ନଥାନ୍ତା ।

... ହଁ, କହୁଥିଲି ପରା... ସେଇଠୁ କ'ଣ କଲେନା ଗୁପ୍ତନାଥ ବାବୁଙ୍କ
ସେଇ ଚିଠିଖଣ୍ଡିକ କାଢ଼ି ମୋତେ ଦେଖାଇଲେ । ମୁଁ ତ ଚିଠିଟା ପଢ଼ି
ଅବାବୁ । ଗୁପ୍ତନାଥ ବାବୁ ଚିଠିଟାରେ ‘ଓଡ଼ିଆ ଲଳିତା’ରୁ ଅବକଳ
quote କରିଥିଲେ ଏଇ କେଇ ପଦ —

(ପକେଟରୁ ଖଣ୍ଡିଏ କାଗଜ କାଢ଼ି ପଢ଼ିଲେ—)

ଓଁ, ଚରସେଡ଼ ସମସାଙ୍ଗ, ବେଣୀ ଶିବଜଟା,

ମାସଖଣ୍ଡକରେ ମୁଣ୍ଡ ହୁଏ ଥରେ ଫିଟା ।

ଦଣ୍ଡି, ନଥ, ଫୁଲି, ଗୁଣା, ବସଣି ନାକର,

କାହାର କାହାର ଥାଏ କେଶରୀ ବେଶର ।

ନନ୍ଦ — (ଆଗ୍ରହରେ) ତା’ପରେ ?

ଗୋପାଳ—ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ, ଶୁଣନ୍ତୁ —

ମୋଟା ଶାଢ଼ୀ ଓ ମୁଣ୍ଡିଆ ହଳଦୀ ଗରଗର,
ମାସେ ଦୁଇମାସେ ଥରେ ଯାଏ ଯୋବାଦର ।
ଧାଇଁ ଗୁଲେ ଗରବଣୀ ନ ଦଶଇ ପଥ,
କଡ଼ ଦାଣ୍ଡେ ଗୁଲେ ଯେହ୍ନେ ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ ।
ପାନ ବୋଲ ଲଗି କଲା ଦଶେ ଦାନୁପାଟି,
ଗୁଣିମିଶା ପାନ ଥିଲେ ଗାଲ ଯାଏ ଟାଟି ।

(ଏତିକି ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଶ୍ୟାମାଧରାକୁ ଗୁଲେଇ କରିଛନ୍ତି—ଏପରି କେଉଁଠିରେ ଓଡ଼ିଆ ଲଳନା'କୁ ଚନ୍ଦ୍ର କରୁଥିବା କବିତାକୁ ଆପଣ କେଉଁ କବିତାରେ 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ'ରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲେ ?)

—ସତେ ?

—ଏତିକିରେ ଯଦି ଶେଷ ହେଉଥାନ୍ତା ତେବେ ତ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁ ବେଶ୍ ରୁପରୁପ ବସି ଯାଇଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ବୋଧନୀ ସତ୍ତା ସମ୍ମୁଖେ ପଶିତ ଦାଶ ଲେଖିଲେ ସେ ଲେଖକର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ନ କଲେ ସେ ମାନଦ୍ୱାଜ ମୋକଦ୍ଦମା କରିବେ ସେତେବେଳେ ତର ମହାଶୟକୁ ଆଉ ସମ୍ଭାଳେ କିଏ ? ମେ ତେ ପଚାରିଲେ କ'ଣ କରିବା ଗୋପାଳ ବାବୁ ? ସତରେ କ'ଣ ଏ କେଶ୍ୱରେ ମାନଦ୍ୱାଜ ମୋକଦ୍ଦମା ହେଉଥିବ ?

—ସେଇଠୁ ଆପଣ କ'ଣ କହିଲେ ?

—କହିଲୁ ଆଉ କ'ଣ ? ଅଦେଇଦିନିଆ ଓକଲ ହେଲେ ବି ସତ କଥାଟାକୁ ଗୁପ୍ତିରଖନ୍ତି କପରି ?

—ହଁ । ତା'ପରେ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁ ମୋ ପାଖକୁ ଆସି ମୋର ଅନୁମତି ମାଗିଥିଲେ । ମୁଁ କହିଲୁ ଯେଉଁଠି ଗୋଟାଏ ବିରାଟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତି ଆପଣ ଆସୁଛନ୍ତି ସେଠି ଏବେ ଜଣକର ଷଡ଼ ହେଉଗଲେ ମନ୍ଦ କ'ଣ ?

—(ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ୟ) ହୋ - ହୋ - ହୋ, ଆପଣ ଭଲରକମର ଚିତାଟାଏ ଡାକିଦେଲେ ହେ ନନ୍ଦକଣ୍ଠୋର ବାବୁ । ଏକା ଦାନକେ ବାଜି ମାତ୍-କହିଲେ ଦେଖି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏମିତି କବିତା କିଏ ଆଉ ଲେଖିବ ?

(ବାହାରେ ଅଭିରାମ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପାଟି ଶୁଭଳ)

—(ଘର ଭିତରକୁ ଦକ୍ଷିଣ ପଟର ଦ୍ୱାର ଦେଇ ପଶି ଅସୁ ଆସୁ) ମୋତେ ବୁଝି ପ୍ରହରଜେ ! ଭଞ୍ଜଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶ୍ୟାମାଧରଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଶାଲି ଦେଖିଛନ୍ତି ଲଳନାର ରୂପରେ 'ଜନକର ଲତା', 'ପିପିଲାର ପ୍ରଭା' ଆଉ 'ମାଲଭୌବର ସମ ଚନ୍ଦ୍ରର ତାରକା'... ଯେମିତି ଆମ କାନପାଲ ବାବୁ ତାଙ୍କ 'ସୀତା ବିବାହ'ରେ ଲେଖିଲେ

‘ଇନ୍ଦ୍ରମାଳମଣି ଗୁହ୍ମରେ ଶୋଇଛୁ ସମ୍ଭାସନା ଶୋଭା ସୀତା
ମେଘ କାନ୍ଥଦିଆ ଘରେ କଲେ ମିତ ବଜୁଲି ଏଡ଼େ ଶୋଭିତା ?’

ହେଲେ ମୋଟା ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧା, ହୁତୋଲ ଲେପିତା ନାହିଁକାକୁ କେଉଁଠି ମୁଁ ଦେଖି ନଥିଲି ଅନ୍ଧାରରେ । ଯଥାର୍ଥ ଅପଣେଇ ସୃଷ୍ଟି ନନ୍ଦକଣ୍ଠୋର ବାବୁ ! ଫଳର ମୋହନ କଥାରେ ମୋର ଯେଉଁ ଛବି ଆଜିଲେ ଆପଣ

କରିତାରେ ଓଡ଼ିଆ ଲଳନାର ସେଇ ଛବି ଆଙ୍କିଲେ ।.....ହଁ, ତା'ପରେ
ନମସ୍କାର ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ପ୍ରହରାଜକୁ ମଧ୍ୟ ଅବଧାନ । କଥା
ମଝିରେ ନମସ୍କାର କରିବାକୁ ଭୁଲିଯାଇଥିଲି ବୋଲି କହୁ ଭବିବେ ନାହିଁ ।
(ଗୋଟିଏ ଚେୟାରରେ ବସି ସାରିଥିଲେ)

ଗୋପାଳ—ବେଶ୍, ବେଶ୍ ଭୁଲିଯାଇ ଭଲ କରିଛନ୍ତି । କହୁଲେ ଦେଖି ଓଡ଼ିଶାର
କେଉଁ କାଳ ଭିତରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଆପଣ ?

ଅଭିରାମ—କୋଉ କାଳ ଆଉ ? ମହାକାଳର କବଳରେ ବହୁକାଳ ଧରି କବଳିତ
ଥାଇ ଏବେ ବଳଙ୍କ କୃପାରୁ ବେଳାରେ ଲୁଗିଛୁ ।

ନନ୍ଦ—ବାଃ—ବାଃ ବେଶ ତ ଆପଣଙ୍କର ଶରୀର ଯୋଜନା । କାଳଠାରୁ ଆସି
ଏକାଧରକେ ବେଳାରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ ?

ଗୋପାଳ—ନାହିଁ ହେ ଭଞ୍ଜେ, କେରୁଣିମାଳକୁ ଭଞ୍ଜେ ପଲେଇଲୁ ପରି ଆପଣ ବ
ବେଳାଭୂମିକୁ ଧାଡ଼ି ଦେଲେଣି । କାଳ ବୋଇଲେ ଅତୀତ ତାଳ ।
ମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ଲେଖିବେ ବୋଲି ସେ ରାଧାନାଥ ବାବୁ
ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ଭାର ଦେଇଥିଲେ ସେଥିରେ ଆପଣ କେତେଦୂର
ଯାଇଛନ୍ତି ?

ନନ୍ଦ—ବାର୍ ବା ! ଦୁଇ ସନ୍ତାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ତ ବେଶ୍ ଡାକ୍ଷଣ !

ଅଭିରାମ—ଆପଣ କ'ଣ ଆମକୁ ଗୁରୁନା କରି ଥୋଇଲେଣି କି ? ବଳଙ୍କର ଧଳଙ୍କ
କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲା ପରା !

ନନ୍ଦ—ନା, ହେ ନା । ସନ୍ତାନ ମାନେ ଆପଣ ହେଲେ ଅତୀତର ସନ୍ତାନ ଆଉ
ଗୋପାଳ ବାବୁ ବ ସେଇ ଅତୀତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଭବିଷ୍ୟତ ମଧ୍ୟରେ
ଉତୁଟୁରୁ ହେଉଛନ୍ତି ମାନେ ସବୁଯୁଗର ଭାଷା ଉପରେ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି
ପଡ଼ୁଛି...ସେ ଦୃଷ୍ଟି ଦୁଣି ଶ୍ୟେନ ଦୃଷ୍ଟି । ମୁଁ ସିନା ଶାଳି ଉପରେ
ଉପରେ ଭାସି ଯାଉଛି....

ଗୋପାଳ—ହେଲେ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ଧଳଙ୍କ କଥା ତ କାହିଁ ମୋତେ କେବେ
କହୁନାହୁଁ ।

ଅଭିରାମ—ଆରେ, ଆପଣ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ ମାଳମଣି ଧଳଙ୍କୁ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି ?
କଟକର ପୋଲିସ୍ ଏସ୍.ଆଇ. ମ !

ଗୋପାଳ—ଓ—ହୋ ମାଳମଣି ଧଳ ! ସେ ତ ଦେଉମାସ ହେଲେ ରୋଗରେ
ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ବଡ଼ ଶରୀର ଅବସ୍ଥା ହେଇଯାଇଥିଲା । ରେବାଙ୍କ ଦୟାରୁ
ଏବେ ଟିକିଏ ସୁସ୍ଥ ଅଛନ୍ତି ।...ଆଜ୍ଞା, ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ' ରେବା ଆଉ
ମାଳମଣି ବାବୁଙ୍କୁ ନେଇ ଯେଉଁ ଗୁଜବଟା, ଉଠିଛି ସେଟା କ'ଣ ସତ ?

ଉ—ମିଛ ବା ହେବ କାହିଁକି ? ମନକୁ ବାନ୍ଧିରଖିବା ତ ଏତେ ସହଜ ନୁହେଁ । ସେଥିରେ ପୁଣି ନାଶ ମନ ... ସତେ ଗୋପାଳବାବୁ, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଏଇ ନାଶ ମନ ... ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଫୁଲେଇ ସାହେବ ଏଇ ମନର ଗବେଷଣା ପାଇଁ କଟେଇ ଦେଇ ଶେଷକୁ ସ୍ଵାର ବିଚିତ୍ରତାରେ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହେଇଛନ୍ତି । ଧନ୍ୟ ଏଇ ମନର ଗହନ । ଆଦର୍ଶର ମାୟାଜାଲ ବାହାରେ ଘେରେଇ ରଖିଲେ ବି ମନର ନିଭୂତ କୋଣରୁ ଏ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଣିଷକୁ କ'ଣ ନ କରେ ସତେ ? ଶେଷକୁ ରେବାପରି ନାଶ ଯେ ଏ କାମ କରିବସିବ ଏକଥା ମୁଁ ସ୍ଵପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ଭାବି ନଥିଲି ।

ଗୋପାଳ—ରାତିନୁ ସେ କଥା କହୁଲେ ଅଭିରାମବାବୁ ‘ଉଜ୍ଜଳ ଇତିହାସ’ ଲେଖିବାରେ ଆପଣ କେତେଦୂର ଆଗେଇଲେ ?

ଅଭିରାମ—ଏଇ ତ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଛି ।

ଗୋପାଳ—କିନ୍ତୁ ‘ପୁଣିତନ୍ତ୍ର ଭାଷାକୋଷ’କୁ ପୁଣି କରିବା ପାଇଁ କଟକ ସହରର ଏ ଗଳିରୁ ସେ ଗଲି, ସେ ଗଳିରୁ ଏ ଗଳି, କେଉଁଠି ଉଇଁଷିଆ ତାଳପତ୍ର ପୋଥି, କେଉଁଠି ସାତରୁପର ଚୂନପତର ଖୋସା କାଗଜ ଘାଣ୍ଟିବା ସାର ହେଉଛି ... କିନ୍ତୁ ପୁଣିତନ୍ତ୍ରଙ୍କର ଆଉ ପୁଣି ହେବାର ଆଶା ମୋର ନାହିଁ ।

ଉ—ଜାଣନ୍ତୁ ଗୋପାଳବାବୁ, ରାଧାନାଥବାବୁ ଯାହାକୁ ଯାହା ଥରେହେଲେ କହୁଥିଲେ ସେ କଥା କେବେ ତାଙ୍କର ବାହୁଡ଼ି ଯାଏନା । ଆଉ ଅପଣଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସେ ବାକ୍ୟ ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଫଳ ହେବ ଏ ଆଶା ମୋର ଅଛି ... ହଁ, ଅପଣ ଆଜି କହୁଥିଲେ ପରା କାଠଯୋଡ଼ି ଆଡ଼େ ବୁଲିଯିବା ପାଇଁ । ବୁଲନ୍ତୁ ଯିବା ଖରା ଗଡ଼ିଲଣି ।

ଗୋପାଳ—ଆରେ ମୁଁ ତ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି ସେ କଥା । ଆପଣ ମନେ ପକାଇ ଦେଇ ନଥିଲେ ବଡ଼ Programme ଟା ଆମର ନଷ୍ଟ ହେଇଯାଇଥାନ୍ତା । (ଘଡ଼ି ଦେଇ) ଏଇ ତ ସାତଡ଼ି ବୁରଟା ବାଜିବା ଉପରେ । ବୁଲନ୍ତୁ ଭଞ୍ଜେ ବୁଲି ଆସିବା ...

ଅଭିରାମ—ହଁ, ମୋର ବି ବହୁ ଦିନରୁ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ହେଲେ ସୁଯୋଗ କାହିଁ ? ଆସନ୍ତୁ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ... (ଉଠିଲେ)

ଉ—ହଁ, ବୁଲନ୍ତୁ ।

(ସମସ୍ତେ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଦକ୍ଷିଣ ପଟର ସେଇ ଦରଜା ଆଡ଼କୁ ଯିବା ବେଳକୁ ସେଆଡ଼ୁ ଦରଜା ଠେଲି ପ୍ରବେଶ କଲେ ମଧୁବାବୁ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଅସ୍ତବ୍ୟୁତ । ଦୁଇ ଆସି ପ୍ରଣାମ କଲେ ସମସ୍ତେ ।)

ମଧୁ—ଆରେ, ଆରେ ଗୋପାଳ, ଅଭରାମ, ତମେମାନେ ସବୁ ଏଇଠି ? ମୋର
ଧାରଣାଟା ତେବେ ଭୁଲ ହୋଇନାହିଁ । ବୁଲି ବାହାରିଛ ବୋଧହୁଏ ?
ବେଶ୍, ବେଶ୍ ... ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତୁମମାନଙ୍କ ସହିତ ବହୁଦିନରୁ ବୁଲିଯାଇ
ନାହିଁ ... କିନ୍ତୁ ନନ୍ଦକିଶୋର, ତୁମ ସହିତ ମୋର ଗୋଟାଏ କଥା
ଅଛି ...

ଗୋପାଳ—ଆମେ ତାହେଲେ ଆଜ୍ଞା ...

ମଧୁ—ହଁ, ହଁ ତୁମେ ଦୁହେଁ ତେବେ ଯାଅ । ଆମ ଯିବାଟା ସାମାନ୍ୟ ବଳମ୍ବ
ହେଇଯାଇ ପାରେ ।

(ଅଭରାମ ଓ ଗୋପାଳଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ । ମଧୁବାରୁ ଓ ନନ୍ଦକିଶୋର ଫେରି
ଆସି ଦୁଇଟି ଚେୟାରରେ ବସିଲେ)

ମଧୁ—ହଁ ... ଭଗବାନଙ୍କ ଦୟାରୁ ଟାଉନ ସ୍କୁଲ ଭଲ୍ଲୋରିଆ ହାଇସ୍କୁଲ ହେଲା ।
ସେଥିରେ ତୁମଭଳି ଜଣେ ଉପାଧ୍ୟକ୍ଷମାନ କରି ଆଉ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଭଳି
ଜଣେ ସମ୍ଭାବକ ଶିକ୍ଷକ ହେଇ ପାରିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ମୋର ବିଶେଷ ଗର୍ବ ।
କିନ୍ତୁ ସବୁଦିନେ ଏଭଳି ଏକ ବେସରକାଶ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା କରି
ତମେ କ'ଣ ତଳି ପାରିବ ନନ୍ଦକିଶୋର ?

ନନ୍ଦ—କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ୟ କିଛି ଚିନ୍ତା କରିନାହିଁ । ସେ ସମୟ ଆସିଲେ
ହୁଏତ...

ମଧୁ—ନାଁ ନନ୍ଦକିଶୋର, ତୁମେ ଏବେ ବି ପିଲା । ଶିକ୍ଷକତା ଆଉ କବିତା ଲେଖିବା
ଭୋଳରେ ରହି ତୁମେ କିଛି ଅନୁଭବ କରି ପାରୁ ନାହିଁ । ତୁମର ସେ ସମୟ
ଆସିଲାଣି ବୋଲି ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଛି । ମୋ ଅଧିନରେ ଗୋଟାଏ
ସବ୍‌ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ପୋଷ୍ଟ ଖାଲି ଅଛି । ତୁମର ସେ ପୋଷ୍ଟଟା ପାଇଁ
ଦରଖାସ୍ତ କରିବା ଉଚିତ ।

ନନ୍ଦ—ଯେଉଁ ସ୍କୁଲରେ ମୁଁ ଗୁରୁ ଥିଲି ଆଉ ଆପଣଙ୍କ ଦୟାରୁ ଆଜି ତାହା ଦୃଢ଼ତା
ଶିକ୍ଷକ । ସେ ସ୍କୁଲକୁ ମୋତେ ଗ୍ରହଣବାକୁ ହେବ ?

ମଧୁ—ହଁ ନନ୍ଦକିଶୋର, ନହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ତ୍ୱରୁ ତୁମର ସମସ୍ତ ପ୍ରତିଭା ଯେ ନଷ୍ଟ
ହେଇଯିବ ... ତା'ଛଡ଼ା ସାଧନାର କ୍ଷେତ୍ର ଯେ ତୁମର ସମ୍ପର୍କ ହେଇ
ଯାଉଛି ।

ନନ୍ଦ—କିନ୍ତୁ ଏଠି ରହିଲା ପୁଣି ‘ପଲ୍ଲୀବନ୍ଧ’, ନିର୍ମାଳ, ‘କୃଷ୍ଣକୁମାର’, ‘ପ୍ରଭାତ
ସଙ୍ଗୀତ’, ଜନ୍ମଭୂମି, ‘ଗୁରୁବନ୍ଧ’ ଆଦି କବିତା ମୁଁ ଲେଖିଛି ।

ମଧୁ—କିନ୍ତୁ ଏଣିକି ଉଚିତର କ୍ଷେତ୍ର ପାଇବାକୁ ହେଲେ ତୁମକୁ ସର୍ବଜନସ୍ୱେଚ୍ଛାର
ହେବା ପାଇଁ ମୋର ଆଦେଶ ନିଜକିଶୋର ! ଜଣେ ବାଧ୍ୟ ଭ୍ରମ
ହସାବରେ ତୁମେ ସେ ଆଦେଶ ପାଳନ କରିବ ବୋଲି ମୁଁ ଆଶାକରେ ।

ନନ୍ଦ—(ଅଧୋମୁଖ) ଆପଣଙ୍କର ଲଜ୍ଜା ... (କିଛି ସମୟ ମାରବତା)

ମଧୁ—ନନ୍ଦ କିଶୋର !

ନନ୍ଦ—(ମୁହଁ ଟେକିଲେ)

ମଧୁ—ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜ ପ୍ରତି ତୁମର ଆଉ ପୁରୁଷ ସେ ମମତା ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ
ଅନୁମାନ କରୁଛି । କେତେ ଚେଷ୍ଟାରେ ମୁଁ ଏଇ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନଟି ଗଢ଼ିଥିଲି ।
ଭବିଷ୍ୟତ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁ ଆଉ ତୁମର ଚେଷ୍ଟାରେ ଅନୁଷ୍ଠାନଟି ଦୀର୍ଘଜୀବୀ
ହେବ । କିନ୍ତୁ ...

ନନ୍ଦ—କୁଳପୁରୋହିତ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେଇ ଏଇ
ଧର୍ମଲଗ୍ନି ମୁଁ ଦିନେ ପାଗଳ ହେଇଥିଲି । ଏଥିପାଇଁ ଭାଇ ମୋତେ ନେଇ
କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ାଇଲେ । ଏଫ୍. ଏ. ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ମୋର
ବିବାହ ହେଲା । ଯେଉଁ ଧର୍ମ ପାଇଁ ମୋର ଏତେ ମମତା ତା ପ୍ରତି ମୁଁ
ଉଦାସୀନ ହେଇପାରେ ? ମୁଁ ତ ସଞ୍ଜୟରେ ସମ୍ପ୍ରୀକ ଏଇ ଧର୍ମରେ ଘଷିତ
ହୋଇପାରିଥାନ୍ତି ।

ମଧୁ—ତେବେ ?

ନନ୍ଦ—ଏ ଧର୍ମ ଓଡ଼ିଆର ଜାତୀୟତାକୁ ନଷ୍ଟ କରୁଛି । ଭାରତର ଜାତୀୟତା ରକ୍ଷା
ପାଇଁ ରାମମୋହନ ଯେଉଁ ଧର୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଗଲେ ସେ ଧର୍ମ ଆଜି ଓଡ଼ିଆ
ଜାତିର ବାମପନ୍ଥୀ (କଠୋର ଭାବରେ) ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟରଥୀମାନେ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ବଙ୍ଗଳାର କବଳରୁ ରକ୍ଷାକଲେ ଆଜି ସେଇମାନଙ୍କ
ଘରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟତାର ପତନ ଘଟିଛି । ଭାଇ, ଅପା, ଦାଦି, ଖୁଡ଼ୀ
ଡାକ ବଦଳରେ ଦାଦା, ଦିଦି କାକା, କାଜୀ, ସମ୍ବୋଧନ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରତି
ଯେ କିଭଳି ଅପମାନ ... ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ଲକ୍ଷ୍ୟ ମୋତେ ଯେଭଳି ମୁରୁଧ
କରିଥିଲା, ବଙ୍ଗଳାର ପ୍ରଭାବ ମୋତେ ସେଭଳି କ୍ଷୁବ୍ଧ କରୁଛି ...

ମଧୁ—(ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଡାହାଣଭାବରେ ଚାହିଁ) ହଁ ... ତୁମ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ
ମଧ୍ୟ କବିତା ଭଳି ମୌଳିକତା ରହୁଛି ...

ନନ୍ଦ—କିନ୍ତୁ ଏହି ଚିନ୍ତା ଦ୍ୱାରା ମୋର ଏକେଶ୍ୱରବାଦ କମି ଯାଇନା । ସବୁ
ଧର୍ମର ଲାଭଭୁକ୍ତି ଏଇ ଓଡ଼ିଆ ମାଟିରେ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ
ଯଥେଷ୍ଟ କ୍ଷେତ୍ର ରହୁଛି । କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁସୂଦନ ରାଜନାଥରେ ଓଡ଼ିଆକୁ
ଅନ୍ୟର ଓଲଟିଲେ ଠିଆ କରେଇ ନାହାନ୍ତି । ଜୀବନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ

ଅବକାଶକୁ ଯିଏ ଜନ୍ମଭୂମି ପାଇଁ ମାଟିରେ ମିଶେଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଦାୟାଦ ହେଉ ଏ ଦେଶର ଜାତୀୟତାକୁ ଲେପ କରିବା ମୋ ଦ୍ଵାରା କଦାପି ସମ୍ଭବ ହେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।...

(ମଧୁବାରୁ ଦୀର୍ଘଶ୍ଵାସ ପକାଇ ଉଠିପଡ଼ିଲେ, ନନ୍ଦକିଶୋର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଉଠିବା ପରେ ଉଠିଛନ୍ତି)

ମଧୁ—(ଦ୍ଵାର ଆଡ଼କୁ ଅନ୍ୟମନସ୍କତାରେ ଯାଉ ଯାଉଁ) ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଅନେକଦୂର ଆଗେଇ ଯାଇଛି ନନ୍ଦକିଶୋର ...

ନନ୍ଦ—(ତାଙ୍କର ଅନୁଗମନ କରୁ କରୁ) ଆପଣ ମୋର ଗୁରୁ । ଆପଣଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୋଷ କିଛି ଦେଖିବା ମୋର ଅନ୍ୟାୟ ...

ମଧୁ—(ହଠାତ୍ ଚାଲିପଡ଼ି) ଗୁରୁ ହସ୍ତାବରେ ମୁଁ ତୁମକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅନୁରୋଧ କରିବି ନନ୍ଦକିଶୋର । ତୁମଠାରୁ ମୁଁ କେବେ ଗୁରୁ ଦକ୍ଷିଣା ନେଇ ନାହିଁ । ଆଜି ଦେଇ ପାରିବି ମୋତେ ସେଇ ଦକ୍ଷିଣା ? (ତସ୍ତୁ ଢଳଢଳ)

ନନ୍ଦ—ଆର୍ଯ୍ୟ ଗୁରୁ ଆପଣ । କି ଦକ୍ଷିଣା ମୁଁ ଦେଇ ପାରିବି ଆପଣଙ୍କୁ ?
(ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିନମ୍ର ଭାବରେ)

ମଧୁ—ଏ ଦେଶର ଜାତୀୟତା ଆଉ ମୌଳିକତାକୁ ନେଇ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ବାଲୁକ୍ତ ବା ଗୀତ କବିତାର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ‘ନିର୍ଦ୍ଦେଶିଣୀ’ ଭଳି ସୂକ୍ଷ୍ମ ନାଟିଏ ଦେଇ ବହୁଟିକୁ ସମାଜ ହାତରେ ଟେକିଦେବ ପାରିବ ?...ପାରିବ ରୁମେ ? (ଆବେଗରେ ଘୁଞ୍ଚି ଆସିଲେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପାଖକୁ)

ନନ୍ଦ—ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ ମୋତେ (ଜାନ୍ତୁପାତ ପୁସ୍ତକ) । ଆପଣଙ୍କର ସେଇ ଆର୍ଯ୍ୟ ଚପୋକନର ଝଙ୍କାରରେ ଜୀବନ ମୋର ଧନ୍ୟ ହେଉ । ଲେଖନୀ ମୋର ସଫଳ ହେଉ ...

ମଧୁ—(ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତରଖି) ରୁମେ ସକ୍ଷୀ ହୁଅ ନନ୍ଦକିଶୋର.....

ଯବନକା

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଙ୍କ

ଦୃଶ୍ୟ ଏକ

[କୁସୁପୁରର ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ପୁଅର ସେଇ ଘର । ସମୟ ଦ୍ଵିପ୍ରହର ।
କୋକିଳ ବସି ପଡ଼ୁଥିଲେ ‘ଶମିଷ୍ଠା’ କାବ୍ୟର କେଇଟି ଧାଡ଼ି—]

ହସିନାକୁ ଗଲେ ନରେଶ ବିଶ୍ଵସ୍ତ ରକ୍ଷୀ ଦେଇ ଶ୍ୟାମା ସଙ୍ଗେ,
ଗଲବେଳେ ମୁଖ୍ୟା ଅନାଇଣ ଥିଲା ସବୁଷ୍ଟେ ନୃପ ଅପାଙ୍ଗେ ।
ସେ ବିଜନ ବନେ ସେ ମନମୋହନ ରୂପେ ସେ ସୁଧା ବଚନେ,
ସେ ସୁଧା ପରଶେ ଦ୍ରବିଳ ଅବଶେ ଶୁଚିଯାଉଁ କି ଲକ୍ଷଣେ ।
ରହୁ ରହୁ ଶୁଦ୍ଧ ପତ୍ରକୁ କାମିନୀ ଇତର ନିମିତ୍ତ ବ୍ୟାଜେ,
ସବୁଷ୍ଟ ଚରଳ ଅପାଙ୍ଗ ଡାଳିଲ ନରେଶ ଚରୁଣ ରାଜେ ।

(ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଆସିଛି । ସେ ବବାହତା)

ଚନ୍ଦ୍ର—(ସାମାନ୍ୟ ମାରବ ରହୁ) ବେଶ୍ ତ ଆଇ, ଦେଖୁଛି ଭଲ ରକମର କବିତା
ପ୍ରିୟ ... ନାଁ ‘ଭୁଲ ହୋଇଗଲା ...କବିତାପ୍ରିୟା ହୋଇ ଗଲଣି ତୁମେ ।
ଶୋଇବା, ବସିବା ଛାଡ଼ି ସବୁବେଳେ ସେଇ କବିତା ...

କୋକିଳ—(ବହୁରୁ ମୁହଁ ଟେକି ଚାହିଁଲେ ହସ ହସ ହେଇ) କିଏ କଲା ! ଅପୁଷ୍ପ
— କେଉଁଠି ଆସିଲ ମ ?

ଚନ୍ଦ୍ର—ସେ କଥା ଆଉ କହିବି ଜାଣିବ ଆଇ ! ଦୂର ଯିବ, ପର ଯିବ । ଗାଁରେ
ଥୁଲି ବୋଲି ଖିଆ ପିଆ ଛାଡ଼ି ସବୁଦିନେ ଏକା ସାଙ୍ଗ...ବର୍ଷେ ହେଲା ଗାଁରୁ
ଗଲଣି, ଥରେ ହେଲେ ମୋ କଥା ମନେ ପକେଇଛ ଭଲ !

କୋକିଳ—ମାନବ ନାହିଁ କଲା...ଆରେ ସେମିତି ଠିଆ ହେଇଛି କ’ଣ ମ ? ବସ ।

(ଚନ୍ଦ୍ରା ବସିଲା) ... ଯେତେଥର ତୁମ ଅଜାକୁ କହୁଛି କଲାର
ଠିକଣାଟା ହେଲେ ଦିଅନ୍ତେ ! ଖାଲି କ’ଣ ନା କଲା ପାଖକୁ ମୁଁ ଚଠି
ଦେଇଦେବି । ସତ କହୁବ କଲା, କେତେ ଖଣ୍ଡ ଚଠି ତୁମେ ତାଙ୍କଠୁଁ
ପାଇଛ ... ମିଛ କହୁଲେ ଏକା ତମ ତାଙ୍କ ରାଗ ପକେଇବ ...

ନଥିବା ପାହାଡ଼ ପଟେ ଦେଖି ଭୂମେ ଆଉଁସ୍ ସାଙ୍ଗରେ ଭଲ କବିତା
ଲେଖି ପାରିବ ନନ୍ଦଅଜ୍ଞା । ମୋ ରାଣ, ତାକୁ ଗୁଡ଼ିବ ନାହିଁ ଏଥର ।

(ଗୁଡ଼ିଲେ କୋକିଳକୁ ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ)

କୋକିଳ—ସାଙ୍ଗରେ ଯିବାପାଇଁ ଯେମିତି କିଏ ଗୋଡ଼ ଟେକି ବସିବୁ । ତାଙ୍କ
ପିଲାକୁ ନେଇ ସିଏ ତାଙ୍କର ସମ୍ଭାଳନ୍ତୁ । ମୁଁ ତ ପଢ଼ିନାହିଁ । ପିଲାଟା
ହେଲେ ତ' ଅକ୍ଷର ପଢ଼ିଥାଉ ।

ନନ୍ଦ—ଶୁଣିଲୁ କଳା, (ହସି) ଆଉ ତୋର ବେଶ୍ ଗୁଲୁଣି ଜାଣନ୍ତି । ପାଗକୁ
ନେଇ ତ ମୁଁ ଆଉ ସମ୍ଭାଳିପାରିବି ନାହିଁ । ସେଇଠୁ ବାଧା ହୋଇ ପାଗ
ବୋଉକୁ ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ (ହସିଲେ । ହଠାତ୍ କୋକିଳଙ୍କ ହାତରେ
ଥିବା ବହୁଟିକୁ ଦେଖି) ଆରେ, ଭୂମ ହାତରେ ସେଇଟା କ'ଣ
ପାଗବୋଉ ?

କୋକିଳ—ମ' କ'ଣ ଆଉ ? ଖରାବେଲଟାରେ ବସିଥିଲୁ ଯେ ଏବେ ବହୁରୁ ଖଣ୍ଡେ
ଆଣି ପଡ଼ୁଥିଲି...ହେଲା ଏବେ ଭୂମେ ଲେଖିଛୁ ସେ ବହୁଟାକୁ । ନବ ତ
ଫେରେଇ ନଥ...

ଚନ୍ଦ୍ର—ଆଉ ଆମର ବଡ଼ କବିତା ପ୍ରିୟା ହେଇ ଗଲେଣି ।

ନନ୍ଦ—ହଁ, ମନେ ପଡ଼ୁଛି ନା ତୋର କଳା, ସେଦିନ ଯେଉଁ କବିତା ପଢ଼ୁଥିଲୁ....
'ଯାଅରେ କବିତା ମୋର ପ୍ରିୟତମା ଘରେ ଧରନ୍ତୁ ତମକାକୁଲି ଯୁକ
ଗୁରୁକରେ' -

କୋକିଳ—(କୃତ୍ରିମ ରାଗ) ସତେଜ କଳା, କହୁଲ ଦେଖି କି ଅଲଗୁକ କଥା
ଏରୁଡ଼ା ? ହାତର ଆଙ୍ଗୁଳିଗୁଡ଼ା ପୁଣି ତମାଫୁଲ କେମିତି ହେବ ମ' ?
ହେଲେ ବି ସେଥରେ କ'ଣ କାମଦାମ କିଛି କରିହେବ ?

ନନ୍ଦ—(ହଠାତ୍ ଗମ୍ଭୀର ହେଇ) ହଁ ସତ କହୁଛୁ ପାଗବୋଉ, ଆଙ୍ଗୁଳି ସହୁତ
ତମାକଢ଼ିର ଉପମାଟା ସତେ ମୋର ଭୁଲ ହେଇଗଲା । ତମାକଢ଼ିର
ଆଙ୍ଗୁଳି ଥିଲା ସେକାଳର ରାଜକନ୍ୟାମାନଙ୍କର । ଭଞ୍ଜଙ୍କ କୋଳରେ
ଶୋଇ ହେମମାଳା ହୁଏତ ତମାକଢ଼ିର ଆଙ୍ଗୁଳିରେ ତାଙ୍କର
କେଶବନ୍ୟାସ କରିଥିବେ । ଆଉ ସସ୍ତ୍ର ସୁନାଗୋଷ୍ଠୀ ସୀତା ହସି ହସି
ବନବାସୀ ରାମଙ୍କର ହାତ ଧରି ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖ ଆଡ଼କୁ ଇଚ୍ଛିତ କରିଥିବେ ।
କିନ୍ତୁ ଏଇ ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆଙ୍ଗୁଳିସବୁ ତମାକଢ଼ିର ହେଲେ ନାଗଟି
ହୁଏତ ଆଜବନ କୁମାର ରହୁଥିବ । ମୋର ଭୁଲ ହେଇଗଲା ପାଗବୋଉ,
ମୋର ଭୁଲ ହେଇଗଲା । ହେଲେ ଏ ଲୁଲର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ମୋତେ ଶୀଘ୍ର
କରିବାକୁ ହେବ (ବିଚଳିତ ଭାବେ ଗୁଲୁଗଲେ ଭିତରକୁ)

ତୋଳିଲ—ମୁଁ ଜାଣେ ପରା ଟିକକ କଥାରେ କ'ଣ ନାହିଁ କଣ କରିବସିବେ ।
ଦେଖିଲି କଲା, କ'ଣ ବା ମୁଁ କହୁଛି । ସେଥିରେ ପାଗଳାଙ୍କ ପରି ହେଇ
ଗୁଲିଗଲେ...

— ତାଙ୍କୁ ତୁମେ ଚିହ୍ନି ପାରିବ ନାହିଁ ଆଉ ! (ଭବପ୍ରବଣ ହେଇ । କହୁ ମୁଁ
ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଥିଲି ବହୁତ ଆଗରୁ ।

ତୋଳିଲ—କ'ଣ ତୁମେ କହୁଛ କଲା !

(ଭିତରୁ ତାଳିଲା ପାରି)

— ବୋଉଲେ, ବୋଉ, ହାରି କାନ୍ଦୁଲୁଣି ପରା !

— ନାଁ ସେ କହୁ ନୁହେଁ । ତୁମେ ଯାଅ ଆଉ ! ହାରି ତେଣେ ତାଳିଲୁଣି ...
ମୋ ମୁଣ୍ଡଟା କାହିଁକି କ'ଣ ହେଇଗଲା । -ସଞ୍ଜକୁ ପଛେ ଆଉଥରେ
ଆସିବ ।

(ଚିତ୍କଳିତ ଭାବେ ଗୁଲିଗଲା । ତୋଳିଲ ଗୁଡ଼ିଥିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ।)

ପରଦା

ଦୃଶ୍ୟ ଦୁଇ

[ବୁଝୁଥିବା ଗାଁ ଦାଣ୍ଡ । ଅଦୂରରେ ପଟ୍ଟାମୁଣ୍ଡାଇ କେନାଲ ବନ୍ଧ ।
ଲଲିତଗିରି ପହାଡ଼ର କିସ୍ତୁଦଂଶ ଦେଖାଯାଏ । ସମୟ ପୂର୍ଣ୍ଣାସ୍ତର ପୂର୍ବରୁ ।
ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ବସି ବିମ୍ବାଧର ଜବସ୍ତ ମନରେ ଛବି ଆକୃଷ୍ଟଲେ । ଅନ୍ୟପାଖରୁ
ପଶିଆସିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା । କାଶରେ କଳସୀଟିଏ]

ବିମ୍ବାଧର — (ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଗୁଲିଯାଇଥିବା ବେଳେ ପଛରୁ ଦେଖି) ହୁଲ୍...

ଚନ୍ଦ୍ର — (ଚମକିପଡ଼ି ହଠାତ୍ ଫେରି ଚାହିଁଲା) କିଏ ମ ? ମଲା, ବିମ୍ବାଭାଇ !
ତୁମେ ଏ ଦାଣ୍ଡଟାରେ ବସି କ'ଣ କରୁଛ ମ ? (ଛବି ଆଙ୍କିବା ଦେଖି)
ଓ, ଛବି ଅଙ୍କା ଗୁଲିଛୁ ପରା !

ବିମ୍ବା — ବେଶ୍, ବେଶ୍ ଭେର କହୁଲୁଣି... ଏବେ ପାଟି ତୁଣ୍ଡ ନ କରି ସୁନାଟି ପରି
ସେମିତି ଠିଆ ହେଇଛୁ ସେମିତି ଠିଆ ହେଇଥା ।

(ଛବି ଆଙ୍କିବାରେ ଲାଗିଥା'ନ୍ତି)

ଚନ୍ଦ୍ର — ବେଶ୍ କଥା ତ ତମେ କହୁଛ ବିମ୍ବାଭାଇ ! ପାଣିନେଲେ ବୋଉ ତେଣେ
ତୁଲି ଲଗେଇବ । ଆଉ ତୁମେ ମୋତେ କହୁଛ ସେମିତି ଅଛୁ
ସେମିତି ଥା...

(ଗୁଲିପଡ଼ୁଥିବା ବେଳେ ଡାକିଲେ ବିମ୍ବାଧର)

ବିମ୍ବା — ମଡେଲଟା ଖରାପ ହେଇଯିବ କଲା, ସାବଧାନ କରିଦେଉଛୁ । ପାଞ୍ଚ
ମିନଟ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ମୋର ଆଦେଶ...

(କୁଆଡ଼କୁ ନ ଚାହିଁ ଛବି ଆଙ୍କୁଛନ୍ତି)

ଚନ୍ଦ୍ର — ମଡେଲ ! (କୃତ୍ରିମ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ) ମୋତେ ପୁଣି ମଡେଲ କହୁ ତୁମେ ଚନ୍ଦ୍ର
କରୁଛ ଏଇ ବର ଗୁମ୍ଫାଟାରେ ? କ'ଣ ବାଇଆ ହେଲ ବିମ୍ବାଭାଇ !
ଲୋକେ ଦେଖିଲେ କ'ଣ କହୁବେ ସତେ !

ବିମ୍ବା — (ପୁରାପରି ଛବି ଆଙ୍କି ଚାଲିଛନ୍ତି) କହୁବେ ଭଉଣୀର ଛବି ଭଲ ଆଙ୍କୁଛୁ...
ମନ କ'ଣ ?

ଚନ୍ଦ୍ର — ନା — ନା, ଛବି ପଛେ ତୁମେ ପରେ ଆଙ୍କିବ । ମୁଁ ଯାଏ । ତେଣେ ବୋଉ
ଗୁଡ଼ି ବସିଥିବ ।

ବିମ୍ବା—ମୋଟେ ନୁହେଁ କଲା, ବୋଉ ତୋତେ ମୋଟେ ଚାହିଁ ନଥିବ । ...ହଁ
ଚାହିଁଥିଲେ ବି ବେଳକୁ ଚାହିଁ ନଥିବ ।

ଚନ୍ଦ୍ର—କ'ଣ କହିଲ ?

ବିମ୍ବା—ମାନେ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍‌ରୁ ଏଇ ପ୍ରାୟ ଚାରି ମିନିଟ୍ ଚାଲିଗଲାଣି । ଅଉ
ମୋଟେ ଗୋଟେ ମିନିଟ୍‌ର କଥା...ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍‌ର ବିଳମ୍ବକୁ ବୋଉ
ବୋଧହୁଏ ବିଳମ୍ବ ବୋଲି ଧରିପାରିବ ନାହିଁ । ...ହଁ, ଏଇ ସରିଗଲା
କଲା...ବେଶ୍...ବେଶ୍ ପାଟିଟା ବନ୍ଦ କରିଦେ ତ ଏଥର.....

ଚନ୍ଦ୍ର—(ପାଟି ବନ୍ଦ କରି ତରଳାଦ୍ୱାରା 'ଭାରି ଜଣେ'ର ଇଞ୍ଜିତ ଦେଲା)

ବିମ୍ବା—ଓ—ହଁ ମୋଟେ ନୁହେଁ କଲା, ହାତ ସହଜ ମୁଣ୍ଡଟା ବି ଅରି
ଯାଉଛି....

ଚନ୍ଦ୍ର—(ସ୍ଥିର ହେଇ ଠିଆ ହେଲା)

ବିମ୍ବା—ହଁ....ବେଶ୍ ହେଇଛି (ଚନ୍ଦ୍ରଟି ହାତରେ ଧରି) ଦେଖିଲୁ କଲା !
ଛବିଟା ତୋ ମନକୁ ପାଇଛି କି ନାହିଁ ?

ଚନ୍ଦ୍ର—(ଛବିଟି ନେଇ) ଇସ୍ ! କି ସୁନ୍ଦର ଆଙ୍ଗିଛ ମ ବିମ୍ବାଭାଇ ! ଅବକଳ ମୋତେ
ଛତାରି ନେଇଛ...ହେଲେ ବିମ୍ବାଭାଇ କାହାକୁ ଦେଖେଇବ ନାହିଁ
ଏକା...

ବିମ୍ବା—ହଁ ! ବେଶ୍ ତ କହୁଛୁ ତୁ, ଚନ୍ଦ୍ରକଲା ପ୍ରଦର୍ଶନକୁ ଛବିଟା ପଠେଇବି
ବୋଲି ଏତେ ପରିଶ୍ରମ...ସେଥିରେ ତୁ କହୁଛୁ କ'ଣ ନା...

ଚନ୍ଦ୍ର—କାହା ପ୍ରଦର୍ଶନକୁ ପଠେଇବ ?

ବିମ୍ବା—ଓଃ, ବୁଝିପାରିଲୁ ନାହିଁ ପରା ! ତୋ କଥା କହୁନାହିଁ ମ ! ଚନ୍ଦ୍ର ମାନେ
ପେଶ୍ ଥାଉ କଲା ମାନେ ଆର୍ଟ ବୁଝିଲୁ ? ଫାଇନ ଆର୍ଟସ
ଏକ୍ଜିବିଶନ୍‌କୁ ଛବିଟାଏ ଦେବି ବୋଲି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ମୋତେ
ମାସକ ଆଗରୁ ଜାଣିଦ କଲେଣି । ହେଲେ ଆଜୁଛି ବା କିପରି ?
ମଡେଲ ପାଇଲା ବେଳକୁ ଲେଣ୍ଡସ୍‌ମ୍ୟାପ୍ ନାହିଁ ପୁଣି ଲେଣ୍ଡସ୍‌ମ୍ୟାପ୍ ପାଇବା
ବେଳକୁ ମଡେଲ ବି ନାହିଁ । ଆଜି ବଡ଼ ଶୁଭ ଅନୁକୁଳରେ ବାହାରଆସି
ବସି ଯାଇଥିଲି । ଲେଣ୍ଡସ୍‌ମ୍ୟାପ୍ ମିଳିଲା । ଆଉ ହଠାତ୍ ମଡେଲର
ଅଭାବଟାକୁ ତୁ ପୁରଣ କରିଦେଲୁ । ତୋର ପରି ମଡେଲଟିଏ ଏକା ମୁଁ
ବହୁଦିନରୁ ଖୋଜୁଥିଲି ।

ଚନ୍ଦ୍ର—ମୋର ପରି ?

ବିମ୍ବା—(ଅଭିନୟ ଦ୍ଵାରା ଆଙ୍ଗୁଳରେଖା ଗଣି) ନବୀନବୟସୀ, କାଶରେ କଳସୀ,
ଅଳସି ଚଳସି - ଏକଦମ୍ ଖାଣ୍ଟି personified ଓଡ଼ିଆ ଲଳନା ସାଙ୍ଗକୁ
ଲେଖିସ୍ଵାମ୍ ଯୋଗେଇଲେ ଲଳିତଗିରି ପାହାଡ଼, ବିରୁପାକର, ସେ
ପାଶର (ପଶ୍ଚିମ ପଟକୁ ଠାର) ସେଇ ନାଲି ସୂର୍ଯ୍ୟଟା, କେନାଲ ପାଖ
ଡେଙ୍ଗା ତାଳଗଛ ଦିଟା ।, ଆଉ ସେଇ ଝଙ୍କାଳିଆ ବରଗଛ ଉପରୁ
ସେଇ ବଗ ବଗୁଲ ଦିଟା ଉଡ଼ିଗଲେ ..ବେଶ ଛବିଟା ହେଇଗଲା....

ଚନ୍ଦ୍ର—(ଭୟରେ) ତୁମେ କ'ଣ କହୁଛ ବିମ୍ବାଭାଇ । କୁଆଡ଼ିନର ପାଗଲାମି ତୁମର
ଆଉ ଗଲନାହିଁ, ଏକଥା ହେଲେ ମୁଁ କୁଳରେ ରହୁବି ତ ?

ବିମ୍ବା—ଓ, ତୋ ଶାଶୁଘର କଥା କହୁଛୁ ତ ? କିଛି ପରବାୟ କରିନା । ଶାଶୁ
ଘରକୁ ଯାଇ କୁଆ ପିଲାର ମା' ହେଲେ ବି ବିମ୍ବାଭାଇ ଆଗରେ ତୁ
ସେଇ କଳାକୁ ସେଇ କଳା...ଆଉ ତୋ ବରକୁ ମୁଁ ଭଲଭାବେ ଜାଣେ !
କିଛି ପରବାୟ କରିନା ତୁ । ସବୁ ଠିକ୍ ହେଇଯିବ । ...ହଁ, କହୁଲୁ
କଳା ଛବିଟାର ନାଁ କ'ଣ ଦବା ? ଆଛା, ଆଛା, କିଛି ପରବାୟ ନାହିଁ,
ସବୁ ଠିକ୍ ହେଇଯିବ । ଛବିଟା ସେଇଠି ଠିକ୍ ହେଲଣି ନାଁ ଦବାଟା ଆଉ
କୋଉ କଥା ? ହଁ...ତୁ ଯା ...କ'ଣ ବୋଉ ପାଇଁ ପାଣି ନରୁ ପସ ?

ଚନ୍ଦ୍ର—(ସେଇମିତି ନିବାକୁ ଭାବରେ ଠିଆ ହୋଇଥାଏ)

ବିମ୍ବା - ଆରେ ଏମିତି ଚାହିଁଛୁ କ'ଣ ମ ?

ଚନ୍ଦ୍ର - ତୁମେ ମୋତେ ଉଚ୍ଛନ୍ନ କରିଦେବ ।

ବିମ୍ବା—ମୋଟେ ନୁହେଁ, କଳା, ମୋଟେ ନୁହେଁ....ହଁ...ଛବିଟାର ନାମ
'ପଲ୍ଲୀବାଲା'....ପ୍ରଦର୍ଶନରେ ରହିଦେଲେ କେହି ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ବୋଲି ଆଦୌ
ଧରି ପାରିବେ ନାହିଁ...ତୁ ଗୋଟାଏ ସେଇଆକୁ ଡରୁଛୁ ? କେଡ଼େ
ଓଲଟାଏ ମ ?

ଚନ୍ଦ୍ର - ହଉ ଦେଖିବ ଏକା ବିମ୍ବାଭାଇ, .. ସବୁ ନବରଙ୍ଗ ତୁମର ବାହାରଯିବ
(ସାମାନ୍ୟ ହସି ଇଙ୍ଗିତ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା)

ବିମ୍ବା—(ତୁଳୀ, ରଙ୍ଗଦାମା ଇତ୍ୟାଦି ଉଠାଇ ଉଠାଇ) ଆଛା, କିଛି ପରବାୟ
ନାହିଁ । ସବୁ ଠିକ୍ ହେଇଯିବ....

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି—(ପ୍ରବେଶ କରି) କେଉଁଟା ହେଲେ ତୁମର ବେଠିକ୍ ରହୁଛୁ କହୁଲ
ବିମ୍ବାଧର !

ବସୁ—(ଫେର ଚାହିଁ) ଓ, ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ବାବୁ !

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି—ହଁ, ଖାଲି ଏଇମିତି ରଙ୍ଗ ଭୁଲି ଧରି ବସିଗଲେ କ'ଣ ସବୁ ଠିକ୍ ହେଇଯିବ ବୋଲି ତୁମେ ଭାବୁଛ ?

ବସୁ—କାହିଁକି, ଠିକ୍ ତ ହେଇ ଯାଇଛି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି—କ'ଣଟା ଠିକ୍ ହେଇ ଯାଇଛି ?

ବସୁ—ଏଇ ଛବି । ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କର ଏଇ ଛବିଟା ପାଇଁ ବେଶୀ ତାରିଫ୍ ଥିଲା । ଏଇଥର ପଠେଇ ଦେବି ପ୍ରଦର୍ଶନକୁ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି—ଓ, ଛବିଟା ତା'ହେଲେ ଏତେ ଦିନକେ ହେଲା ?

ବସୁ—କ'ଣ କରିବ ? ମଡେଲ ମିଳିଲେ ତ ?

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି—ଏଥର ମଡେଲଟା ତେବେ extraordinary ହେଇଥିବ ?

ବସୁ—ନିଃସନ୍ଦେହ ! ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କର ଖୋଦ୍ ମାନସୀ...

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି—ମାନେ ?

ବସୁ—ମାନେ, ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ଯେମିତି ଛବି ମୋ ପାଖରୁ ଆଣା କରୁଥିଲେ ଠିକ୍ ସେମିତି ମଡେଲଟିଏ ମିଳିଗଲା । ଆଉ ଛବିଟା କଥା ବିଚାର କରିବେ ପ୍ରଦର୍ଶନର ଜଳ୍ପମାନେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି...ଆଜ୍ଞା, ବିମ୍ବାଧର !

ବସୁ—ଆଜ୍ଞା ।

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି—ତୁମକୁ ପରା ଆମ ସହିତ ଯିବାକୁ କହୁଥିଲ ।

ବିମ୍ବାଧର—କେଉଁଠିକ ? ମୋର ତ କାହିଁ କିଛି ମନେ ପଡୁନାହିଁ ?

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି—ନା, କାହିଁକି ମନେ ହେବ ? ଖାଲି କହିଦେଲେ ତ ସବୁ ଠିକ୍ ହେଇଯିବ ! 'ମୋଗଲ ମହାନାୟକ' ନାଟକ ଲେଖିବା ପାଇଁ ତୁମେ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କୁ କହୁଥିଲ ପରା ?

ବସୁ—ହଁ...ଏଥର ମନେ ପଡ଼ୁଛି...ଆଲମଗିର ପାହାଡ଼ର ମହାନାୟକଙ୍କ ଗଡ଼ ଦେଖିଯିବାକୁ କହୁଥିଲେ ତ ! ହେଲେ ମୁଁ ସିନା ନ ଯାଇଛି, ଆପଣ ଦୁହେଁ ଦେଖି ଆସିଛନ୍ତି ତ ?

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି—ଆମେ ଆଉ ଦେଖିଲୁ କେଉଁଠି ? ଖରାଦିନେ ଯାଇଥିଲୁ ଯେ ଠିକ୍ ସେଇ ମସୃଜିତ ପାଖରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କୁ ଶୋଷ ଲାଗିଲା । ସେ

ଗଲେ ପାଣି ପିଇ । ଠକ୍ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍ ପରେ ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ୟସ୍ତହେଇ ଦଉଡ଼ିଛନ୍ତି ?
କ'ଣ ନା ଦାଘ ଦାହା ଚାଲିଛି । ମୁଁ ବି ବାଘର କୁହାଟ ଶୁଣିଲି । ଆଉ
ଗଡ଼ କିଏ ନା ଆମେ କିଏ ? ସିଧା ତ ଆସି ଘରେ....

ବିମ୍ବା — କିଛି ପରଦାୟ ନାହିଁ । ସବୁଠିକ୍ ହେଇଯିବ । କାଲି ଯାଇ ବୁଲି ଆସିବା....

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି — ଦେଖୁଛି ବିମ୍ବାଧର, ତୁମେ ମୋତେ ବି ଘନେ ଠିକ୍ ନକରି ଛାଡ଼ିବ
ନାହିଁ । ଏଥର କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଚାଲିଲି ..

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବିମ୍ବା — କିଛି ପରଦାୟ ନାହିଁ । ମୁଁ ବି ଏଇ ପଛେ ପଛେ ଚାଲିଲି ।

ଦୃଶ୍ୟ ଚିତ୍ର

[ଗୋଟିଏ ନଦୀ । ନଦୀର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ବରେ ସାନ୍ଥ ବନାନୀ । ଲତାଗୁଳୁର
ଘନ ବନାନୀ ଭେଦକରି ଶୁଭେ ବର୍ଷ ପରେ ଝର୍କର ଶବ୍ଦ । ପ୍ରକୃତ ଶକ୍ତିର କୁହେଳି
ଭିତରେ ଗ୍ରସ୍ତାଛବି । ନଦୀର ଗୋଟିଏ ପାର୍ଶ୍ବରୁ ଡାକିଲା ବାଟୋଇଟିଏ
ନାଉରିଆକୁ । ନାଉରିଆ ନିଜ ଜୀବନକୁ ବିପନ୍ନ କରି ନା' ନେବାକୁ ମନାକଲା ।
ଶକ୍ତିର ମାୟାତଳେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶର ଉଦ୍ଧ-ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ ରୂପନେଲା—]

ବାଟୋଇ—ମେଘ ବରଷଇ ବିଜୁଳି ମାରଇ ପବନ ବହଇ ଖର,
ବାଟ ଚାଲି ଚାଲି ପଡ଼ୁଛି ମୁଁ ଅକ ଦୂର ଦେଶେ ମୋର ଘର ।
ଘୋର ଗରଜନେ ଘର ଚମକଇ ମେଘ ତ କଳାହାଣ୍ଡିଆ,
ଅନେକ ଦୂରର ବିଦେଶୀ ବାଟୋଇ ନାଆ ଆଣ ନାଉରିଆ ।

ନାଉରିଆ—ଦୁଇଜୁଳ ଖାଇ ଉଡ଼ୁଲଇ ନଦୀ ଖରେ ବହୁଅଛି ବାଆ,
ମେଘ ଗରଜଇ ବିଜୁଳି ମାରଇ କେମନ୍ତେ ମୁଁ ନେବି ନାଆ ?
ଭଉଁରୀ ଖେଳଇ ଫେଣ ଚମକଇ ଘୋର ଗରଜଇ ନଦୀ,
ଅକାତ ପାଣିରେ ଆହୁଲା ନ ମାନେ କେମନ୍ତେ ନାବ ନେବଇ ?

ବାଟୋଇ—ବହୁତ ଦିନରୁ ଦୂର ପରବାସୀ ମନ ମୋର ଛନ ଛନ ।
ଘରେ ଛନ୍ତି ମୋର ନୟନପିତୁଳୀ ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ମନ ।

ନାଉରିଆ—ଭୁଢ଼ାଇ ଭୁଢ଼ାଇ ମେଘ ବରଷଇ ନଦୀରେ ତ ଖର ସୁଅ,
କେଉଁ ଗୁଡ଼ରେ ମୁଁ ନାବ ବାହନେବି ମୁହଁକୁ ନ ଦିଶେ ମୁହଁ !
ଦେଖିବୁ ଘରେ ତୁ ନୟନପିତୁଳୀ ତେଣୁ ଉଛନ୍ତି ତୋ ମନ,
କାହା ଓଲି ତଳେ ଠିଆ ହେବେ ପିଲା ଯେବେ ଯିବ ଏ ଜୀବନ !

ବାଟୋଇ—କୁଳର ଅଳ୍ପର ନୟନପିତୁଳୀ ଅନ୍ଧଲଉଡ଼ି ମୋହର,
ଏକୋଇର ବଳା ବଞ୍ଚିକେଶନ ମୋ କରଅଛି ତାକୁ ଜର ।
ମାଆ ତା'ର ହୋଇ ବାଇଆଣୀ ପରି ଲେଖି ବିନୟ ପତର,
ବସିଲାଠାବରୁ ଉଠିଆସିବାକୁ ପଠାଇଥିଲେ ଖବର ।
ମଉଷୟ ନେଇ ତର ତର ହେଇ ନ ମାନ ପାଣି ପବନ,
ଦୂର ଦେଶରୁ ମୁଁ ଯାଉଅଛି ଘରେ ରଖିବି ତା'ର ଜୀବନ ।

ନାଉରଥା—ବରଷକୁ ପଛକେ ଘୋର ବରଷା ରେ ବହୁ ପଛେ ଖର ବାଆ,
 ସୁଅ ପାଣି ପଛେ ବହୁ ନେଇଯାଉ ତଳକୁ ତଳକୁ ନାଆ ।
 ପଡ଼ୁ ପଛେ ମୋତେ ଘୋର ବିପଦ ରେ ପାରିକରିଦେବି ତୋତେ,
 ଦୟାମୟ ହରି ଦାନେ ଦୟାକରି ଉଦ୍ଧାରିବେ ଭାଇ ମୋତେ ।
 ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ ବାଟୋଇ ଭାଇ ରେ ସାହା ଯେ ନୋହେ ଆନକୁ
 ତାହାର ଜୀବନ ମରଣ ସମାନ ଧୂଳି ତାର ଜୀବନକୁ ।

(ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଆଲୋକ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଲୁହ ଆସି ପୁଣି ହଠାତ୍ ଜଳି
 ଉଠିଲା । ଦେଖାଗଲା ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ନଦୀକୂଳରେ ବସିଛନ୍ତି ନନ୍ଦକିଶୋର
 ଓ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ।)

ଗଙ୍ଗାଧର—ଅପୁତ୍ର, ଅପୁତ୍ର ଆପଣଙ୍କର ଏଇ ଶିଶୁର ଜନ କବିତା ନନ୍ଦକିଶୋର
 ବାବୁ ! ଆପଣଙ୍କ ଲେଖନୀ ଯେ ଦିନେ ଏପରି କବିତା ସୃଷ୍ଟି କରିବ,
 ଏ ଧାରଣା ମୋର ବହୁଦିନରୁ ଥିଲା । ଏଇ ‘ବାଟୋଇ ନାଉରଥା’
 କବିତାଟିରେ ଭାବ ଯେମିତି ସୁନ୍ଦର ପ୍ରକାଶ ବି ସେମିତି ସରଳ ...

ନନ୍ଦ—ପରମରୁ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦର ଫଳ ଏ; ଗଙ୍ଗାଧର ବାବୁ !
 ନୋହୁଲେ ଗୋଟିଏ ଦିନରେ କ’ଣ ମୁଁ ଏଇ ‘ନାନାବାୟା ଗୀତ’ ଲେଖି
 ପାରିଥା’ନ୍ତି ?

ଗଙ୍ଗାଧର—ଆହୁଁ, ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ଆପଣ ଲେଖିପାରିଲେ ଏପରି କବିତା-
 ଗୁଳ୍ମଟିଏ ?

ନନ୍ଦ—ପୂର୍ବ ଗୋଟିଏ ଦିନ ବି ନୁହେଁ । ସବୁ କାମ ଛାଡ଼ି ସକାଳ ଛ’ ଟାରୁ
 ବସିଲୁ ଯେ ବେଳ ବାରଟା ସରିକି ଲେଖା ସରିଲା ।

ଗଙ୍ଗା—ଧନ୍ୟ ଆପଣଙ୍କର କବିତ୍ବ ! ‘ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର’ ଆଉ ଏଇ ‘ନାନାବାୟା ଗୀତ’
 ପଢ଼ିଲେ ଆପଣଙ୍କୁ କେବଳ କବି ବୋଲି କହିବାକୁ ସାହସ ହୁଏନା
 ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ, ଦୃଢ଼ସ୍ବରୁ ପଲ୍ଲୀକବି ନାମଟା ଆପେ ଆପେ ବାହାର
 ଆସେ ।

ନନ୍ଦ—କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କର ଜାତକ ବଧରେ ତ ପ୍ରକୃତିର କିଛି କମ୍ ବର୍ଣ୍ଣାହୀନ
 ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଇନାହାନ୍ତି ଆପଣ—
 ପ୍ରକୃତି ଯନ୍ତ୍ରରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ପ୍ରଭାବର ମହାମଣି,
 ଜଳ ଅବସ୍ଥାବ ଅଳଙ୍କୃତ କଲା ଗଢ଼ି ତାର ନିଶାମଣି ।
 ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଉଦ୍ଭାସିତ ତାରାବୃତ୍ତ ନୀଳ ବିହ୍ୱାସୁସେ ସୁଧାକର,
 ଶ୍ରୀରାମ୍ଭୂଷଣ-ଶେଷ-ମଣି ମଧ୍ୟେ ବିଷ୍ଣୁ କୌସ୍ତୁଭ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ।
 ଭାବୁ ଗଭୀର ଆଉଟି ତାଳିଲା ପ୍ରମାପ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଛାନ୍ଦେ, ... ଏଇମିତି
 କେତେକ’ଣ....

ଗଙ୍ଗାଧର—ଅସମ୍ଭବ, ଅସମ୍ଭବ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ‘ବାଟୋଇ ଓ ନାଉରଥା’ରେ ଆପଣ ଯେଉଁଲି ଭାଷାରେ ପ୍ରକୃତି ଆଉ ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ତା’ ସହିତ ‘ଜାତକ ବଧ’ର ଏ କବିତାର ଭୂମିକା ହୋଇପାରେନା । ଓଡ଼ିଆର ଅତି ନିଜସ୍ବ ପୁଣି ଅତି ଜଣାଶୁଣା ଗୀତିକବିତା, ଆଉ ପ୍ରବାଦଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ଆପଣ ଏ ଯେଉଁ କବିତା ଲେଖିଲେ ସେଥିରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଗୋଟାଏ ନବ ଯୁଗର ସୃଷ୍ଟି କଲେ ଆପଣ....

ନନ୍ଦ—କିନ୍ତୁ ଆପଣ ଏକଥା ଭୁଲି ଯାଉଛନ୍ତି ଯେ ସ୍କୁଲ କଲେଜର ମାଟ୍ରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ମାଡ଼ି ଆପଣ ଯେଉଁ କାବ୍ୟ ଲେଖିଲେ ସେ କାବ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଚିର ଭାସ୍ବର ହେଇ ରହିବ ।

ଗଙ୍ଗା—ସେଇଥିପାଇଁ ତ ମୋର ‘ପ୍ରଣୟ ବଲ୍ଲଭ’ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଛି ଆଉ ‘ଉତ୍ତର ରାମ ଚରିତ’ ର ମାୟାରେ ପଡ଼ି ମୁଁ ଯେଉଁ ତପସ୍ବିନୀର ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲି ସେଇ ‘ତପସ୍ବିନୀ’ କେବଳ ସ୍ବପ୍ନରେ ହିଁ ରହିଗଲା । ବାସ୍ତବକୁ ଆଖିବାର କଳ୍ପନା ବି କରି ପାରିଲି ନାହିଁ...

(ଦୁଃଖରେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲେ)

ନନ୍ଦ—ଆପଣ ନିଜେ ଭୁଲ ରୁଝୁଛନ୍ତି ଗଙ୍ଗାଧର ବାବୁ ! ଆପଣଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ନାହିଁ, ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ନାହିଁ ସତ । ତଥାପି ଆପଣଙ୍କ କବିତା ସ୍ବଭାବ-ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣି ଆପଣଙ୍କୁ ‘ସ୍ବଭାବ-କବି’ କହିବାକୁ ସ୍ବତଃ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ....କାଳିଦାସଙ୍କର “ଅଭିଜ୍ଞାନ ଶକୁନ୍ତଳା”ର କଥାବସ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କୁ ମୁଁ ଅନେକଥର କହିଛି ..ଆଉ ତା’ର ଗ୍ରନ୍ଥାରେ ‘ପ୍ରଣୟ ବଲ୍ଲଭ’କୁ ପୁଣିତା କରିବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରିଛି ବହୁବାର । ଗଙ୍ଗାଧର ବାବୁ, ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରାଣ କବି-ପ୍ରାଣ । ଭାବୁକର ଅନ୍ତର ନେଇ ଯଦି ଆପଣ ହତୋତ୍ସାହ ହୁଅନ୍ତି ତେବେ କହିଲେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର କି ଦଶା ହେବ !

ଗଙ୍ଗା—ସବୁ ଜାଣି ଶୁଣି ବି ମୁଁ ନୀରବ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ଶ୍ୟାମାଧବାବୁ, ମଧୁବାବୁ, ଗୌରବାବୁ ଆଉ ଆପଣମାନେ ନଥିଲେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ବିଦାୟ ନେଇଥାନ୍ତା । ଆଉ ତାର ସ୍ଥାନ ଦଖଲ କରି-ଥାନ୍ତା ବଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ । କିନ୍ତୁ କ’ଣ କରିବି ମୁଁ ? ଦୁନିଆର ଆଖିରେ ମୁଁ ଆଜି କେତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ? ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଲୁଗାବୁଣା ତନ୍ତ୍ରୀକୁ ଆଜିର ସଭ୍ୟସମାଜ ସାହିତ୍ୟସାଧକ ଭାବରେ କ’ଣ କେବେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ ।

ନନ୍ଦ—ଏ ଧାରଣା ଆପଣଙ୍କର ଅମୂଲ୍ୟ ଗଙ୍ଗାଧର ବାବୁ ! ଦୁନିଆର ଗତି ସବୁଦିନେ ସମାନ ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀକୁ ସମାଜ ଆଜି ସ୍ବୀକାରରେ

ଦେଖୁଛି ସେଇ ଶ୍ରେଣୀ ଦିନେ ଦେଶର ମାନଦଣ୍ଡ ହେଇ ଠିଆ ହେବ...
ଆପଣ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ ।

ଗଙ୍ଗା—ମୁଁ ବୁଝୁଛି । ଆପଣଙ୍କ ଯୋଗୁ ଆଜି ଲୋକମାନଙ୍କର ଧାରଣା ମୋ
ଉପରେ ବଦଳିଛି । କିନ୍ତୁ ସବୁଦିନେ ତ ଆଉ ଆପଣ ଏଠି ରହିବେ ନାହିଁ ।
ମାସକାଳ ପରେ ହୁଏତ ଆପଣ ବଦଳି ହେଇଯିବେ ଆଉ କେଉଁଠିକୁ । କିନ୍ତୁ
ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରେରଣା ମୁଁ କଦାପି ଭୁଲିପାରିବି ନାହିଁ....

ନନ୍ଦ—ଆପଣଙ୍କର ‘ପ୍ରଶସ୍ତ ବଲ୍ଲଗ’ ପୁସ୍ତିକା ହେବ ଆଉ ତା’ର ଫଳ ନାଗୁଣି
ମୁଁ ସମ୍ବଲପୁରରୁ ଯାଇ ପାରୁନାହିଁ ଗଙ୍ଗାଧର ବାବୁ । ଆପଣ ସେଥିପାଇଁ
ବ୍ୟସ୍ତ ହେବେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ‘ତପଃସ୍ଥିନୀ’କୁ ଆପଣ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲେ
ତାକୁ ବାସ୍ତବ ରୂପ ଦେଇ “ମନଃସ୍ଥିନୀ” କରି ଗଢ଼ିବେ ଏ ବିଶ୍ୱାସ
ମୋର ଅଛି ।

ଗଙ୍ଗା—ସେଇ ବିଶ୍ୱାସ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ମୁଁ ଆଜି ଏତେଦୂର ଆସି ପାରିଛି ।
ମୋ ଜନ୍ମଭୂମି ଉପରେ ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି ।

ନନ୍ଦ—ସେଇ ଜନ୍ମଭୂମି ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖି ଆପଣଙ୍କୁ ମୋର ଆଉ ଗୋଟିଏ
ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ଗଙ୍ଗାଧର ବାବୁ !

ଗଙ୍ଗା—ଅନୁରୋଧ ନୁହେଁ, ବରଂ ଆଦେଶ ବୋଲି କହନ୍ତୁ...

ନନ୍ଦ—‘ବେଦବ୍ୟାସ’ ‘ଗୁପ୍ତ ରଜନୀ’ ସହଜ ଆପଣଙ୍କର କେତୋଟି କ୍ଷୁଦ୍ର
କବିତା ଗୁଡ଼ିକର ଗୋଟିଏ କବିତା ସଙ୍କଳନ କରନ୍ତୁ ଆଉ ତା’ର ନାମ
ରଖନ୍ତୁ ‘କବିତା କଲୋଲ’ । ବ୍ୟୁତ୍କାଶରେ ମୋର ଏ ଅନୁରୋଧ
ଟିକକ ରଖିବେ ବୋଲି ମୋର ଆଶା...

ଗଙ୍ଗା—ମାଜିଲି କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ସର୍ତ୍ତରେ । ସମ୍ବଲପୁର ରହଣିର ସୁବିଧାପାଇଁ ମୁଁ
ଆପଣଙ୍କଠାରୁ କେତୋଟି କବିତା ଦା’ବା କରୁଛି ।

ନନ୍ଦ—(ହସି) କି କବିତା ମୁଁ ଆଉ ଲେଖିବି ଗଙ୍ଗାଧର ବାବୁ .

ଗଙ୍ଗା—ନିକଟରେ ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ନଦୀ । ଦୂରରେ ଅଗ୍ରମାନ ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଆସନ୍ନ ସଂଧ୍ୟା ।
ହେଇ ସେ ପାଖରେ ପର ଆପଣା ନ ବାରି ଦୁଇଟି ପଥକ ରୋଷେଇ
କରୁଛନ୍ତି ଏସବୁ କ’ଣ କବିତା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ... ?

ନନ୍ଦ—(ହସି) ହେଲା ତେବେ । ଆଜିର ଏଇ ମୁଣ୍ଡ ରକ୍ଷା କରି ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ
ଭେଟି ଦେବି—‘ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା କୂଳେ ସଂଧ୍ୟା’...

(ଦୁହେଁ ଉଠିଲେ)

ଗଙ୍ଗା - ଉଠନ୍ତୁ ତେବେ ଆଜି । ବସାରେ ପହଞ୍ଚୁ ପହଞ୍ଚୁ ପୁଣି ସାଧା
 ହୋଇଯିବ . . . ହଁ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ଆପଣ କହୁଥିଲେ ପରା
 ସମ୍ବଲପୁରର ଲୋକକୃତ୍ୟ ଦେଖିବାପାଇଁ ? ସେ ସବୁର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ମୁଁ
 କରିଛି । ବାରିପଦାର ଛଉନୃତ୍ୟ ପରି ଏ ନୃତ୍ୟଟି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର
 କଳାପ୍ରେମର ପରିଚୟ ଦିଏ । ସ୍କୁଲର ସେନ୍ଦେଟେଣ୍ଡ କାଲି ସ୍କୁଲ
 ହତାରେ ଏଇ ଲୋକନୃତ୍ୟର ଆୟୋଜନ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଆପଣ
 ବୋଧହୁଏ ଜାଣନ୍ତି ।

(ଯାଉଁ ଯାଉଁ)

ନନ୍ଦ — ହଁ, ସେନ୍ଦେଟେଣ୍ଡ ମୋତେ ଆଜି ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ସତରେ
 ଗଙ୍ଗାଧର ବାବୁ, ବହୁଦିନରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଏ କଳା ପ୍ରତି ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ
 ଆଗ୍ରହ ରହିଛି । ଭାବି ନ ଥିଲି ଏତେ ଶୀଘ୍ର ସେ ସୁଯୋଗ ମିଳିବ
 ବୋଲି.....ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କର ରାଶ ଶୁଣି ପାରିବି ନାହିଁ.....

ପଢ଼ା ଶେଷ

ଦୃଶ୍ୟ ଗୁରୁ

[ସମ୍ବଲପୁର ସ୍କୁଲର ହତା । ସନ୍ଧ୍ୟାର କିଛି ସମୟ ପରେ । ସମ୍ବଲପୁରର ଲୋକନୃତ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଚାଲିଛି । ଦର୍ଶକ ଥିଲେ ସେତେଟେଣ୍ଟ, ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ଏବଂ ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ ଓ ଆଉ କେତେ ଜଣ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି । ନୃତ୍ୟ ସରିଲା ପରେ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସହୃଦ ସେତେଟେଣ୍ଟ ବାହାରକୁ ଗଲେ ।]

ନନ୍ଦ—(ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ପ୍ରଶଂସାରେ) ବାସ୍ତବିକ ଅପୂର୍ବ ଏ ନୃତ୍ୟ ! ଉତ୍କଳର କଳା ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଅମର...ଆଉ ତାକୁ ଅମର କରି ରଖିଛନ୍ତି ଏଇ କଳା-କାଙ୍ଗାଳ ଓଡ଼ିଆମାନେ ।

ଗଙ୍ଗାଧର—କଳାର ଆଦର କିନ୍ତୁ ଦିନକୁଦିନ କମିଯାଉଛି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ମଣିଷ ଯେତେ ବିଜ୍ଞାନ ପଛରେ ଧାଉଁଛି କଳା ଉପରୁ ତା'ର ତେତିକ ଆଦର କମିଆସୁଛି ।

ନନ୍ଦ—ତଥାପି କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁବାବୁ ବନ୍ଧୁ ଥାଇଁ ଥାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ମୁଣ୍ଡ ନଇଁବ ନାହିଁ । ଆଉ ମନେ ରଖନ୍ତୁ ଗଙ୍ଗାଧର ବାବୁ, ତାଙ୍କରି ଉଦ୍ୟମ ନିଶ୍ଚୟ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଏକତ୍ରିତ କରିବ । ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଗଙ୍ଗାଧର—ଏଥିରେ ପଣ୍ଡିତ ଦାଶଙ୍କ ଉଦ୍ୟମକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ମରଣ କରିବାକୁ ହେବ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ !

ନନ୍ଦ—ନିଶ୍ଚୟ ! ଓଡ଼ିଶାରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ସେହି ମଞ୍ଜି ପଣ୍ଡିତ ଦାଶ ପୋତିଲେ ସେ ମଞ୍ଜିର ଗଛ ସାରା ଓଡ଼ିଶାକୁ ଶୀତଳ କରିବ ଗଙ୍ଗାଧର ବାବୁ ! ଏକନିଷ୍ଠ, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଜନସେବକ ହୁଏାବରେ ସେ ଆମର ଆଜି ବରେଣ୍ୟ । ଆମର ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ଆମେ ରାଧାନାଥ, ଫକୀରମୋହନ ଏବଂ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେତିକି ରଖି, ଆମର ଜାତି ପାଇଁ ଆମେ ଦୁଇ ଦାସ ମହୋଦୟଙ୍କ ନିକଟରେ ତା'ର ଅଧିକ ରଖି । ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ହେଲେ ବି ମୋ ସହୃଦ ପଣ୍ଡିତ ଦାଶଙ୍କର ଅନେକଥର ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥର ମୁଁ ଦେଖିଛି ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ଲୁହ...ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପାଇଁ ସବୁଥର ମୁଁ ତାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଅନୁଭବ କରିଛି ବେଦନା... ମନେହୁଏ ପାଦତଳେ ତାଙ୍କର ଲେଟିଯିବା ପାଇଁ...ଏଇ ସରକାରୀ

ନୌକାକୁ ପଦାଘାତ କରିବା ପାଇଁ ...କନ୍ତୁ କନ୍ତୁ ମୁଁ ନରୁପାୟ
ଗଙ୍ଗାଧର ବାବୁ ! ତାଙ୍କପରି ନିଃସାର୍ଥ ଦେଶସେବକ ମୁଁ ହେଉପାରିନି
କି ପାରିବି ନାହିଁ...

(ସେତେବେଳେ ଆସିଲେ)

ସେତେବେଳେ—ଆସନ୍ତୁ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ସାମାନ୍ୟ ଜଳଯୋଗର ବ୍ୟବସ୍ଥା
ହେଉଛି ଆପଣମାନଙ୍କ ପାଇଁ....ସମସ୍ତେ ଅପେକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି —

—ଆହା, ଏତେ କଷ୍ଟ କଲେ କାହିଁକି ଆପଣ ? ମୋ ପାଇଁ ଯେତିକି କଷ୍ଟ
ସହଜକୁ ସେତିକି ଶୁଣିବା କଷ୍ଟ...ପୁଣି କାହିଁକି ? (ହସି)

ଗଙ୍ଗାଧର—ତଥାପି.....ଶିଶୁାଗୁର ତ ପୁଣି ଅଛନ୍ତି...ଏ ଜନ୍ମରେ ସବୁତକ ରଖି ଶୁଣି
ଦେଲେ ପୁଣି ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତରର ସମ୍ପର୍କ ଚୁଟିଯିବ ଯେ....

(ସମସ୍ତେ ହସିଲେ)

—ଆହା...କି କଥା ଆପଣ ନ କହିଲେ ଗଙ୍ଗାଧର ବାବୁ ! ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତରର
ସମ୍ପର୍କ... ? ସତେ ଆପଣମାନେ ମୋତେ ବାଜି ପକେଇଛନ୍ତି ଏଇ
କେଇଦିନ ଭିତରେ...(ଠିଆ ହେଲେ) ବୁଲନ୍ତୁ...

ଗଙ୍ଗାଧର—ଆପଣ ଆଗ ନା... (ସମସ୍ତେ ଯାଉ ଯାଉ) ଆମେ ତ ଏଠି
ସବୁଦିନିଆ....

ପଞ୍ଚ ସେପ

ଦୃଶ୍ୟ ପାଞ୍ଚ

[କଟକ ଜଳକୋଟ ନକଟସ୍ଥ ରାସ୍ତା । ଓକଲ ପୋଷାକରେ ପଣିଆସିଲେ
ଗୋପାଳ ପ୍ରହରାଜ । ପଛେ ପଛେ ଜଣେ ମହକଲ]

ଗୋପାଳ — ନାଃ, ଆଉ ହବନ ମଦନବାବୁ ! ଏଥର ଦେଖୁଛୁ ଓକଲଟାକୁ
ଛୁଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଉ କେତେଦିନ ଏମିତି ଚଳିବ ?

ମଦନ — ସେମିତି କହୁଲେ ଆପଣଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ୁ କିଏ ଯେ ?

ଗୋପାଳ — ନାହିଁ, ତୁମେ ଏଥର ଛୁଡ଼ । ଦେଖୁଛ ତ ମୋ ଅବସ୍ଥା । କଟକରେ
ବସାକରି ଯଦି ରହିଲୁ ତେଣେ ଘରେ କୁଳଠାରୁ ଗୁଣ୍ଡୁଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ହରଣରୁଲ ହେଲା । ଘରୁ ଯିବା ଆସିବା କଲି ତ, କଟକରେ ମହକଲଙ୍କ
ଦେଖା ମିଳିବା କାଠିକର ପାଠ । ଦେଖିଲବେଳକୁ ମୋ ସିରସ୍ତାରେ
ବସ୍ତ୍ରାନ୍ତ ଉପରେ ଧୁଳି ପଡ଼ିଲଣି, ଦେଖା ନ ପାଇ ମହକଲ ଗୋଟିଏ
ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟ ବାଟ ଦେଖିଲେଣି । ଏଥରେ କ'ଣ କରିବ କହଲ ।
ନା ଘର ସମାଜୁଛି ନା ଓକଲଟା ? ଦୁଇ ମଙ୍ଗରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇ ଏଣେ
ସାଙ୍ଗସାଥୀମାନଙ୍କୁ ଭୁଲୁଛି ତ ତେଣେ ଗାଁ ବାଲଙ୍କ ସହାନୁଭୂତି ନଷ୍ଟ ।
ନାଃ, ଏଥର ଓକଲଟା ଛୁଡ଼ ଗାଁରେ ରହୁ ଗୃପବାସ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ।
ବେଶ୍ ସୁଖରେ ଚଳିଯାଇ ପାରିବ । ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁ ମୋର ଦୂରରୁ
ଜୁହାର.....

ମଦନ — (ବିକଳ ହୋଇ) ଆଜ୍ଞା, ମୋ କେଶଟାକୁ ନ ଦେଖିଲେ ଭାସିଗଲି ।

ଗୋପାଳ — ତୁମେ ଭାସିଯିବା ଆଗରୁ ମୋତେ ଆଗେ ସୁଅ ମୁହଁରୁ ରଖ, ମଦନ !
ସରକାରଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର ମାଗ୍ ଏ ଡିଭିଜନ୍ ଅଫ୍ ଲେବର୍ ଚଳେଇବାକୁ
ତାଙ୍କୁ କିଏ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଛି । ବାରନାତି ଡେଇଁବାକୁ ମିଶେଇ ଦେଲେ
ଯେ ଘାଣ୍ଟି ହେବା, ସେଥିରୁ କିଏ କେଉଁ କାମର ବାଛୁବା ମୁହଁଲୁ....

ମଦନ — ଆଜ୍ଞା ସତ କହୁଛନ୍ତି.....ହଲ କରିବାକୁ ଏବେ ଗାଁରେ ମୁଲିଆଟିଏ ମିଳୁ
ନାହାନ୍ତି । କିଏ ରେଝୁନ୍, କିଏ କାଲିମାଟି, କିଏ କଲିକତା, ଏମିତି
ସବୁ ପଳେଇଛନ୍ତି ।

ଗୋପାଳ — କହୁଛୁ ପରା ସେଇଥିପାଇଁ ମୋର ଏ ଅବସ୍ଥା । ବଳ ଚଢ଼ିବାକୁ ଲୋକ ନାହାନ୍ତି ଯେ ଶେଷରେ ପୁଣି ନିଜକୁ ଲଙ୍ଘନ ଧରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯାଇ ଟେକ୍ସ୍‌ବାଇଲ୍ ମିଲ୍‌ରେ ଲୁଗା ବୁଣିଲେଣି ତ, ତେଲ ତେଲଘଣା ଗୁଡ଼ି ଦଉଡ଼ୁଛୁ ଚଟକଳକୁ । ଆଜ୍ଞା ସହସ୍ର ନିଶା ଧରିଲା ଯେ ଗାଁ ଡିହରେ ଶିଆଳ ଲୁକିବାକୁ ଲାଗିଲେଣି...ଏଇ ତ ଆମ ଘରର ହାଲଗୁଳ...ଏଥରେ କେମିତି ମୁଁ ଓକିଲତ କରିବି କହ ତ ? ଭୂମର କେଣ ମୋଟେ ପାଞ୍ଚଦନ ବାଳ, ଅଥଚ ଆଇନ ବହୁ ପଡ଼ା ଗୁଡ଼ି ବଳରେ ଧାନ ବୁଣୁଛୁ ..

ମଦନ—କାହିଁକି ଆଜ୍ଞା, ଆପଣଙ୍କ ପରି ଲୋକ ଶେଷକୁ ..

ଗୋପାଳ—କ'ଣ କରିବି ? ଗାଁରେ ଲୋକ ନାହାନ୍ତି...ଟାଲି ଯାହା ଦରବୁଡ଼ୀ, ମାଇପେ ଆଉ ଲଙ୍ଘନା ରୁଆ କେଇଟା ଏପାଖ ସେପାଖ ଦଉଡ଼ୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ନେଇ କଣ କାମ କରିବି ?

(ଗୁଲି ଯାଉଥିଲେ)

ମଦନ (ଅନୁନୟ ଭଙ୍ଗୀରେ) ଆଜ୍ଞା, ମୋ କଥା ଟିକେ ବିଚାର କରନ୍ତୁ । କେଶଟା ଜମା ପାଞ୍ଚଦନ ରହୁଲା ଆଉ ..

ଗୋପାଳ — (ବରହରେ) ହେଲ ଏବେ ଭୂମେ ମୋତେ କାଲି ଦେଖାଇବ ମଦନ ! ମୋର ଆଉ ସମୟ ନାହିଁ ।

ମଦନ—ଆପଣଙ୍କ ଦୟା ନ ହେଲେ ଭାସିଯିବ.....

(ଲୋକଟି ନମସ୍କାର କରି ଚାଲିଗଲା)

ଗୋପାଳ—ଭାସିବନି ହେ ଭାସିବ । ଯାଅ ଏଥର ..ଓଃ ରଖେଇ ଦେଲେନି ଏରୁଡ଼ା....(ଗୁଲି ଯାଉଥିଲେ ବିପକ୍ଷତ ଦଗରୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଅଭରାମ ଭଞ୍ଜ । ସେ ଶୁର୍ ଦୁର୍ବଳ) ଆରେ, ଆରେ ଭଞ୍ଜ ଯେ...ନମସ୍କାର, ନମସ୍କାର....ଭାରି ତ କଣ ମୋଟା ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଅଭରାମ—(ନମସ୍କାର କରି ନାରସ ମୁଖରେ ବହୁଦନ ପରେ ଦେଖା.... ଗୋପାଳ ବାବୁ ଏଥର ଭାଷାବଦ୍ଧ ଆଇନଜ୍ଞ । ସେ ବା କାହିଁକି ଆଉ ଅଭରାମ ଭଞ୍ଜ ପରି ଗୋଟାଏ ଅଧମର ଖବର ରଖିବାକୁ ଯିବେ ?

ଗୋପାଳ—କୁହନ୍ତୁ ନାହିଁ ଅଭରାମ ବାବୁ ସେ କଥା । ଆପଣ ତ ଦେଖିଛନ୍ତି ଭାଷାକୋଷ ଲେଖିଲା ବେଳେ କି ଅବସ୍ଥାଟା ନ ହେଉଥିଲା ? ଏବେ ତତୋଧିକ ଦୁରବସ୍ଥା...ସାହୁତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା ତ କେଉଁଠି ଗୁଡ଼ିଲଣି.... ଉଦର ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ବେଳ ମିଳୁ ନାହିଁ ।

ଅଭରାମ—ହେଲେ ଗୋପାଳ ବାବୁ, ଭାଷାକୋଷ ଲେଖି ଆପଣଙ୍କ ନାମ ରଖିଲେ; କିନ୍ତୁ ଭବିଷ୍ୟ ଲେଖି ନାମ କମେଇବା ଆଉ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ନାହିଁ ।

ଗୋପାଳ — କାହିଁକି, ଆପଣ ତ ଇତିହାସ ଲେଖି ସାରିଛନ୍ତି ।

ଅଭିରାମ — ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ମୋର ନିତାନ୍ତ ଖରାପ ହେଇ ଯାଇଥିଲା । ଏଇ ଦୁଇ ଦିନିଦିନ ହେଲେ ଟିକିଏ ବୁଲି ପାରୁଛି । ଭାବିଥିଲି ବୁଲିଯିବ ... ଭାଗ୍ୟକୁ ଆପଣଙ୍କ ସହୃଦ ଦେଖା.... ଆଉ ଜାଣିଥିବେ ତ କାମପାଳ ବାବୁଙ୍କ କଥା.....

ଗୋପାଳ — ସତେ ଅଭିରାମ ବାବୁ, ଘଟଣାଟା ମୋତେ କାହିଁକି ଦୁର୍ବୋଧ ଜଣାପଡ଼ୁଛି । ତାଙ୍କ ପରି ସୁସ୍ଥ ମସ୍ତିଷ୍କ ଲୋକର ପାଗଳ ହେବାଟା...

ଅଭିରାମ — ସୁସ୍ଥ ମସ୍ତିଷ୍କ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମାନସିକ ବିକାରକୁ ତ ଆଉ ଜୟ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଓକିଲାତି କରି ଚନ୍ଦ୍ରାଗ୍ରସ୍ଥ ହେଲେ, ହେଲେ ଅସଲ କଥାଟା କ'ଣ ଜାଣନ୍ତି ?

ଗୋପାଳ — କ'ଣ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଦ୍ରୋଷ ?

ଅଭିରାମ — ହଁ, ମୋର ସେଇ ମତ ।

ଗୋପାଳ — କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର 'ବସନ୍ତ, ଲତିକା' ନାଟକର ବେଶ୍ ପ୍ରଶଂସା ତ କରାଗଲା । ସେଥିରେ ପୁଣି ଏପରି ଭାବରେ ଉପାପଦଶ୍ରେତ୍ ହେବାଟା କ'ଣ ଅସ୍ବାଭାବିକ ନୁହେଁ ।

ଅଭିରାମ — କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଯାହା ଶୁଣିଲି ସେଟା ମିଛ ହୋଇ ନ ପାରେ ପାଗଳ ହେବାର ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥାରେ ବାରମ୍ବାର ସେ 'ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର' 'ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର' ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରୁଥିଲେ । ତା ଛଡ଼ା କେତେକ ଡାକ୍ତରଙ୍କର ମତ ଯେ His madness is due to some disappointment.

ଗୋପାଳ — ହଁ ... (ଚନ୍ଦ୍ରାକର) କଥାଟା ନିହାତି incredible ନୁହେଁ ତଥାପି ଅଭିରାମ ବାବୁ, ତାଙ୍କ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲେ ବହୁତ ଦୁଃଖ ହୁଏ । ପିଲାବେଳର ବନ୍ଧୁ ଆମେ ଚାରିଜଣ । ସେଥିରୁ ଜଣକର ଏ ଦଶା... କି ଶୋଚନୀୟ ପରିସ୍ଥିତି କହିଲେ ?

ଅଭିରାମ — ମୋର ମଧ୍ୟ ଆଶା ଗୁଡ଼ିକୁ ଗୋପାଳ ବାବୁ । ଆଉ ବେଶୀଦିନ ନୁହେଁ... ବାକି ରହିବେ ଆପଣ ଓ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ...

ଗୋପାଳ — ଯାଃ.... କି କଥା ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି ?

ଅଭିରାମ — ସତେ ଗୋପାଳ ବାବୁ, ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କର ତ କାହିଁ କିଛି ଖବର କହିଲ ନାହିଁ ?

ଗୋପାଳ — ତାଙ୍କ କଥା ଗୁଡ଼ିକୁ... ପ୍ରମୋଗନ୍ ଉପରେ ପ୍ରମୋଗନ୍ ପାଉଛନ୍ତି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ । ଭଲ୍ଲୋରଥା ସ୍କୁଲରୁ ଶିକ୍ଷକରୁ ସବ୍ ଇନସ୍ପେକ୍ଟର । ସେଥିରୁ ପୁଣି କି ଟି ପଡ଼ି ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ, ତାପରେ ସମ୍ବଲପୁର

ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ, ସେଥିରୁ ପୁଣି ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର ହୋଇଛନ୍ତି... ପୁଣି ତ
କ'ଣ ଭିତର ଖବର ମିଳୁଛି ଯେ ଓଡ଼ିଶା ପବ୍ଲିସ୍‌ଟିର କନ୍‌ସିଡେନ୍‌ସିଆଲ୍
ରିପୋର୍ଟର ହେବେ ବୋଲି...

ଅଭିରାମ—ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ପ୍ରକୃତରେ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ । କେତେ ସହଜରେ
ତାଙ୍କର ପ୍ରମୋଶନ୍ ହେଉଛି କହିଲେ । ହସାବରେ କେବଳ ନୁହେଁ,
କଣେ ଜ୍ଞାନ ହସାବରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଆଜି ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ....

ଗୋପାଳ — ଖାଲି ଆମେ କେତେଜଣ କେବଳ ଯାହା ଏକା ଜାଗାରେ ଗୋଲେଇ
ଘାଣ୍ଟି ହଉଛନ୍ତି.... ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ନିକଟରେ ବାଲେଶ୍ୱରରୁ କଟକ
ଆସୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଲେଖିଥିଲେ ।

ଅଭିରାମ — ବାଲେଶ୍ୱରରେ କ'ଣ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲ ହେଉ ମାଷ୍ଟର ?

ଗୋପାଳ — ହଁ, ଏଇ ନିକଟରେ ସେ ନନ୍ଦକିଶୋର ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର ହୋଇ
ଯାଉଛନ୍ତି...

ଅଭିରାମ—Lucky Fellow...ହଉ ଆପଣ ତେବେ ଆସନ୍ତୁ ଗୋପାଳ ବାବୁ !
ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ କଟକ ଆସିଲେ ମୋତେ ଟିକିଏ ଖବର ଦେବେ ।
(ଶୁଲିଗଲେ)

ଗୋପାଳ — ନିଶ୍ଚୟ !

(ବିପରୀତ ଦିଗରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚ ସେପ

ଦୃଶ୍ୟ ଛଅ

[ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ବାସଭବନ “ଶାନ୍ତି କାନନ”ର ଏକ ଦୃଶ୍ୟ — ସମୟ — ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର କିଛି ପୂର୍ବରୁ । ଅତୁରରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ମୃତ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସମାଧର କୟଦଂଶ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ—ଉଦ୍ୟାନର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଦୁଇଟି ଚେପ୍ପାରରେ ବସିଥିଲେ ଜର୍ଜ୍ଜିଶୀର୍ଣ୍ଣ ଫକୀର ମୋହନ ଓ ନନ୍ଦକିଶୋର-ନନ୍ଦକିଶୋର ପ୍ରୌଢ଼ତ୍ବରେ ପଦାର୍ପଣ କଲେଣି]

ଫକୀର—ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଭୁଲି ପାରବି ନାହିଁ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ଚରଦୁଃଖୀ ମୁଁ, ଚରଦିନ ଏକାକୀ, ପିଲାଟିଦିନରୁ ବାପ ମା ଛେଉଣ୍ଡ ହେଲି । ଗୋପିମା କେତେ କଷ୍ଟରେ ପାଲି ପୋଷି ମଣିଷ କରି ପୁଣି କରିବା ଆଗରୁ ସେ ବି ବାଟ ଧରିଲେ । ସ୍ତ୍ରୀ ମୋର ଦିନୋଟି ସନ୍ତାନଙ୍କୁ ରଖି ଆଖି ବୁଜିଲେ—ଶେଷକୁ ସୁଅ ବୋହୂ ଆଜି ବିଦେଶରେ, ସୁଅ ଶାଶୁଘରେ (ଜନ୍ମନ ସ୍ଵର) ଏକାକୀ ପଡ଼ି ରହିଲି ମୁଁ । ଆପଣଙ୍କୁ ବହୁଦିନ ଧରି ଦାବି ରଖିଥିଲି । କେତେ ପୁଣରେ ଭଜଗୁଡ଼ିକ ମୋର ବିଦିଯାଉଥିଲା । ଶେଷକୁ ଆପଣ ବି ଦୁଇ ଦିନ ପରେ ଯିବେ ବାହାର .. ଯାନ୍ତୁ...ହତଭାଗାଟା ଯେମିତି ଏକା ହୋଇ ଆସିଥିଲ ସଂସାରକୁ, ସେମିତି ଏକାହୋଇ ଚାଲିଯିବ...

(ଆଖିରୁ ଲୋଚକ ବୋଲି)

ନନ୍ଦ—ପୁଷ୍ପ ବ୍ରଣ ରୋଗରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଉଠିଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ପୁଣି ଉରୁସ୍ତୁ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଲେ....

ଫକୀର—କୁହନ୍ତୁ ନାହିଁ, ଆଉ ସେ କଥା । ସହସ୍ତରେ ବିଷପାନ କଥା ଆପଣ ଶୁଣିଥିଲେ ଇତିହାସରୁ, ହେଲେ ପୁଷ୍ପବ୍ରଣ ରୋଗ ମୋର ଜନ୍ମିଥିଲା । ବ୍ୟାତା ମୋ ଉପରେ ରୁଷ୍ଟ ..ତେଣୁ ଯେଉଁମାନେ ମୋ ପ୍ରତି ଦୟା ଦେଖେଇଲେ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାତା ରୁଷ୍ଟ ହେଲେ । ହଁ, ଆପଣ ଶୀଘ୍ର ଚାଲିଯାନ୍ତୁ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ, ନ ହେଲେ ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ବିପତ୍ତି ପଡ଼ିବ....

(କାନ୍ଦିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧର ଭାବରେ)

ନନ୍ଦ—ଏ କ’ଣ ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି ଫକୀର ମୋହନ ବାବୁ । (ସମବେଦନା), ଏତେ ଅଧର ହେଲେ ଆପଣ ଚଳିବେ କେମିତି । ମୁଁ ବୁଝୁଛି ଆପଣ ଆଜି

ଏକା—ସ୍ବଜନ ଆତ୍ମୀୟମାନଙ୍କ ସେବା ଆଜି ଆପଣଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଆପଣଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସି ମୁଁ କୁତାର୍ଥ ହେଉଛି । ଫକୀର ମୋହନ ବାବୁ ! ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ‘କନକଲତା’ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରିଲା । ‘ମାଧ୍ୟ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କନ୍ୟା ପୁନା’ ଲେଖିସାରିବା ପରେ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ପାଇ ମୁଁ ଲେଖିଲି ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ ଗଳ୍ପ ।

ଫକୀର — କିନ୍ତୁ ଗଲ୍ପ ଦୁଇଟିର ଜନକ ଆପଣ ନିଜେ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ଏକଥା ଭୁଲି ଯାଉଛନ୍ତି ଯେ — ‘ମାମୁଁର ଲେଖକ ମୁଁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆପଣ ତାହାର ଜନ୍ମଦାତା । ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବା କେବଳ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗୁଁ ହିଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରିଲା । ମୁଁ, ସ୍ଥିର ମୋର ଲେଖନୀ ତଥାପି ଆପଣଙ୍କର ଅନୁଭୂତି, କଲ୍ପନା ଆଉ ପ୍ରେରଣାରେ ମୋତେ ଉଦ୍ବୁଦ୍ଧ କଲେ ଆପଣ । ଧନ୍ୟ ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ! ପ୍ରତିଦିନ ସଂଧ୍ୟାବେଳେ ଆପଣ ଯେତେବେଳେ ଆସି ଏଠି ପହଞ୍ଚୁଛନ୍ତି, ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ସତ କହୁଛି, ପୁଅକଣ୍ଠ ମୁଁ ପାସୋର ପକାଏ । ପ୍ରତିଟି କଥାରେ ଆପଣଙ୍କର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ...ମୁଁ ସେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ବେଦନାକୁ ପାସୋର ପକାଏ — କୃଷ୍ଣାର ଏହି ସମାଧି ଦେଖି ମୋର ମନେପଡ଼େ ଆପଣଙ୍କର ‘କୃଷ୍ଣାକୁମାରୀ’ କାବ୍ୟ କଥା...ଆପଣ ସେଥିରେ ଲେଖିଛନ୍ତି —
“ଅଳ୍ପ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତେ ରାଜସ୍ଥାନ ସମେ ନରଟଙ୍କ ମରୁମୟ ଭୂଖଣ୍ଡ”
ପୁଣି ଆଉ କେତେ ପଦ ଛାଡ଼ି ଲେଖିଛନ୍ତି ।

“ସୁଜଳା ସୁଫଳା କରି ଯେଉଁ ଭୂମି ଚିତ୍ତକାୟା ନିରତେ ବଢ଼େ” —
ଏ ପଦ ଦୁଇଟି ଏକକାଳୀନ ସଂସଞ୍ଚିତ ବୋଲି ଅନେକ କହନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମୋ ମତରେ ଏ ପଦ ଦୁଇଟି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ଗଭୀର ପରିଚୟ ଦିଏ । ଆପଣଙ୍କର ଏ ଦୁଇଧାଡ଼ି ପରି ପଦର ସ୍ପଷ୍ଟ ମନରେ ଦେଖାଦିଏ । ପଞ୍ଜରୁ ପୁଣି ପଦ ପରି ଫୁଲର ସୃଷ୍ଟି... ଅଭୂତ ଏ ସୃଜନ କଳା !

ନନ୍ଦ — ଏଇ ପଦ ଦୁଇଟି ପରସ୍ପର ଅସଞ୍ଚିତ ବୋଲି ବାମଣ୍ଡାର ରାଜା ସାର ସୁଡ଼ଳଦେବ ମୋ ପାଖକୁ ପହଞ୍ଚି ଦେଇଥିଲେ ।

ଫକୀର — ଏ ଖବର ମୁଁ ଜାଣେ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ଆପଣ ଉତ୍ତରରେ କଣ ଲେଖିଥିଲେ ?

ନନ୍ଦ — ଲେଖିଥିଲି, ଗଡ଼ଜାତ ଅରଣ୍ୟମୟ ପାବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ହେଲେ କଣ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ ଗଡ଼ଜାତରେ ସୁଡ଼ଳଦେବଙ୍କ ପରି ଜ୍ଞାନ ନାହାନ୍ତି ? ରାଜ ସଭା ନାହିଁ ? ଆଉ ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନା ବି ହୁଏନା ?

ଫକୀର—(ସାମାନ୍ୟ ହସ୍ତ) ଯଥାର୍ଥ ଉତ୍ତର ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ । ସୁଡ଼ଳ ଦେବ ବୁଝି ପାରିଥିବେ କେତେ ଗଭୀରର ପାଣି ପିଇଛନ୍ତି ‘କୃଷ୍ଣ କୁମାରୀ’ର କବି.....

ନନ୍ଦ—ପ୍ରକୃତରେ ଫକୀର ମୋହନ ବାବୁ, ସୁଡ଼ଳ ଦେବ ଏ ଯୁଗର ବିଦ୍ଵମାଦିତ୍ୟ । ତାଙ୍କ ପରି ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ଶାସକ ଏ ଦେଶରେ ବରଳ । ତାଙ୍କ ସହୃଦ ମୋର ପ୍ରଥମେ ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଘରେ । ପ୍ରଥମେ ସେ ମୋର ପରିଚୟ ପାଇ ଆନନ୍ଦରେ କହିଉଠିଲେ ‘ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର’ର କବି ହସାବରେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ସ୍ଵାଗତ କରୁଛି ନନ୍ଦକିଶୋର ସୁଡ଼ଳଦେବଙ୍କ ପରି ଶାସକ ଚରଦନ ଏ ଦେଶର ଶାସନ କରନ୍ତୁ, ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏଇ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା—ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଉଦ୍ୟମ ଚରଦନ ପାଇଁ ଏ ଜାତି ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇବ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ଵାସ...

ଫକୀର—କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନକୁ ତାଙ୍କର ଦାନ ମଧ୍ୟ ଚରସୁରଣୀୟ । ସେ ଏକାଧାରରେ ଶାସକ—ସେବକ, ଭାବୁକ ଆଉ ଦାନ ଓଡ଼ିଆ କବିମାନଙ୍କୁ ସେ ଯଥେଷ୍ଟ ଯେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଆସିଛନ୍ତି କେବଳ ସାହିତ୍ୟ ନୁହେଁ ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟିକ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କଠାରେ ଚରଦନ ରୁଣୀ ।...ହଁ, ମନେ ପଡ଼ୁଛି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ, ଆପଣଙ୍କ ସହୃଦ ଯେଉଁ ଭାଷାଗତ ଆଲୋଚନା ମୋର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ତ ଆପଣ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ନନ୍ଦ—ସେ କଥା ରୂମର ମନେ ଅଛି ଫକୀର ମୋହନ ବାବୁ । ଭାରତର ଭବିଷ୍ୟତ ରକ୍ଷାଭାଷା ପାଇଁ କେବଳ ହିନ୍ଦୀ ହିଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଭାଷା ।

ଫକୀର—ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ସେଇ ଭାବନା କରିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ, ଆଜିର ଉନ୍ନତ ବଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟକୁ ଦେଖିଲେ ହିନ୍ଦୀକୁ ପ୍ରକୃତରେ ରକ୍ଷାଭାଷା ବୋଲି ସ୍ଵୀକାର କରିବାକୁ ସାହସ ହୁଏନା ।

ନନ୍ଦ—ବଙ୍ଗଭାଷା ଉନ୍ନତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କଥିତ ଭାଷା ହସାବରେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପଛରେ ଏବଂ ଆମକୁ ସ୍ଵୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ କୌଣସି ଭାଷାକୁ ରକ୍ଷାଭାଷା କରିବାକୁ ହେଲେ ଉକ୍ତ ଭାଷାଭାଷୀ ଅସ୍ଥଳ ତଥା ଜନସଂଖ୍ୟା ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ସ ୧୮୯୧ ର ଗଣନା ଅନୁଯାୟୀ ସମଗ୍ର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ୨୮ କୋଟି ଛଅ ନିୟୁତରୁ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାଭାଷୀ ଜନସଂଖ୍ୟା

୮ କୋଟି - ବଙ୍ଗ ଭାଷାଭାଷୀ ୪ କୋଟି-ଓଡ଼ିଆ ୭ ନିୟୁତ, ତେଲୁଗୁ
 ୧ କୋଟି ୩ ନିୟୁତ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାଭାଷୀ ବାକି ସବୁ । ଏଥର
 କହଲେ ଫକୀର-ମୋହନ ବାବୁ, କେଉଁ ଦୁଃସାହସ ନେଇ ବଙ୍ଗଭାଷୀ-
 ମାନେ ନିଜର ମାତୃଭାଷାକୁ ରକ୍ଷାଭାଷା କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ?

ଫକୀର—ଆପଣଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରା ଯଥାର୍ଥ ନିନ୍ଦକଶୋର ବାବୁ ! ହେଲେ ମୋତେ
 ଯାହା ଜଣାଯାଇଛି, ଭାଷାଗତ ସମସ୍ୟା ଏତେ ସହଜରେ ସମାଧାନ
 ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ଶାନ୍ତିମତ ଗଣବଦ୍ରେତ୍ସ ଦିନେ
 ଦେଖାଦେବ । ବିରୁଦ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ରକ୍ଷାଭାଷା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ
 ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବିପ୍ଳବ-ଦୃଢ଼ତା ବଙ୍ଗଭାଷୀମାନେ ଏ ପ୍ରକାର ଅପମାନ
 କଦାପି ସହ୍ୟ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ନନ୍ଦ - ତଥାପି ମୁଁ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ କହିପାରେ ଏକମାତ୍ର ହିନ୍ଦୀ ହିଁ ଭବିଷ୍ୟତ
 ଭାରତର ରକ୍ଷାଭାଷା । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ରକ୍ଷାଭାଷା ହିନ୍ଦୀ । ଓକସି ଆର୍ଯ୍ୟର
 ଭାଷା ହିନ୍ଦୀ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଓକସିନୀ ଆଉ ଜାଣନ୍ତି ଫକୀର
 ମୋହନ ବାବୁ, ବଙ୍ଗଭାଷାମାନେ ରାଗିଲେ ହିନ୍ଦୀ କହନ୍ତି ସେହି
 କାରଣରୁ..... (ସାମାନ୍ୟ ହସ)

ଫକୀର—(ହସିଲେ) ବେଶ୍, ବେଶ୍ ଯୁକ୍ତି ଆପଣଙ୍କର ନିନ୍ଦକଶୋର ବାବୁ !
 ଏ ଯୁକ୍ତିକୁ ସମର୍ଥନ କରିବାକୁ ମୁଁ ବାଧ୍ୟ । ଭୁଣ୍ଡରେ ଆପଣଙ୍କର ଫୁଲ
 ଚନ୍ଦନ ପଡ଼ୁ.....ଆମର ତ ଆଉ ସ୍ବାଧୀନ ଭାରତ ଦେଖିବାର
 ଭାଗ୍ୟ ନାହିଁ । ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରମାନଙ୍କୁ ଆପଣଙ୍କର ଏ ବିରୁଦ୍ଧ ନିଷ୍ପତ୍ତି
 ସୁପଥ ଦେଖାଇବ—ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । (ଭିତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଧ୍ୟା
 ହୋଇଯାଇଛି)

ନନ୍ଦ—ଦେଶରେ ମୋ ଠାରୁ ବହୁ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଛନ୍ତି ଆଉ ଭବିଷ୍ୟତରେ
 ଜନ୍ମହେବେ ମଧ୍ୟସେ ସ୍ଥଳରେ ମୋ ପରି ଗୋଟାଏ ଅକ୍ଷୟନ
 ଓଡ଼ିଆର ବିରୁଦ୍ଧ ଯେ ସେମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବ ଏ ବିଶ୍ବାସ
 ମୋର ନାହିଁ ଫକୀର ମୋହନ ବାବୁ ! ତଥାପି ସ୍ବାଧୀନ ଭାରତର
 ବହୁକାଳ ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ମୋ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଗଲି । ସେ ମତ ଶାନ୍ତି
 ହେଉ ବା ମଣ୍ଡିତ ହେଉ ସେଥିରେ ମୋର ଚିନ୍ତା କରିବାର
 ନାହିଁ ।ହଁ, ଏଥର ଚାଲନ୍ତୁ ଆପଣ । ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇ ଗଲଣି...
 ପ୍ରାର୍ଥନାର ସମୟ ହୁଏତ ଗଢ଼ିଯିବ ।

ଫଳର - ହଁ ଗଲନ୍ତୁ ଆପଣ...କୃଷ୍ଣ ର ସମାଧି ଉପରେ ଦୁଇଟି ଫୁଲ ରଖି ମୁଁ
 ଯାଉଛି । ଫୁଲକୁ ସେ ଭାରି ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ଏଇ “ଶାନ୍ତି କାନନ”
 ଥିଲା ତାଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟସ୍ଥଳୀ ଆଉ ଏଇ କାନନର ଫୁଲ ଥିଲା ତାଙ୍କର
 ସବୁଠାରୁ ପ୍ରିୟ ଭୂଷଣ... (ବାଣ୍ଟୁଛ କଣ୍ଠ ଶୁଣି ନନ୍ଦକିଶୋର
 ବିଚଳିତ ହେଲେ) ଦୁହେଁ ଉଠିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ।

ପଦ ଶେଷ

ଦୃଶ୍ୟ ସାତ

[ଡଗରପଡ଼ା ଗହ୍ମା । ଅପରାହ୍ନ । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସାନଟିଆ ସରସ୍ୱତୀ (ହାରା) ମନଶୁଷ୍ଟିରେ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ବସା ଆଡ଼କୁ ଯାଉଥିଲା । ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟା ତା'ର ଡେଇଁ ଡେଇଁ ପଡ଼ୁଥାଏ]

ସରସ୍ୱତୀ—ବେଙ୍ଗୁଲୁ ବେଙ୍ଗୁଲୁ ପାଣି ଦେ,
ନଈ ସମୁଦର ଭସେଇ ଦେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ରାଜାଙ୍କର ବେଙ୍ଗୁଲୁ ରାଣୀ,
ବୋବେଇ ଦେଲେ ସେ ବରଷେ ପାଣି ।
ବେଙ୍ଗୁଲୁ ବସଇ ସାରୁ ମୂଳରେ,
ଛନ୍ଦେ ଧରିଅଛି ସାରୁ ପନ୍ଥରେ ।
ବେଙ୍ଗୁଲୁ ବୋବାଏ କେଁ-କଟର,
ପାଣିରେ ଭାସଇ ଘର ଦୁଆର ।

(ଗୁଲି ଯାଉଥିବା ପଛରେ ଆସିଛନ୍ତି କାମପାଳ ମିଶ୍ର । ସେ ଅର୍ଦ୍ଧ ପାଗଳ)

କାମପାଳ—ହେ-ହେ ବେଙ୍ଗୁଲୁ, ଲେ ବେଙ୍ଗୁଲୁ....(ବିକୃତ ଗଳାରେ)....ଘର
ଦୁଆର ଭାସିଗଲା....କେଁ କଟର...କେଁ କଟର...କବିତା ପଢ଼ୁଛୁ ? କ
କବିତା ଲେ ଇଏ....

ସର—(ଫେରିବୁଝି ଭୟ ପାଇଲା) କିଏ ମ ? ମୋ ବୋଉ ଲେ ! ପାଗଲାଟାଏ
ଆଇଲାଣି....ଆଲେ ବୋଉ...

କାମପାଳ—ହେ...ହେ...ହେ...କିଏ ଲେ ତୁ ? ମୋତେ କହୁଛୁ ପାଗଲା ?
ଯା—ଭାବ...ଫେର ଗୀତ ଗାଇବୁ ତ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଛତୁ କରିଦେବ ।
(ମାରିବାକୁ ଦଉଡ଼ିବାରୁ ସରସ୍ୱତୀ ପଳାଇଲା)...ଏ...ଏ...ଏ, 'ସୀତା
ବିବାହ' ପଢ଼ିଛୁ ? ଏ...ପଢ଼ିଛୁ ? 'ବସନ୍ତ ଲତକା' ? ...ଏ ପଢ଼ିଛୁ ?
ଆଉ କ'ଣ ତୁ ପଢ଼ିଛୁ 'ପଲ୍ଲୀବନ୍ଧ' ? ହେ, ହେ, 'ପଲ୍ଲୀବନ୍ଧ' ପଢ଼ିଛୁ

ଭଏ...ଆ, ଶାସ୍ତ୍ର କବିତା ଏକା...ଶାସ୍ତ୍ର କବିତା....ହୋ-ହୋ-
ହୋ...ମୁଁ କାଲେ ଶ୍ରେୟ...‘ସୀତା ବିବାହ’କୁ ମୁଁ ଶ୍ରେୟ କରିଛି...
ସ୍ତ୍ରୀପଣ...ହା-ହା-ହା

(ଭଜ ହାସ୍ୟ କଲେ । ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଆସିଲା ତାଙ୍କ ଘରର ଗୁକର)

ଗୁକର—ବାବୁ, ବାବୁ, ଘରକୁ ଆସନ୍ତୁ ବାବୁ...ଏମିତି ଆଉ ଦୃଥନ୍ତୁ ନାହିଁ...ମା,
ଛୋଟ ବାବୁ ସମସ୍ତେ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି...ଆପଣ ଘରକୁ ଆସନ୍ତୁ ବାବୁ...

କାମପାଳ—ଏ...ଏ...କିଏ ତୁ ?

ଗୁକର—ମୁଁ ? ମୋତେ ଚିହ୍ନି ପାରୁନାହାନ୍ତି ବାବୁ ! ମୁଁ ପରା ସନା !

କାମପାଳ—ଏ...ସନା ? ତୁ...ତୁ ‘ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର’ ପଢ଼ିଛୁ ?

ଗୁକର—ନା ଆଜ୍ଞା, ସେ ବହି ମୁଁ ଜମ୍ମା ପଢ଼ିନି । ଆପଣଙ୍କ ବହି ‘ସୀତା ବିବାହ’
ଠାରୁ କେତେ ଖରାପ ସେଇଟା...ହୁ...ହୁ...

କାମପାଳ—ଏ ? ‘ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର’ ଖରାପ ? ତୁ...ତୁ ସତ କହୁଛୁ ?

ଗୁକର—ଆଜ୍ଞା, ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ ମୋତେ...(କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହେଲା) ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର
କେତେ ପୁରୁଣା ଗୁକର...ମୋତେ ଆପଣ ବିଶ୍ୱାସ କରୁନାହାନ୍ତି...
ମୋତେ ଆପଣ ଚିହ୍ନି ପାରୁନାହାନ୍ତି ?

କାମପାଳ—ହଁ...ହଁ...ମୁଁ ତୋତେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ତୁ ସତ କହୁଛୁ । ଆଉସବୁ
ମୋର ଶବ୍ଦ...ସେମାନେ, ମୋତେ ଈର୍ଷ୍ୟା କରନ୍ତି...ସେମାନେ...
ସେମାନେ ସବୁ ଡାଉନ୍ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ମୋତେ । ଗୁଲ୍...ଗୁଲ୍...
ଏଠୁ ପଳେଇବା ଆମେ...ଏମାନେ...ଏମାନେ ସବୁ ମିଳିମିଶି ମୋତେ
ପାଗଳ କରିଦେବେ । ପାଗଳ କରିଦେବେ ମୋତେ...

(ଥର ଥର ପଳେଇ ଗଲେ । ପଛେ ପଛେ ଗୁକର
ଡାକ ଡାକ ଦଉଡ଼ୁଛି...)

ଗୁକର—ବାବୁ...ବାବୁ...ରହନ୍ତୁ ବାବୁ ! ...

ପଞ୍ଚ ସେପ

ଦୃଶ୍ୟ ଆଠ

[ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ଡଗରପଡ଼ା ବସା । ମଧ୍ୟାହ୍ନ । ପ୍ରୌଢ଼ ନନ୍ଦକିଶୋର
ଅସ୍ଥିର ପଦଗୁରଣ କରୁଥିଲେ । ସେ ଖୁବ୍ ଅନ୍ୟମନସ୍କ]

ନନ୍ଦ—ନଷ୍ଟ ହେଇଗଲା...ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ ପ୍ରାଣ ନଷ୍ଟ ହେଇଗଲା...କେବଳ
ମୋର ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ପ୍ରତିଭା ନଷ୍ଟ ହେଇଗଲା ମୋର ପାଇଁ କେବଳ
କଳିଟି ଫୁଟିବା ଆଗରୁ ଝୁଡ଼ିଗଲା କାଳବାତ୍ୟାରେ ନିଃଶ୍ୱାସରେ....
କାମପାଳ ବାବୁ, ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ କାମପାଳ ବାବୁ ! କାଳବାତ୍ୟାର
ଧାରଣା ନେଇ ମୁଁ କଦାପି ସେଦିନ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକ୍ଷେପ କରି ନଥିଲି ।
ମୁଁ ଜାଣି ନଥିଲି ସାମାନ୍ୟ ଆଘାତରେ ଗୋଟାଏ ମହାମେରୁ ଏଇମିତି
ଉପୁଡ଼ି ପଡ଼ିବ ବୋଲି...(ଦୁଃଖରେ) ଓଁ, କ'ଣ ହେଇଗଲା ସତେ !
(ଗୁରୁଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ) ଅନ୍ଧାର...ମୋତେ ଆଜି କାହିଁକି ସବୁ ଅନ୍ଧାର
ଦେଖାଯାଉଛି...ଗୁରୁଆଡ଼ ଅନ୍ଧାର ଦେଖାଯାଉଛି...ଜୀବନର ସନ୍ଧ୍ୟା...
ମୋର ଆଉ ବେଶୀ ସମୟ ନାହିଁ...ପାରା ବୋଉ....ଏ ପାରା ବୋଉ...

କୋକିଳ — (ଭିତରୁ) ଯାଉଛି...(ପ୍ରବେଶ କରି) କ'ଣ ହେଲା ତୁମର ?

ନନ୍ଦ—ଏ ପାରାବୋଉ, ପିଲାମାନେ ସବୁ କାହାନ୍ତି ?...(ବିଚଳିତ)

କୋକିଳ — ଖରାବେଳଟାରେ ତୁମେ ଏମିତି କାହିଁକି ହଇରା କହୁଲ ? ପିଲା-
ଗୁଡ଼ାକ ପରା ଶୋଇଛନ୍ତି !

ନନ୍ଦ—ମୋତେ ସବୁ କାହିଁକି ଆଜି ଅନ୍ଧାର ଦେଖାଯାଉଛି ପାରା ବୋଉ (ହାତରେ
ଅଣ୍ଟାକୁଥିଲେ) ତୁମେ...ତୁମେ... କେଉଁଠି ଅଛ ? ଆସିଲ କିତେ
ପାଖକୁ...ମୁଁ ଦେଖି ଉଲକରି...(ଆଖି ମଲି)...ନା-ନା ଠିକ୍ ଅଛି ।
ସବୁ ଠିକ୍ ଅଛି...ସାମାନ୍ୟ ମାନସିକ ବିକୃତିରୁ ମୋର ଏପରି ସଫଳ
ବୋଧହୁଏ...ଆଜ୍ଞା...ଯାଅ...ଯାଅ...ଯାଅ ତୁମେ ଯାବେ । ପିଲାମାନେ
ଶୋଇଛନ୍ତି...ତାଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଦେଖ...

କୋକିଳ.....(ବ୍ୟସ୍ତ ଭାବରେ) ନାହିଁ, ସେମାନେ ଶୋଇଛନ୍ତି । ଖରାବେଳେ ଜମା
ତ ଶୋଇବ ନାହିଁ ସେ ବେଳ ଆଉ ଅଛି ? କହୁଲ ଭଲ ଖଟି ଖଟି
ଦିଅଁ ତୁମର କ'ଣ ହେଲଣି ? ରାତି ନାହିଁ, ଦିନ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ
କାମ...ପଡ଼ା ଲେଖା କରି କରି ଆସି ଦି'ଟାକୁ ସାରିଦେବ ଦେଖୁଛି । ..
ଗୁଲ, ଗୁଲ ତୁମେ ଶୋଇବ (ହାତଧରି ଟାଣିଲେ)

ନନ୍ଦ — ଆଉ ପାରା ବୋଉ, ମୋତେ ଏବେ ସବୁ ଦେଖା ହେଲଣି...
କେତେ କାମ ପଡ଼ିଛି....ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଲଡ଼ି ସିଂହଙ୍କୁ କଣ୍ଠର ଗାଟିନ
ପଛଦି ବସୟରେ ଗୋଟାଏ ରିପୋର୍ଟ ଦେବ ଦୁଇଦିନ ଭିତରେ...
ବାଲମୁକୁନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କୁ ପୁଣି ଥରେ ଦେଖା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ...ସମୟ
ମୋର ଏକାନ୍ତଅଭାବ ପାରା ବୋଉ ! ମୁଁ ବୋଧହୁଏ ଏ ଜନ୍ମରେ ଆଉ
ଶାନ୍ତରେ ଶୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।ହଁ, ମୋତେ ଗ୍ଲାସେ ପାଣି ଦିଅ...

କୋକିଳ—ତୁମେ ଟିକିଏ ବସିଲ ଏଇଠି....(ତାଙ୍କୁ ନେଇ ଚେୟାରରେ ବସେଇ
ଦେଇ ପଣି ଆଣିବାକୁ ଗଲେ । ନନ୍ଦକିଶୋର ଟେବୁଲ ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ
ରଖିଲେ । ଦକ୍ଷିଣ ପଟର ଦରଜା ଦେଇ ରେବା ଗୁଡ଼ି ପ୍ରବେଶ କଲେ)

ରେବା — ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ !

ନନ୍ଦ — ଏ...କିଏ ? ରେବା ? ତୁମେ କେତେବେଳେ ଆସିଲ ?
(ମୁହଁ ଟେକି ଚାହିଁଲେ ରେବାଙ୍କୁ । ରେବାଙ୍କ ସୀମନ୍ତରେ ସିନ୍ଦୂର ଦେଖି)
...ହଁ । ତୁମେ ତେବେ ଶେଷରେ ମାଲମଣି ବାବୁଙ୍କୁ ବିବାହ କଲ
ରେବା ! କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ସୀମାରେ ତୁମର ଏ
କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାଟା କ'ଣ ଉଚିତ ହେଲା ?

ରେବା—ବାଧା ହେଲି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ମନର ଦାଉକୁ ମୁଁ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି
ପାରିଲି ନାହିଁ ।

ନନ୍ଦ —କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତୁମକୁ ଏକ ମନଃସ୍ଥି ମା ରୂପରେ ଦେଖୁଥିଲି ।

ରେବା—(ନିର୍ଭୟ ଅଥଚ ସନ୍ତପ୍ତ ସ୍ଵର) ସତ୍ୟର ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ମୁଁ କ'ଣ କିଛି
ଅନ୍ୟାୟ କରିଛି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ?

ନନ୍ଦ—ଏ ବସୟରେ ତୁମକୁ ଆଉ ମୁଁ କିଛି କହିପାରିବି ନାହିଁ । ରେବା ! ମୋର
ଆଉ କିଛି ଅଧିକାର ମଧ୍ୟ ନାହିଁ...

ରେବା—(ଆହୁତ ହେଇ) ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ !

ନନ୍ଦ — ନା, ସେ ଅଧିକାର ତୁମେ ଶେଷ କରିଦେଇଛ ।

(ପ୍ରବେଶ କଲେ କୋକିଳ ପାଣି ନେଇ । ରେବାଙ୍କୁ ଦେଖି ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଲୁଗା ଆଣିଲେ)

କୋକିଳ — ଅପୁଷ୍ପ ଯେ ! ଏତେ ଦିନକେ ମନରେ ପଡ଼ିଲା ରେବା ଅପା ! (ପାଣି ନେଇ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କୁ ଦେଲେ ।)

ରେବା — (କୋକିଳଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଆହତ ସ୍ଵରରେ) ନା, ଭାଉଜ, ମୋତେ ରେବା ଅପା ବୋଲି ଡାକିବାର ଅଧିକାର ତୁମର ମୁଁ ନଷ୍ଟ କରିଦେଇଛି... (କାନ୍ଦିଲେ)

(କୋକିଳ ତାଙ୍କ ସୀମନ୍ତରେ ସିନ୍ଦୂର ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଶୁଣି ନିବିଡ଼ ମଧ୍ୟ)

ରେବା — (ଗୋଟିଏ ଚେୟାର ଉପରେ ହାତଭର ରଖି କାନ୍ଦୁଥାନ୍ତି) କ'ଣ ଦେଖୁଛ ଆଉ ଭାଉଜ ! ରେବା ଅପା ତୁମର କଲଜିନା । ସେ ଆଉ ସମାଜରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଚାଲିଯାଇବ ନାହିଁ...

କୋକିଳ — କ'ଣ ହେଇଛି ତୁମର ରେବା ଅପା ! ମୁଁ ତ ଚାହିଁପାରୁ ନାହିଁ ।

ରେବା — ନା, ତୁମେ ଚାହିଁପାରବ ନାହିଁ । ଚାହିଁବାର ଆବଶ୍ୟକତା ବି ନାହିଁ । ମୁଁ ପଡ଼ିତା । ତୁମେ ସାଧୁ । ଏକନିଷ୍ଠ, ନିଃସ୍ଵାର୍ଥପର ଭାବରେ ସେବା କରି ଜୀବନର ଅର୍ଚ୍ଚାଧିକ ସମୟ କଟାଇଦେଲି । ତଥାପି ମୁଁ ମନକୁ ବାନ୍ଧିରଖି ପାରିଲି ନାହିଁ... ସ୍ଵାଧୀନତା ପରିଚୟ ଦେବାପାଇଁ ବିବାହ କଲି । ବ୍ରାହ୍ମ ଧର୍ମର ଆଦର୍ଶ ରୂପେ ମୁଁ ଅଜି ବିଧବା ବିବାହ କରିଛୁ ଭାଉଜ !

କୋକିଳ — ରେବା ଅପା ! (ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ ଅଭିଭୂତ)

ରେବା — ସେଇଥିପାଇଁ ସମାଜ ଆଗରେ ମୁଁ ଆଜି କଲଜିନା ...

କୋକିଳ — (ସାନ୍ତୁନୀ ଦେଇ ସ୍ନେହରେ ତାଙ୍କର ଲୁହ ପୋଛିଦେଲେ) ହୁ, ରେବା ଅପା, ଏଇଥିପାଇଁ ତୁମେ ଏଡ଼େ ଅଧୀର ହେଉଛ ? ଏଡ଼ିକି ଓଲଟ ତୁମେ ?

ରେବା — ନା, ଛୁଡ଼ି ମୋତେ ଭାଉଜ, କୁଇଁଲେ କୁଆଁ ହେବ...

କୋକିଳ — ସତେ, କିଏ କହୁବ ମୋ ଅପାକୁ ଅଛୁଆଁ ବୋଲି ? ସୁନାପରି ଦାଉ ଦାଉ ଜଳୁଛି ଯା'ର ଦହ ସେ ପୁଣି ଅଛୁଆଁ ହେବ ? ଜାଣେ କେ ଜାଣେ । ମୁଁ ସଭୁଙ୍କ ମନକଥା ଜାଣେ । କିଏ କହୁବ ତୁମକୁ ବିଧବା ବୋଲି ? ଅପା ମୋର କୁଆଁ ଶୁଣି ଏ ଯାତେ । ଦେଖିବ, ଦେଖିବ (ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପ୍ରତି) ମୋ ଅପା ମୁଣ୍ଡର ସିନ୍ଦୂର ଚପଟି ଦାଉ ଦାଉ ହେଉ ଜଳୁଛି.... (ନନ୍ଦକିଶୋର ଅନ୍ୟମନ୍ତ୍ରଣା ଭାବେ ରେବା ବାହାରକୁ

ଗୁଡ଼ିଥିଲେ) ଅପାକୁ ମୋର କେନ୍ଦ୍ର ନ ରଖିଲେ ମୁଁ ରଖିବି । ...ଆସ
ଅପା ! ଦୁଇ ଭଉଣୀ ସାଥୀ ହେଇ ରହବା । ପୁଣି କାନ୍ଦିଲେ ଏବେ ଶୁଣ
ପକେଇବି । ଆସ (ଟାଣିଲେ)

ରେବା—ନା ଭଉଜ, ତୁମେ ମୋତେ ଆଉ ବଳାଅ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାରେ ମୋର
ଆଉ କେନ୍ଦ୍ର ନିଜର ନାହାନ୍ତି । ବାପା ଚାଲିଗଲେ । କେତେ କଷ୍ଟରେ
ବାଳିକା ସ୍କୁଲଟିଏ 'ବସେଇଥିଲି । ଭାବିଥିଲି ଆଜିବନ ସେଇଥିରେ
କଟେଇ ଦେବି । ଶେଷକୁ ସେତକ ବି ଭାଙ୍ଗିଲି । ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ କଥା
ରହୁଲା । ମୁଁ ହେଲି ଭିକାରୁଣୀ ...ଆଉ ପୁଣି କାହିଁକି ..ନା, ଗୁଡ଼ିଥିଅ
ମୋତେ ଭଉଜ ! ମୁଁ ଚାଲିଯାଏଁ... (ପୁଣି କାନ୍ଦିଲେ)

ନନ୍ଦ—(ରୁଷ ସ୍ଵରରେ) ଗୁଡ଼ିଥିଅ ପାରା ବୋଉ...

(କୋକିଲ ରେବାଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ ସେ ସ୍ଵର ଶୁଣି, ଆଖିରେ ତାଙ୍କର
ଲୁହ....)

ରେବା—ଯାଉଛି ଭଉଜ ! ରେବା ବୋଲି ତୁମର କେନ୍ଦ୍ର ଜଣେ ଥିଲା ସେକଥା
ଲୁଲିଯିବ...(ଚାଲି ଯାଉଥିଲେ । ଡାକିଲେ ନନ୍ଦକିଶୋର)

ନନ୍ଦ—ରେବା....

(ରେବା ଦରଜା ପାଖେ ଠିଆ ହେଲେ ।)

ନନ୍ଦ—କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛ ତୁମେ ? (ରୁଷ ସ୍ଵର)

ରେବା—ଯୁଆଡ଼େ ଦି ଆଖି ପାଇବ ..

ନନ୍ଦ—ତଥାପି...

ରେବା—ସେକଥା ଜାଣିବାର ଅଧିକାର ମୁଁ ନଷ୍ଟ କରି ଦେଇଛି ନନ୍ଦକିଶୋର
ବାବୁ ! ସେକଥା ଜାଣିବାର ଆବଶ୍ୟକ ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କର ନାହିଁ ।

(ହେଁ ବେଗରେ ପଲେଇଲେ । କୋକିଲ ଆବେଗରେ ଦଉଡ଼ି ଯାଉଥିଲେ
ଦ୍ଵାର ପାଖକୁ)

କୋକିଲ—ଅପା....

ନନ୍ଦ—ପାରା ବୋଉ, ତୁମେ ସ୍ଥିର ହୁଅ । (ତେପୁରୁରୁ ଉଠିଆସି) ସେ ଯାଇଛି
ଯାଉ । ରେବାପରି କର୍ମବତୀ ନାହିଁ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଜି ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ।
ସେ ସମାଜ ଆଗରେ ପଡ଼ିତା । କିନ୍ତୁ ସେହି ପଡ଼ିତାକୁ ଆଜି ଏଲ୍‌ହାବାଦ
ଧର୍ମ ମହାମଣ୍ଡଳ ସାଦର ସ୍ଵାଗତ ଜଣାଉଛି । ଯାଉ ସେ । ଓଡ଼ିଶା
ହୁଏତ ଦିନେ ତା' ପାଇଁ ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରିବ...ଆଉ ରେବା ସେହିନ
ମାତୃଭୂମିର ଡାକ ଶୁଣି ନିଶ୍ଚୟ ଫେରି ଆସିବ...

(ବାହାରେ ପାଟି ଶୁଭୁଲ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କର)

ଗୋପ — ନନ୍ଦକିଶୋରବାବୁ ଅଛନ୍ତି ? (ବାହାରୁ)

ନନ୍ଦ — (ଚମକିପଡ଼ି) ଆରେ ଗୋପବନ୍ଧୁବାବୁଙ୍କ ସ୍ୱର... ତୁମେ ଭିତରକୁ ଯାଆ ପାରୁବୋଧ ! (କୋକିଳ ନିବାକ ଭାବରେ ଗୁଲିଗଲେ । ନନ୍ଦକିଶୋର ପାଣି ପିଇସାର ଦ୍ୱାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ) ଆସନ୍ତୁ... ଆସନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା !
(ଗୋପବନ୍ଧୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ) ଉତ୍କଳମଣିଙ୍କୁ ମୋର ସଭିତ୍ର ପ୍ରଣାମ... ଆଜି ମୋର କି ସୌଭାଗ୍ୟ.....

ଗୋପବନ୍ଧୁ — ନମସ୍କାର... ନମସ୍କାର । ଆପଣଙ୍କୁ ବହୁଥର ଶୋକିଲିଣି ନନ୍ଦକିଶୋରବାବୁ ! ହେଲେ କର୍ମଠ ପୁରୁଷ ଆପଣ । କେତେବେଳେ ବା ଦେଖା ପାଇବ ? ମୋର ସାମାନ୍ୟ ଅନୁରୋଧ ଆପଣଙ୍କୁ ରଖିବାକୁ ହେବ । ବେଶୀ ସମୟ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ନଷ୍ଟ କରିବି ନାହିଁ...

ନନ୍ଦ — ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ମୁଁ ସବୁକିଛି କରିପାରିବି କୁହନ୍ତୁ ଆପଣ...

ଗୋପ — ସେଥର ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ତଥ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ ସେଗୁଡ଼ିକ ବହୁତ କାମରେ ଆସିଲା । ଆଗାମୀ କାଉନ୍ସିଲ ବୈଠକ ପାଇଁ ମୁଁ ପସ୍ତତ ହେଉଛି । ସେଥିପାଇଁ ଆଉ କେତୋଟି ତଥ୍ୟ ମୋର ଦରକାର ଥିଲା ।

ନନ୍ଦ — ଚନ୍ଦ୍ରା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ଆପଣ । ଦୁଇଦିନ ଭିତରେ ମୁଁ ସବୁ ପଠାଇ ଦେବି... ହଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ, କାଉନ୍ସିଲରେ କ'ଣ ସବୁ ଆଲୋଚନା ହେଉଛି ? ଦେଶ ମିଶ୍ରଣ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ବିଷୟରେ ମୁଁ ବହୁଦିନରୁ କିଛି ଜାଣିନାହିଁ.....

ଗୋପ — କିନ୍ତୁ ନନ୍ଦକିଶୋରବାବୁ ! ଆପଣ ତ ସମ୍ମିଳନୀର ଜଣେ ଉଦ୍ୟୋଗୀ । ଗଞ୍ଜାମ ସମ୍ମିଳନୀର ଆପଣ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସଭ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ଆଜି ଏକଥା ମୋତେ କାହିଁକି ପଚାରୁଛନ୍ତି ?

ନନ୍ଦ — ଜଣେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ହୁଏତ ସେ ମୁଁ ବା ଆଉ କ'ଣ କରିପାରିବି କୁହନ୍ତୁ ? ପଣ୍ଡିତ ଦାଶ ଏବଂ ମିଶ୍ରର ଦାବୀଙ୍କ ଉପରେ ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି । ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଉତ୍କଳକୁ ଏକତ୍ର କରିବାର ଶକ୍ତି ତାଙ୍କଠାରେ ନିଶ୍ଚୟ ରହିଛି ।

ଗୋପ — କିନ୍ତୁ ଗଞ୍ଜାମ ସମ୍ମିଳନୀରେ — “ଉଠ ମା ଦୁଃଖିନୀ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ପାବୁଛୁ ବିପାଦ ଯାମିନୀ ତବ ।” ଲେଖି ଆପଣ ଯେଉଁ ଆଶାର ସମ୍ଭାର କରିଛନ୍ତି ତା'ମଧ୍ୟ କମ୍ ନୁହେଁ । ତଥାପି ଏକକିତା ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କ କୂଟନୀତି

ଆଗରେ ନିରର୍ଥକ ନନ୍ଦକିଶୋରବାରୁ । ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ବ୍ରୁଟିଶ ସରକାର ଆମକୁ ଯେଉଁ ପୁରସ୍କାର ଦେଇଛନ୍ତି ସେଥିରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ କରିବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଆଗାମୀ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଚନ୍ଦ୍ରଧର-ପୁରଠାରେ ବସୁଛି । ସେଥିରେ ସଭାପତି ହସାବରେ ମୁଁ ଭାବୁଛି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ଘୋଷଣା କରିବି । ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ନ ହେଲେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ଏକତ୍ରୀକରଣ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ନନ୍ଦ—କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କର କଲ୍ଲନା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ! ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ କର୍ମଚାରୀ ଭାବେ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ମୁହିଁ ପ୍ରଥମେ ବ୍ରୁଟିଶ ସରକାରଙ୍କର ସମାଲୋଚନା କରିବୁ । ତଥାପି ଯଦି ଓଡ଼ିଆପାଇଁ କିଛି ନ୍ୟାୟ ହୁଏ ତେବେ ଏହି ବ୍ରୁଟିଶ ସରକାରଙ୍କ କଠୋର ନୀତି ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ । ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବା ପରେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ସମସ୍ୟା ଭୁଲନାରେ ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ୟା ଅତି ନ୍ୟୁନ ହେଇ ପଡ଼ିବ । ସେତେବେଳେ ଆପଣ ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କ ହାତରୁ ମେଦିନୀପୁର ଆଉ ବିହାରୀଙ୍କ ହାତରୁ ସିଂଭୁମ ଛଡ଼େଇ ଆଣି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ, ସେଇଥିପାଇଁ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଭଳି ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ଗଢ଼ିଦେଇ ଆପଣ ବିରୁଦ୍ଧ ଭୁଲ କରି ବସିବେ.....

ଗୋପ—ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଭାବରେ ଆପଣ ପରାଧୀନ ହେଇଛନ୍ତି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ !

ନନ୍ଦ—ଜୀବନା ନିର୍ବାହ ପାଇଁ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ହେଲେ ବି ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଣ ମୋର ଚିରମୁକ୍ତ.....ଆତ୍ମା ମୋର ଚିର ସ୍ୱାଧୀନ ଓଡ଼ିଶା କେବେହେଲେ ଭାରତରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେଇପାରିବ ନାହିଁ...ଅତିରିକ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ହସାବରେ ବି ମୁଁ ଗର୍ବିତ ହେବି....ତଥାପି ମୋର ଯୁକ୍ତିର ସାର୍ଥକତା ଆପଣ ବିଚାର ନ କରିଲେ ବି ଓଡ଼ିଶାର ଆଗାମୀ ଦାୟାଦମାନଙ୍କ ଆଗରେ ମୋ'ର ସତ୍ୟତା ପ୍ରମାଣିତ ହେବ...

ଗୋପ—(ଉଠିପଡ଼ି) ଚମତ୍କାର । ସ୍ୱାଧୀନ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାରେ ଆପଣଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଯୋଗ୍ୟତା ରହିଛି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଚାହେଁ ସ୍ୱାଧୀନତା.....ତା'ପରେ ଆଉ ଯାହା କିଛି...

ଚୂଡ଼ାମୁ ଅଙ୍କ

ଦୃଶ୍ୟ ଏକ

[କୁସୁମରର ପଟାମୁଣ୍ଡାଇ କେନାଲ କୁଲ । ସମୟ ଅପରାହ୍ନ । ଗୋଟିଏ
ବନ୍ଧୁ ପଶି ଆସିଲେ କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ । ପଛେ ପଛେ ବିମ୍ବାଧର]

କୁନ୍ତଳା—ତାଲ ନାରିଲେଲ ବନ ଘେର ଏଇ କୁସୁମରକୁ ମୁଁ କେବେ ଭୁଲି ପାରିବି
ନାହିଁ ବିମ୍ବାଧରବାବୁ ! କି ସୁନ୍ଦର ସତେ ଏଇ ଗ୍ରାମ ! ପୁଷ୍ପପଟରେ
ଐତିହାସିକ ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଲଳିତଗିରି । ପଶ୍ଚିମରେ ପୁଷ୍ପଗିରି ବୌଦ୍ଧ
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଗାଧ ଜାଗିକୁ ନେଇ ଠିଆ ହେଇଛି ରତ୍ନଗିରି ।
ନିକଟରେ ବିରୂପା ଆଉ ଆଲମଗିରିର ସବୁଜକାନ୍ଥ ବନଭୂମି କବି
ଆଉ ଚନ୍ଦ୍ରକରର ଏକ ସାର୍ଥକ ଲୀଳାଭୂମି । ମୁଁ ଜୋର ଦେଇ କହୁଛି
ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କୁ ପଞ୍ଜୀକରି ହସାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରେଇ ପାରିବୁ
କେବଳ ଏଇ କୁସୁମର.....

ବିମ୍ବା—ସେଇଥିପାଇଁ ତ ନନ୍ଦକିଶୋରବାବୁ ଗାଁକୁ ଆସିଲେ ବାହାରିବାକୁ
ମୋଟେ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସତେ ସେମିତି କିଏ ତାଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ରଖେ
ଏଠି...

କୁନ୍ତଳା—ଚରନ୍ତନ ପାଇଁ ଏଥର ସେ ଏଇ ଗାଁ ଏଇ ମାଟିର ପାଣି ପବନରେ
ବାନ୍ଧି ହେଇ ପଡ଼ିବେ....ଜୀବନ ତାଙ୍କର ଏଥର ମୁକ୍ତ.....ସେ ଓଡ଼ିଆ
ସାହିତ୍ୟକୁ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ସାଧନାରେ ଉନ୍ନତ କରିବେ...ଏଇ ମୋର
କାମନା -

ବିମ୍ବା—ହେଲେ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରେଇ ସେ ବଡ଼ କାତର ହେଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

କୁନ୍ତଳା—ସେ ତ ଜମା ମାନିବେ ନାହିଁ । ଡାଏବେଟିସ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା
ମୋତେ ଭଲଭାବେ ଜଣା । ଖୁବ୍ କମ୍ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଆରୋଗ୍ୟ
ଲାଭ କରନ୍ତେ ।

ବିମ୍ବା—ତଥାପି, ସେ ସେ ଆଜି ଗାଁରେ ଅଛନ୍ତି ସେଇ ଆମର ଗର୍ବ । ତାଙ୍କର
ଏଇ ଚର୍ମଚକ୍ଷୁରେ ସେ ବାହାରର ଦୁନିଆକୁ ଦେଖି ନ ପାରିଲେ ବି

ଭିତର ଦୁନିଆକୁ ଟିକିନିଟି କରି ଖୋଜି ଅସଲ ରହୁକୁ ବାହାରକୁ ଆଣି
ପାରିବେ ଏ ବିଶ୍ୱାସ ଆମର ଅଛି—

କୁନ୍ତଳା—(ଆନନ୍ଦରେ) ଯଥାର୍ଥ ଆପଣଙ୍କର ଯୁକ୍ତି... ଜଣେ ଶିଳ୍ପୀ ଭାବରେ
ଆପଣଙ୍କର ଏ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟିକୁ ମୁଁ ସ୍ୱାଗତ କରୁଛି... ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କର
“ବିପତ୍ନୀକର ଅନୁଶୋଚନା” ପଢ଼ି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ହେଇଥିଲା ଯେ ସେ
ବିଗତଦାର । କିନ୍ତୁ ଏଠିକୁ ଆସି ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦେଖେ,
ସତ କହୁଛି ବିମ୍ବାଧରବାରୁ ! ଜୀବନରେ ମୁଁ ସବୁଠୁ ବେଶୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ
ହେଇଗଲା । କି ଅପୂର୍ବ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି—ତାଙ୍କର ସମବେଦନା ।
ଜଣେ ବିପତ୍ନୀକ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ବେଦନାକୁ ସେ ଯେପରି ଫୁଟେଇ ପାରିଛନ୍ତି
ସେଇଠି ହିଁ ତାଙ୍କର କବିତ୍ୱର ଯଥାର୍ଥତା....

ବିମ୍ବା—କେବଳ ବନ୍ଧୁପ୍ରୀତି ନୁହେଁ କୁନ୍ତଳା ଦେବୀ, ମଣିଷ ଚିହ୍ନିବାର ଶକ୍ତି
ତାଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ରହିଛି । ଆପଣ ବୈଷ୍ଣବ ପାଣିଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଥିବେ...

କୁନ୍ତଳା—ନିଶ୍ଚୟ । ଗୀତନାଟ୍ୟକାର, ତାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାରେ କିଏ ନ ଜାଣେ?....
ତା’ଛଡ଼ା ସରକାରଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସଙ୍ଗୀତରେ ସମାଲୋଚନା
କରିବାରେ ଅତି ଧୂରନ୍ଧର ଏଇ ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି....

ବିମ୍ବା—ନନ୍ଦକିଶୋରବାବୁଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯାନ-
ଯାତ୍ରାରେ ବୈଷ୍ଣବ ପାଣିଙ୍କ ଦଳ ତାଙ୍କର ପାନ୍ଥ ଏଠୁ । Oriya
Publicityର Confidential reporter ଥିବାବେଳେ
ବୈଷ୍ଣବ ପାଣିଙ୍କୁ “ଗଣକବି” ଉପାଧି ଦେବାପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଚେଷ୍ଟା
କରିଥିଲେ ସିଏ । ହେଲେ ଏହି ପି: ତାଙ୍କ ନାମରେ ଯେଉଁ report
ଦେଲେ ସେଥିରେ ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ତାଙ୍କର ପଣ୍ଡ ହେଇଗଲା । ବୈଷ୍ଣବ
ପାଣି ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ପାଇଁ ‘ରାଜଦ୍ରୋହୀ’ ଘୋଷିତ ହେଲେ । ଜାଣନ୍ତି
କୁନ୍ତଳା ଦେବୀ, ‘ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ଏଇ ଦୁଃଖରେ ପାଞ୍ଚଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଆହାର ଗ୍ରହଣ ଦେଇଥିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରପେଙ୍କୁର ଥିବାବେଳେ ଶିକ୍ଷକ ତଥା
ତଳପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବ୍ୟବହାର କଦାପି କେହି ଭୁଲି
ପାରିବେ ନାହିଁ...

କୁନ୍ତଳା—ମୋ’ର କଥାରୁ ମୁଁ ବୁଝୁଛି ବିମ୍ବାଧର ବାବୁ, ପାଗଣ ଦେବଙ୍କ ଉପେକ୍ଷିତ
ଯେତେବେଳେ ଭଲ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ସେ ମୋତେ ନିଜର ହିଅ
ଭଳି ପାଖକୁ ଟାଣିନେଇ କହିଲେ—‘କୁନ୍ତଳା, ତୁମର ଯୋଗୁଁ ପାର
ମୋର ଯମ ଦୁଆରୁ ଫେରି ଆସିଲା । ତୁମର ଏ ଉପକାର ମୁଁ କ’ଣ
ଦେଇ ଶୁଣିବି ? ତୁମେ ମୋର ହିଅ...ତୁମେ ଆଗ, ଆଉସବୁ ପିଲା

ପଛ...ମୋତେ ଥରେ ବାପା ବୋଲି ଡାକ କୁନ୍ତଳା' - ଆଖିରୁ ତାଙ୍କର ଲୁହ ଗଡ଼ି ଯାଉଥାଏ । ବାପା ବୋଲି ମୁଁ ଡାକଲି । ସେଦିନ ସେ ଯେତେ ଖୁସି ହେଇଛନ୍ତି ..ତାଙ୍କର ସେ ସ୍ନେହ ତୋର ମୁଁ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଟି ପାରୁନାହିଁ କି କୁସୁପୁର ଗୁଡ଼ି ପାରୁନାହିଁ....

ସରସ୍ୱତୀ—(ଭିତରୁ ଡାକିଲା) ଅପା . ଅପାମ....

କୁନ୍ତଳା—ଆରେ ହାରା ପାଟିପରି ଶୁଭୁଛ ତ ! ବିମ୍ବାଧରବାରୁ ?

ବିମ୍ବା—(ହସି ହୁଁ । ହାରାକୁ ଆପଣ ପ୍ରତିଦିନ ଠକାନ୍ତି । ଆଜି ସେ ଠିକ୍ ଆପଣଙ୍କ ପିନ୍ଧା ଧରିଛୁ ...

ସର—(ଧର୍ମ ସର୍ମ ହୋଇ ପ୍ରବେଶ କରି କୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ କୁଣ୍ଡାଇ ଧରି)....ହୁଁ....ଭାଗ ଠକ ଅପା ତୁମେ....ସବୁଦିନେ ମୋତେ ଠକେଇ ଲୁଚି ଲୁଚି ପଲେଇ ଆସ । ଆଜି କିନ୍ତୁ ଧରାପଡ଼ି ଯାଇଛି ...ଗୁଡ଼ିବି ନାହିଁ ତୁମକୁ ହୁଁ....

କୁନ୍ତଳା—(ସ୍ନେହରେ ସରସ୍ୱତୀ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇଲେ) ହାରା ଆମର ଭାଗ ସୁନାପିଲା । ଆଜ୍ଞା ହାରା !

ସର—କହୁନା ! (କୁନ୍ତଳାଙ୍କର ହାତଧରି)

କୁନ୍ତଳା—ତୁମେ ତ ଚାଲି ଆସିଲ । ବାପା ଯଦି ତେଣେ କବିତା ଲେଖିବା ପାଇଁ ତୁମକୁ ଖୋଜନ୍ତି... ?

ସର—(ଭାଗ ଖୁସିରେ) ନା—ନା ଆଜି ତ ମୋର ଛୁଟି । ସବୁଦିନେ ଚାରିଟା ବେଳେ ବାପା ମୋତେ କବିତା ଡାକନ୍ତି । ଆଉ ତୁମେ ମୋତେ ଠକେଇ ଦେଇ ଚାଲିଆସ । ନୁହେଁ ? ଆଜି କିନ୍ତୁ ବାପା ମନା କଲେ । କିଏ ସବୁ କଟକରୁ ଆସିଛନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କର ସାଙ୍ଗରେ ବସି କଥା ଭାଷା ହେଉଛନ୍ତି । ଆଜି ନିଶ୍ଚୟ ବିମ୍ବାଧରବାରୁଙ୍କ ପାଖରୁ ଭଜନ ନ ଶୁଣି ଗୁଡ଼ିବି ନାହିଁ....

କୁନ୍ତଳା—(ସାମାନ୍ୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ) ଆରେ । ବିମ୍ବାଧରବାରୁ ଭଜନ ବି ଗାଇ ଜାଣନ୍ତି ? ମୋତେ ତ କାହିଁକି ଏ ବିଷୟରେ କିଛି କହୁ ନାହାନ୍ତି ଆପଣ ।

ବିମ୍ବା—(ହସି) ହାରା ମିଛ କହୁଛ ।

ସର—ହୁଁ....ମିଛ କହୁଛ ? ନା ଅପା । ସେ ନିଜେ ମିଛ କହୁଛନ୍ତି । ଖୁବ୍ ଭଲ ଗା'ନ୍ତି ସିଏ । ବାପାଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ବୋଲିବା ବେଳେ ମୁଁ କେତେଥର ଶୁଣିଛୁ...

କୁନ୍ତଳା—ନା—ନା ଏ ଆପଣଙ୍କର ବଡ଼ ଅନ୍ୟାୟ ବିମ୍ବାଧରବାରୁ । ମୋତେ ଆପଣ ଠକି ଦେଇଛନ୍ତି....

ବିମ୍ବା—ଆପଣଙ୍କୁ ଠକି ଦେବାର ସାହସ ମୋର ନାହିଁ....

କୁନ୍ତଳା—ବେଶ୍ । ସାହସ ଯଦି ନାହିଁ, ତେବେ ସୁନା ପିଲାଟି ପରି ଫେରି ଚାଲିଯିବୁ ଘରକୁ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଭଜନ ଗାଇ ଶୁଣାଇବେ...

ସର—ନା ଅପା, କେତେ ଦିନକେ ମୁଁ ଛୁଟି ପାଇଛି, ଆଜି ନରକକୁ ବୁଲିଯିବା ।
ନର ବାଲିରେ ବସି ବିମ୍ବାଧରବାବୁ ଭଜନ ଗାଇବେ । ଶୁଣିବାକୁ ବେଶ୍
ଭଲ ଲାଗିବ ।

କୁନ୍ତଳା—ବାଃ, କବିତା କପି କରୁ କରୁ ତୁମେ ବି କବି ହେଇ ଗଲଣି ହାବା ।
ଶରଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ନରବାଲିରେ ବସି ଭଜନ ଶୁଣିବାର କଲେନା
ତୁମର ମନ ନୁହେଁ... (ହୁହେଁ ହସିଲେ)

ସର—(ଲଜରେ) ଈ...ଭାଷା ଜଣେ...ତମେ ଆଉ କୋଉ ଭଲ କି ?

ବିମ୍ବା—ହାବା ଠିକ କହୁଛି । ଆସନ୍ତୁ କୁନ୍ତଳା ଦେବ । ହାବାକୁ ଆପଣ ପାରିବେ
ନାହିଁ...

(ସେମାନେ ଯାଉଥିବା ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ବ୍ୟସ୍ତଭାବେ ପ୍ରବେଶ କରେ)

ସୂର୍ଯ୍ୟ—ଆରେ, ଆପଣମାନେ ସବୁ ଏଇଠି । ଅଥଚ ମୁଁ ଖୋଜି ଖୋଜି ହାଲିଆ
ହେଇ ପଡ଼ିଲି....

ବିମ୍ବା—କ'ଣ ହେଇଛି କି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ବାବୁ !

ସୂର୍ଯ୍ୟ—ଜାଣିନା ବିମ୍ବାଧର, (ଆନନ୍ଦରେ ଅଧର ହେଇ)

ବିମ୍ବା—କ'ଣ ମୁଁ ଜାଣିବି ?

ସୂର୍ଯ୍ୟ—ନନ୍ଦକଣୋର ବାବୁଙ୍କୁ ସରକାର 'ରାୟସାହେବ' ଉପାଧି ଦେଇଛନ୍ତି...

କୁନ୍ତଳା—ଚମତ୍କାର ! ଆପଣ ସତ କହୁଛନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ବାବୁ !

ସୂର୍ଯ୍ୟ—ଆପଣଙ୍କୁ କ'ଣ ଆଉ ମିଛ କହିବି ? ସରକାରୀ କର୍ମରୂପମାନେ ତ ଏଇ
ଅଧରଣ୍ଡା ଆଗରୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି ..

କୁନ୍ତଳା—ହାବା ତେବେ ସତ କହୁଥିଲ । ନୁହେଁ ବିମ୍ବାଧରବାବୁ ଆଜି ଆମର
କି ସୌଭାଗ୍ୟ ! ଗୁଲୁନ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ବାବୁ ।

(ବିମ୍ବାଧର ଯେପରି କିଛି ଭାବୁଥିଲେ)

ସୂର୍ଯ୍ୟ—କ'ଣ ତୁମେ ଭାବୁଛ ବିମ୍ବାଧର ?

ବିମ୍ବା—ଏ...ହଁ ଭାବୁଥିଲି କଲା ଥିଲେ ହୁଏତ...

କୁନ୍ତଳା—(ହସି ନ ପାରି) କ'ଣ କହିଲେ ବିମ୍ବାଧରବାବୁ ?

ବିମ୍ବା—ନା—ନା, ସେ କିଛି ନୁହେଁ । ଆପଣମାନେ ଗୁଲୁନ୍ତୁ । ଆଜି ଆମର କି
ସୌଭାଗ୍ୟ । ନନ୍ଦକଣୋର ବାବୁ ହେଇଛନ୍ତି ରାୟସାହେବ !

(ପିଲଙ୍କ ପରି ନାଚି ନାଚି ଗୁଲିଗଲେ । କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ, ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଓ
ସରସ୍ୱତୀ ହସିଉଠିଲେ ଆନନ୍ଦରେ)

ଦୃଶ୍ୟ ଦୃଢ଼

[କୁସୁମର ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ବାସଭବନ । ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ସାଜସଜ୍ଜା ।
ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୋଟିଏ ପାଖରୁ ଆସିଲେ ନନ୍ଦକିଶୋର । ସେ ବୁଝି । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ବୁଝି ନ ହେଲେ ବି ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ତାଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ କମିଯାଇଛି]

ନନ୍ଦକିଶୋର—(ଆସୁ ଆସୁ)

ଭାରତ ! ତବ ପଦାରବିନ୍ଦେ ମନ୍ଦ ଆଜି ବନ୍ଦେ,
ବନ୍ଦିଥିଲି ପଦାରବିନ୍ଦେ ବି ସୁନ୍ଦର ଛନ୍ଦେ ।
ଅନ୍ଧ ହେଲି ମନ୍ଦର ମେଲେ ମନ୍ଦରୁ ଗଲି ଦୂରେ,
ସୁନ୍ଦର ଛନ୍ଦ ହୃଦ ମନ୍ଦରେ ଆଉ ତ ନାହିଁ ସ୍ମୃତିରେ ।

—ନାଃ, ଦୃଢ଼ସ୍ତ୍ର ମୋର ରୁଢ଼ । କବିତାର ଛନ୍ଦ ଆଜି ଆଉ ମୋର ମନେ
ପଡ଼େ ନା....ମନେପଡ଼େ ଆସାଡ଼ର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଭାତରେ ଲେଖିଥିଲି ‘ପ୍ରଭାତ-
ସଙ୍ଗୀତ’ ଆଉ ଆଜି ଜୀବନର ଶେଷ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଲେଖିଲି ‘ସନ୍ଧ୍ୟା ସଙ୍ଗୀତ’...
ଉତ୍କଳ ଭାରତର ପଦାରବିନ୍ଦରେ ଏଇ ମୋର ଶେଷ ଅର୍ଘ୍ୟ....ହଁ, ଏଇ
ମୋର ଶେଷ ଅର୍ଘ୍ୟ....କୁଆଡ଼େ ଗଲି ରେ ସବୁ...ପାଗ ବୋଉ....ନା—
ନା ଆଜି ତୁମକୁ ମୁଁ କୋକିଳ ବୋଲି ଡାକିବି ...କୋକିଳ, କୋକିଳ...

କୋକିଳ—(ପ୍ରବେଶ) କାହିଁକି ତମେ ଏମିତି ହଇଛ କହୁଲି ? ସବୁବେଳେ
ଖାଲି ଅନ୍ଧ ଅନ୍ଧ ବୋଲି କହୁ ତୁମେ କ’ଣ ଆନନ୍ଦ ପାଇଛ ?

ନନ୍ଦ—(ହସି) ନାଃ, ତୁମେ ରାଗିଲ କୋକିଳ ! କିଛି ଚିନ୍ତାକର ନାହିଁ । ଦୃଷ୍ଟି-
ଶକ୍ତି ଫେରେଇ ଆଣିଲେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଆଉକିଛି କରିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ..
ହଁ କୋକିଳ, ମୁଁ ଦିନେ ତୁମକୁ ଇଂରେଜ କବି ମିଲ୍ଟନ୍‌ଙ୍କ କଥା
କହୁଥିଲି ପର ? ତମର ବୋଧହୁଏ ମନେ ନାହିଁ । ମିଲ୍ଟନ୍ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଭାବରେ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସୁଖର କଥା ଯେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ
ଆଉ ତୁମ ଭିତରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଭେଦ । ସେ ସୁସଭ୍ୟ ଇଂଲଣ୍ଡ ଦେଶର
ଜଣେ ମହିଳା । ଆଉ ତୁମେ ଭାରତବର୍ଷର ସବୁଠାରୁ ଅନୁନ୍ନତ ଏଇ
ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ଗାଉଁଲୀବୋହୂ । ଆଉ ସେଥିପାଇଁ ତୁମେ ମୋ ପ୍ରତି
ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିପାରିଛ....ଅରେ ଜଣେ ଉତ୍କଳେକ ମିଲ୍ଟନ୍‌ଙ୍କ

ପାଖରେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲେ । ସେ ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ମିଲ୍ଟନ୍ କହିଲେ କଣ୍ଟାର ଗାନ୍ଧୁ ଆଦାତରୁ ଜାଣୁଛୁ ଗୋଲପ ଫୁଲଟି ନିଶ୍ଚୟ ସୁନ୍ଦର ହେଇଥିବ । କୋକିଳ, ରୂମକୁ ମୁଁ ଭଲକରି ଦେଖିପାରୁ ନାହିଁ । ଏଇ ଓଡ଼ିଶାର ଚମ୍ପା ଫୁଲ ରୂମେ । ଏଠି ବିଲ୍ଡର ସେ ଗୋଲପ ଫୁଲ ନାହିଁ କି ତା'ର କଣ୍ଟା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଏଇଟା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ସାନ୍ତ୍ବନା । ହଁ କୋକିଳ, କୃଷ୍ଣ, ବସନ୍ତ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସବୁ ଘରେ ଅଛନ୍ତି ତ ?

କୋକିଳ—ସବୁ ଘରେ ଅଛନ୍ତି । ତମେ ଏମିତି ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନାହିଁ । ମୁଁ ଯାଉଛି ହାତକୁ ଡାକିଦେବି । ତମେ ତାକୁ କବିତା ଡାକବ ।

ନନ୍ଦ—ହଁ—ହଁ, ରୂମେ ହାତକୁ ଡାକିଦିଅ କୋକିଳ । ‘ସନ୍ଧ୍ୟା ସଙ୍ଗୀତ’ରେ ମୁଁ ଆଜି ଶେଷ ରାଗିଣୀ ଦେବି । (କୋକିଳ ଚାଲିଗଲେ)

ବେଳକୁ ବେଳ ଦୁଇଟି ମୋର ରୁଜ ହେଇ ଆସୁଛି । ହଠାତ୍ ହୁଏତ ଦୁଇଟିର ଗତି ବଦଳ ହେଇଯିବ...

(ଗୋଟିଏ ଏକତାରା ଧରି ବିମ୍ବାଧର ଆସିଲେ)

କିଏ; ବିମ୍ବାଧର ? ହାତରେ ରୂମର ସେଇଟା କ’ଣ ? ଓ, ଏକତାରା ପରା ! ବେଶ୍ ବେଶ୍ । ଦୁଇଟିରୁ ମୋର ଛନ୍ଦ ହଜି ଯାଉଥିବା ବେଳେ ଭଜନ ଗୋଟିଏ ଗାଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ହେଲେ ତାକୁ ଫେରେଇ ଆଣି.....

ବିମ୍ବା—ଆପଣଙ୍କର କ’ଣ ହେଇଛି ନନ୍ଦକିଶୋରବାବୁ ! ଗାଁରେ ରହିବା ଦିନୁ ତ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଏମିତି ଚିନ୍ତିତ ହେବାର ଦେଖି ନ ଥିଲି...

ନନ୍ଦ—ମୋର କିଛି ହେଇନି ବିମ୍ବାଧର । ରୂମଭଳି ଗାଁର ଆଉ କେତେଜଣଙ୍କୁ ଦେଖି ମୋର ଗର୍ବ ହେଉଛି । ଭାବିଥିଲି କର୍ମଜୀବନରୁ ଅବ୍ୟାହତ ପାଇ ରୂମ ସହୃଦ ମୁଁ ସହଯୋଗ କରିବି । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର କଥା ଯେ ଗାଁକୁ ଫେରିବା ବେଳେ ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମର୍ଥ....କାହାର ପାଇଁ କିଛି କରିବାର ଶକ୍ତି ମୋର ନାହିଁ...

ବିମ୍ବା—ଆରେ ଆପଣ ଠିଆ ହେଇଛନ୍ତି କାହିଁକି ନନ୍ଦକିଶୋରବାବୁ ! ଚାଲନ୍ତୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ବସେଇ ଦେଉଛି । (ହାତଧରି ଗୋଟିଏ ଚେୟାରରେ ବସେଇ ଦେଲେ, ନିଜେ ମଧ୍ୟ ବସିଲେ) ଆମର କାହାର କିଛି ଦରକାର ନାହିଁ । ଆପଣ ଗାଁରେ ଅଛନ୍ତି ସେଇ ଆମର ଗର୍ବ ।

ସର—(ପହଞ୍ଚି) ବାପା ! କଲମ ଆଣିଛି । କ’ଣ ଲେଖିବ ?

ନନ୍ଦ—କଏ ହାସ ? ତୁ ଟିକିଏ ରହ ମା ! ବିମ୍ବାଧର ଭଜନ ଗାଇବ । ଆଉ କା’
ପରେ ମୁଁ କବିତା ଡଳିବି । କୁନ୍ତଳା ଅପାକୁ ଡାକିଦେଲୁ । ବିମ୍ବାଧର
ଭଜନ ଶୁଣିବାକୁ ତା’ର ଭାରି ମନ.....

ସର — ହଉ । (ଖାତା ଏବଂ କଲମ ଟେବୁଲ ଉପରେ ରଖିଦେଇ ଭିତରକୁ ଗଲ
ଡାକ ଡାକ) ଏ କୁନ୍ତଳା ଅପା... ବିମ୍ବାଧର ବାବୁଙ୍କ ଭଜନ ଶୁଣିବ
ଆସ...

(ବିମ୍ବାଧର ଏକତାରୁ ଛୁଟି ଟାପ କରି ଗଲା ବାଗେଇଲେ, ଭିତରୁ ଆସିଲେ
କୁନ୍ତଳା ହାସ ସହୃଦ)

କୁନ୍ତଳା—ମୋତେ ଡାକୁଥିଲେ ବାପା !

ନନ୍ଦ—ହେଇ ମା ମୋର ଆସିଲଣି । ହଁ ମା ଗୁଲିଯିବା ପାଇଁ ତ କହୁଛୁ । ତୋର
ସେବାପାଇଁ ଆହୁରି କେତେ ଗୁଲି ବସିଛନ୍ତି ...ହେଲେ ତୋ କଥା ମୁଁ
ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ (ଅଧ୍ୟେର୍ଷ ହେଇ ପଡ଼ିଲେ)

କୁନ୍ତଳା—(ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇଲେ) ଆପଣ ଏତେ
ଅଧିକ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ବାପା ! ଯେଉଁଠି ଥିଲେ ବି ଆପଣଙ୍କର ଏଇ ମମତା
ମୋର ହୃଦୟରେ ସବୁବେଳେ ଲାଗିରହିଥାଏ....ହାସ, ସୁନାଟା ପତ୍ର,
ବାପାଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱସ୍ତ....

(ହାସ ଟେବୁଲ ଉପରୁ ପଞ୍ଜାଟିଏ ନେଇ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କୁ ପଞ୍ଜା
କଲ, ବିମ୍ବାଧର ଗାଇଲେ)

ଭାଗବତା ଭାଗବତା ତବ ଚରଣ ଜଳେ,

ବିକସିତ ମାନସ କମଳ ଦଳେ

ମଧୁମୟ ଉତ୍ସବ-ଦୀପ ଜଳେ

ଜୟ ଜୟ ଭାଗବତା ଦେବୀ..... । ୦ ।

ରସିଗଣ କବିଗଣ ପ୍ରାଣ ସମାଜେ

ଜନନୀ ବାଣୀ, ତବ ଆଶନ ରାଜେ

ବିଶ୍ୱମୋହନୀ ତବ ସାଶା-ବାଣୀ

ଜୟ ଜୟ ଭାଗବତା ଦେବୀ..... । ୧ ।

ଶୁଣି ଇତିହାସ ନାଟକ କାବ୍ୟମାଳା

ଦର୍ଶନ ବିଜ୍ଞାନ ତବ ଲୀଳା ଅମଳା

ଗୌରବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୌରଭେ ସଦା ବିମଳା

ଜୟ ଜୟ ଭାଗବତା ଦେବୀ..... । ୨ ।

ଭାରିତ ଅନ୍ତର ପାପିତ କର ତବ କରଣେ
ଅମୃତ ସମ୍ପଦ ତବ କରତରଣେ
ନିଅ ଭାରିତେ ତବ ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ଗଗନେ
ଜୟ ଜୟ ଭାରିତା ଦେଖା..... । ୩ ।

(ନନ୍ଦକିଶୋର ହଠାତ୍ ବିଚଳିତ ଭାବରେ କହୁ ଉଠିଲେ—)

ନନ୍ଦ - ମା ହାସ, କୁଆଡ଼େ ଗଲୁ ମା । ଖାତା ଖୋଲି ଲେଖ । ମୁଁ ତାକୁଛି ।
ଆଉ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପରେ ହୁଏତ ଭାବନା ମୋର ରୁଜ ହେଇଯିବ । ଯେଉଁ
ହରଷତାଜ କୃପାରୁ ତେ ତେମୁଁ ପାଇଥିଲୁ ତୁଇ ଆଜି ସେଇ ସରସତାକୁ
ନିଜ ହାତରେ ବିଦାୟ କରିଦେ । କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ଏ ବିଦାୟ ଯେପରି
ସଫକାଳୀନ ନ ହେଉ...ଏ ବିଦାୟ ହେଉ ପୁନରାଗମନାୟ.....ହଁ...ହଁ
ଲେଖ ।

ସର—(ଖାତା ଖୋଲି) ତାକନ୍ତୁ ବାପା !

ନନ୍ଦ—(ତାକିଲେ । ସରସତା ଲେଖିଲା)

କେଉଁ କବିତା ମୁଁ ଲେଖିବି କିସ ବାଛୁ ନେବୁଁ,
କି ଚିର ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ଅଛି ଭବିଷ୍ୟ ରହୁ ।
କେଉଁ କାବ୍ୟ ଲେଖି ଛୁଦ୍ର ଏ ମୋର କବି ଜୀବନ,
ଚରିତାର୍ଥ ହେବ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ମନ ।
ପ୍ରାଣୁକ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଆବେଗ ଉଠୁଅଛି ନିୟତ,
ସେତେ ଜଳଉଠେ ସେ ବହୁଁ ଯେତେ କରେ ସଂଯତ ।
ଜାଣେ ମୁଁ ଜୀବନ-ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମୋର ଏହି ଲେଖନୀ,
ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମନେ ରଖିବ କିଛିଦିନ ଧରଣୀ ।
ଏ ମୋର ପରାଣ କାମନା ହେଲେ ହେବ ସଫଳ,
ନ ହେଲେ ମୋ ଜନ୍ମ ଧରଣରେ ହୋଇଯିବ ବିଫଳ ।

(ନନ୍ଦକିଶୋର ହଠାତ୍ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲେ)

ସର—ତାକନ୍ତୁ ବାପା !

ନନ୍ଦ—ନା?, ଆଉ ନୁହେଁ, ବାପା ତୋର ଆଉ କବିତା ତାକି ପାରିବି ନାହିଁ ।
ହୃଦୟ ତା'ର ଚରିତନ ପାଇଁ ରୁଜ ହେଇଯାଇଛି । ସେଇ ରୁଜ
ହୃଦୟର ଦ୍ଵାରରେ ବସନ୍ତର ମଲୟ, କୋକିଳର କୁହୁତାନ ଧକ୍କା
ପାଇ ଫେରିଯିବ । ତୁ ଯା—ଘରକୁ ଯା ମା !

(ବିମ୍ବାଧର ନୀରବରେ କାନ୍ଦୁଥିଲେ)

କୁନ୍ତଳା — ଆପଣ ଏସବୁ କ'ଣ କହୁଛନ୍ତି ବାପା ! ଆପଣ ଆଉ କବିତା ଲେଖି-
ପାରିବେ ନାହିଁ ? କିଏ କହୁଲ ଆପଣଙ୍କୁ ଏକଥା ? (କାନ୍ଦ ଉଠିଲେ)

ନନ୍ଦ — (ହସିଲେ । ସେ ହସ ତାଙ୍କୁଲର) ମା ! ପାଗଳା ହେଲୁ କି ତୁ ? ମୁଁ ସେଇ
ଅଗ୍ରବକୁ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରଖି ଦେଇଗଲି ସେଇ ଅଗ୍ରବକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ପାଇଁ ପରା
ତୋ ଉପରେ ଦାୟିତ୍ବ ଦେଇଗଲି ? ଆଉ ପୁଣି କାହିଁକି ? ହୁ, କାନ୍ଦନା ।
ଯା, ହସଖୁସିରେ ତୁ ମୋ ପାଖରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଯା — ତୁ କାନ୍ଦଲେ
ମନ ମୋର ଶାନ୍ତି ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

କୋକିଳ — (ଭିତରୁ) କୁନ୍ତଳା.....ହାତକୁ ନେଇ ଆସିଲୁ ମା ଏଣେ ଟିକିଏ ..

ନନ୍ଦ — ଏଇ କୁନ୍ତଳା, ହାତ, ତୁମେ ସବୁ ଯାଅ ମା — ତେଣେ ବୋଉ ଡାକଲଣି ..
(କୁନ୍ତଳା ଓ ହାତ ଚାଲିଗଲେ ଧୀର ପଦରେ)

ବିମ୍ବା — 'ଠିଆ ହେଲେ) ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଯାଉଛି ନନ୍ଦକିଶୋରବାବୁ !

ନନ୍ଦ — ବିମ୍ବାଧର ! ତୁମେ ଯିବ ? ହଁ ଯାଅ । କିନ୍ତୁ ତୁମ ପାଖରେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ
ଦୋଷ କରୁଛି । 'ମୋଗଲ ମହାନାୟକ'ଙ୍କୁ ନେଇ ନାଟକ ଲେଖିବା
କଲ୍ଲନା ମୋର ଆଉ ସଫଳ ହେଇପାରିଲ ନାହିଁ....ଆଲମଗିରି ଗଡ଼ର
ଇତିହାସ ମୋତେ ଭାଷା ଭଲ ଲାଗେ । ମୁଁ ସେଠିକି ପୁଅ ହେଇ ଯାଇଥିଲି
କିନା ? ହେଲେ ବିମ୍ବାଧର, ଶେଷକୁ ଆଲମଗିରି ଆଉ କୁସୁପୁରର
ଆଉଜାତ୍ୟ ଏଇ ହେଇ ମୋତେ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ କରିଦେଲା । ଜୀବନର ଶେଷ
ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଜମିଦାରୀ କିଣି ପଲେଇଥିଲି । ...

ରଘୁ ବାନା — (ପୁଲୁଏ କାଗଜ ଧରି ପ୍ରବେଶ କରି) ଜୁହାର ଆଜ୍ଞା !

ନନ୍ଦ — କିଏ ରଘୁବାନା ? ପୁଣି କାହିଁକି ତୁମେ ଆସିଲ.....ମୋତେ ରଖେଇ
ଦେବେନି ଏମାନେ....ଜୀବନସାରା କର୍ମରେ ବୁଡ଼ିରହି ଭାବିଥିଲି ଶେଷ
ଜୀବନ ଶାନ୍ତିରେ କାଟିବି । କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତିରେ ମରିବାକୁ ଦେବେନି ଏମାନେ ।
ତୁମେ ଯାଅ ବିମ୍ବାଧର, ଠିଆ ହେଲ କାହିଁକି ?

(ବିମ୍ବାଧର ସ୍ଥଳିତ ପଦରେ ଚାଲିଗଲେ)

ରଘୁ — ଆଜ୍ଞା, ଜମିଦାରୀ ଦଖଲ କରିବାକୁ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଲାଗିବ ।

ନନ୍ଦ — କ'ଣ କହୁଛ ତୁମେ ରଘୁବାନା ? ପଚାରି ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେଇ ଜମିଦାରୀ
କିଣିଲି । ସେଥିରେ ପୁଣି ଦଖଲ କରିବାକୁ ଆହୁରି ହଜାରେ ଟଙ୍କା ?
(ଉଦ୍ବେଜିତ ହୋଇ) ନା-ନା ଦରକାର ନାହିଁ ମୋର ସେଇ ଜମିଦାରୀରେ ।
ତୁମେ ଯାଅ ରଘୁବାନା — ଚାଲିଯାଅ ..ଏତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି ମୁଁ
ଜମିଦାରୀ ଦଖଲ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ରଘୁ—(ବିନୟରେ) ଆଜ୍ଞା ଜମିଦାରୀ ସିନା ଦଖଲ ହେବ ନାହିଁ । ହେଲେ ଏ ଯେଉଁ ଗୁରୁଣ ଟଙ୍କାର ହେଣ୍ଡକୋଟ୍ ଗୁଡ଼ା ଆଉ ପାଞ୍ଚଦିନ ଭିତରେ ତମାଦ ହେଇଯିବ...

ନନ୍ଦ—(ହୁକ୍ ହେଇ) କ'ଣ କରୁଥିଲ ତୁମେ ଏଯାକେ ?

ରଘୁ—ଆଜ୍ଞା, ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଅକଲିଣି । ଟଙ୍କା ମାଗିବାରୁ କହୁଛନ୍ତି ନାଲିଶ କର ।

ନନ୍ଦ—ଏଁ, କ'ଣ କହୁଲ ? କହୁଛନ୍ତି ନାଲିଶ କର ? ବେଶ୍ ମୋତେ ଦେଇଦିଅ ସେ ହେଣ୍ଡକୋଟ୍ ଗୁଡ଼ା । ମୁଁ ଆଦାୟ କରିଦେବି ତାଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା... ହାବା...ହାବା....

ସର—(ଭିତରୁ) ଯାଉଛୁ ବାପା ! ...

ନନ୍ଦ—ଗୋଟାଏ ଦିଆସିଲ ଆଣିଲୁ ମା ! ...

(ଭିତ୍ତେଜନାରେ ଉଠି ଆସୁ ଆସୁ ଚେୟାରରେ ଧକ୍କା ଲାଗି ପଡ଼ି ଯାଇଥା'ନ୍ତେ, ଅଳଙ୍କେ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ ଚାଲି ଆସିଲେ ରଘୁବାନା ପାଖକୁ ।
ରଘୁବାନା କିଛି ଗୋଟାଏ ବିପଦର ଆଶଙ୍କା କରୁଥାଏ । ସରସ୍ବତୀ ଦିଆସିଲ ଆଣି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କୁ ଦେଲା ।) ବେଶ୍...ତୁ ଯା ପଡ଼ିବୁ ଯା ମା ! (ସରସ୍ବତୀ ଚାଲିଗଲା) ହୁଁ ଦିଅ, ଦିଅ, ରଘୁବାନା ସେ ହେଣ୍ଡକୋଟ୍ ଗୁଡ଼ା....

ରଘୁ—କିନ୍ତୁ...

ନନ୍ଦ—ନା-ନା ତୁମେ ମୋତେ ସେଗୁଡ଼ା ଦିଅ ମୁଁ କହୁଛି । ଟଙ୍କା ଆଦାୟର ଉପାୟ ମୁଁ କରିବି । ତୁମେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରୁହ ।

(ରଘୁବାନା କାଗଜଗୁଡ଼ା ଦେଇଦେଲା । ନନ୍ଦକିଶୋର ସେଥିରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କଲେ)

ରଘୁ—(ବ୍ୟସ୍ତ ହେଇ) ଏ କ'ଣ କଲେ ଆପଣ ? ଗୁରୁଣଙ୍କ ଟଙ୍କାର ହେଣ୍ଡକୋଟ୍ ଜାଳିଦେଲେ ?

ନନ୍ଦ—(ବିଦ୍ରୁପର ହସ ହସ) ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ! ରଘୁବାନା, ଏ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଯେଉଁ ଆଭିଜାତ୍ୟ ମୋତେ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ କରିଛି ସେଇ ଆଭିଜାତ୍ୟ ଏମିତି ଜଳି-ପୋଡ଼ି ଗୁରୁଣାର ହେଇଯାଉ ହା-ହା-ହା....

ଶେଷ ଦୃଶ୍ୟ

[କୁସୁମୁରର ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ପୁଅର ସେଇ ବାସଭବନ । ନନ୍ଦକିଶୋର
ରୋଗଶଯ୍ୟାରେ । ନିକଟରେ ବସିଥାନ୍ତି କୋକିଳ]

ନନ୍ଦ — ଏଥର ମୋର ପ୍ରିୟ ପଲ୍ଲୀରୁ ମୁଁ ବିଦାୟ ନେବି....କୋକିଳ । ଏ ଜୀବନ
ମୋର ଶେଷ ହେଇଗଲା ଏତିକିରେ...ପାଶ ଆଉ ହାତ ଭଲରେ
ରହିଲେ । ହେଲେ କୃଷ୍ଣ, ବସନ୍ତ, ହେମନ୍ତ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତୁମକୁ ଲାଗିଲେ ।
ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୁଁ ଯେମିତି ଶାନ୍ତିରେ ନିଶ୍ୱାସ ନେବି (ବାହାରେ
କୋକିଳ ରାବିଲା) ...ହେଇ କୋକିଳ, ଶୁଭ୍ର ତୁମକୁ କୋଇଲିର
ଡାକ ? ଏଇମିତି ଗୋଟାଏ ବସନ୍ତରେ ମୁଁ କୋଇଲିର ଡାକ ଶୁଣି
ଲେଖିଥିଲି ‘ବସନ୍ତ କୋକିଳ’...କିନ୍ତୁ ଆଜି ଆଉ ଏ କୋକିଳର ଧ୍ବନି
ମୋର ରୁଜ ହୃଦୟରେ କବିତାର ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ଭାବ ଆଣି ପାରୁନି...ମୁଁ
ମାରବ ବସନ୍ତ ! ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଲେଖନୀ ମୋର ମାରବ...

କୋକିଳ — (ବାସ୍ତବିକ କଣ୍ଠରେ) କାହିଁକି ତୁମେ ଏମିତି ହଇଜ୍ଜ କହୁଲ ? ଡାକ୍ର
କହିଛନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରା କବିବାର କିଛି ନାହିଁ....ବେଶୀ ଚନ୍ଦ୍ରା କଲରୁ ତୁମ ଦେହ
ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଛି....ତମେ ଯଦି ଏମିତି ହବ ଆମେ ରହିବୁ କେମିତି କହୁଲ ?

ନନ୍ଦ — ସତେ କୋକିଳ ! ମୁଁ ଭୁଲ କହୁନେଲି । ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମୋର ଏବେ ବି
ବହୁ ଦୂରରେ । ତଥାପି ସବୁବେଳେ ଦୂରକୁ ଚାହିଁବା ମୋର ଗୋଟାଏ
ବଦଳ୍ୟାସ ହେଇ ଯାଇଛି...ତେବେ ବି ମୃତ୍ୟୁ ମୋର ସ୍ମୃତିକୁ କୋକିଳ
ଆଉ ସେଇ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଶାନ୍ତିରେ ଆସିବାକୁ ଦେବି ମୁଁ । ମନେ ପଡ଼ୁଛି
“ପଲ୍ଲୀଚନ୍ଦ୍ର”ର କେଇଯାଡ଼ି କବିତା—“ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଆରେ ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମ,
ମଧୁରମାମୟ ତୋର ନାମ । ନଗରର ରାଜପୁଣ ମୋହ ପକ୍ଷେ ଘୋର
ଦୁଃଖ ଆଗୋ ପ୍ରିୟ ପଲ୍ଲୀ, ତୋ ପଲ୍ଲବମୟ ଅଙ୍କ ଗୁପ୍ତାତଳେ ଆଶ୍ରିତାକୁ
ମୁହିଁ ସଦାରଙ୍କ” — ପଲ୍ଲୀର ଏଇ ଶାନ୍ତିମୟ ଗୁପ୍ତାତଳେ ଜୀବନ ମୋର
ସୁଖରେ ଗୁଲିଯିବ—

(ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିଙ୍କ ସହୃଦ ଗୋପାଳ ପ୍ରହରାଜ ପଶି ଆସିଲେ)

ସୂର୍ଯ୍ୟ — ଆସନ୍ତୁ ଗୋପାଳ ବାବୁ !

ଗୋପାଳ — କାହାନ୍ତି, କାହାନ୍ତି ନନ୍ଦକିଶୋରବାବୁ ?

(କୋକିଳ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଆଡ଼ ଦେଇ ବସିଲେ)

ନନ୍ଦ — (ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରି) କିଏ ଗୋପାଳ ବାବୁ ! (ଆନନ୍ଦରେ) ଆଃ, ଆଜି ମୋର କି ସୌଭାଗ୍ୟ ? ଶେଷ ଜୀବନରେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଦେଖା ପାଇବି ତା' ଭାବି ନଥିଲି ଗୋପାଳ ବାବୁ !

ଗୋପାଳ — ଆ-ହା, ଆପଣ ଉଠୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ? (ଧରି ଶୁଆଇ ଦେଲେ) ଏତେ କଷ୍ଟ ପାଇଲେଣି....ଟିକିଏ ବି ଖବର ଆମକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ....(ଦୁଃଖରେ) ସଦ୍‌ପାଠୀ ଜୀବନର ସବୁ କଥା ମୋର ଆଜି ମନେ ପଡୁଛି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ! ଆପଣ ଖବର ନ ଦେଲେ ବି ସେଦିନର ମାୟା ମୋତେ ଏତେ ଦୂର ଟାଣି ଆଣିପାରିଛି....ଗୁରୁ ମିତଙ୍କର ସେଦିନର ସେଇ ସୁଖ ସ୍ମୃତି ଆଜି ଅସ୍ତ ହେଇଯାଇଛି କାମପାଳ ବାବୁଙ୍କ ଜୀବନ ପୁଲ ଅଜଣା କେଉଁଠି ଝରି ପଡ଼ିଲା । ଅଭିରାମ ବାବୁ କଢ଼ିଟି ବେଳୁ ଜାଣିଦେଇ ଦେଲେ । ଆପଣ ବି ଗୁଲିଯିବେ....ଶେଷକୁ ରହିଲି ମୁଁ....ଅଭାଗା....ଅଭାଗା ମୁଁ ଶେଷ ଜୀବନରେ କାହାରି ମୁହଁ ନ ଦେଖି ମରିବା ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଅଛି....(କାନ୍ଦିଲେ)

ନନ୍ଦ — (ଦୁଃଖରେ) ଆଃ, ଆପଣ ବି ଶେଷରେ କାନ୍ଦିବାକୁ ଆସିଲେ ଗୋପାଳ ବାବୁ ! ଘରେ, ବାହାରେ ସବୁଆଡ଼େ ଖାଲି ହୃଦୟର ଧ୍ବନି...ମୁଁ ବୁଝିପାରୁନି ଆପଣମାନେ କାହିଁକି ଏମିତି କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ ବାବୁ, ମଧୁ ବାବୁଙ୍କର ଅମର ଆତ୍ମା ମୋତେ ହାତଠାରି ଡାକୁଛନ୍ତି....ମୋତେ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ....ଆଉ ସେଇ ଯାହା ହେବ ଶାନ୍ତିର...ଆନନ୍ଦର...ଦିଅନ୍ତୁ ଗୋପାଳ ବାବୁ ! ଆପଣ ସେଇ ହାତଟା ମୋତେ ଧରିବାକୁ ଦିଅନ୍ତୁ—ଯେଉଁ ହାତରେ ଆପଣ 'ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଗାକୋଷ' ପରି ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ହାତରେ ମୋତେ ବନ୍ଧୁ ଭାବରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିଛନ୍ତି ସେଇ ହାତକୁ ଆଜି ଗୁଡ଼ି ଉପରେ ରଖି ମୁଁ ପରପାରିର ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖିବି ।(ଗୋପାଳ ପ୍ରହରାଜ ଡାହାଣ ହାତଟି ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ନନ୍ଦକିଶୋର ସେଇ ହାତକୁ ଦୁଇ ହାତରେ ଗୁପ୍ତି ଧରିଲେ ଗୁଡ଼ି ଉପରେ) ଆଃ, କି ଶାନ୍ତି...(ସମସ୍ତେ କାନ୍ଦୁଥା'ନ୍ତି....ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ କାରୁଣ୍ୟର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ....ଅକେଶ୍ବର ମୃଦୁ କରୁଣ ଗୁଞ୍ଜନ ଗୁମୁରି ଗୁମୁରି କାନ୍ଦୁଥିଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି କୋଧ ସମ୍ବରଣ କରି କହିଲେ)

ସୂର୍ଯ୍ୟ — ଶାନ୍ତି ଆସି ବାହାରେ ଠିଆ ହେଲେଣି । ଆପଣ କଟକ ଯିବେ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ !...

ନନ୍ଦ—(ହଠାତ୍ ଯେପରି ଡରିଗଲେ) ନା-ନା ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି, ତୁମେମାନେ କାହିଁକି
ଆଉ ସେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛ ? ମୋର ଏଇ ପ୍ରିୟ ପଲ୍ଲୀରେ ମୋତେ ବସନ୍ତର
ମନସ୍ତୁ ଛୁଇଁ କୋକିଳର କାକଲୀ ଶୁଣି ମରିବାକୁ ଦିଅ...
କୋକିଳ—(ଦୁଃଖରେ) ତୁମେ ଆଉ ମନା କରୁଛ କାହିଁକି ? ଦେହକୁ ଥରେ
ଚାହିଁ ନା । ଭଲହେଇ ଆସିଲେ ସବୁଦିନେ ତ ଏଇ ଗାଁରେ ରହିବ....

ଗୋପାଳ ଆପଣ କଥା ମାନନ୍ତୁ ନନ୍ଦକିଶୋରବାବୁ ! ପ୍ରିୟଜନଙ୍କ ମନରେ
ଦୁଃଖ ଆଣି ଆପଣ କ'ଣ ଶାନ୍ତି ପାଉଛନ୍ତି ?

ନନ୍ଦ—ଓଃ, ଶେଷରେ ଆପଣ ବି ସେଇ କଥା କହିଲେ ଗୋପାଳବାବୁ !
ଆବାଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁ ହେଇ ବି ମୋର ମନକଥା ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ ? ନଗରର
କୋଲାହଳ, ହଂସା, ଦ୍ଵେଷଭରା ବାତାବରଣ ଭିତରେ ମରିବାକୁ
ନ ଦେଇ ପଲ୍ଲୀର ଏଇ ଶାନ୍ତିମୟ ଛୋଡ଼ରେ ମୋତେ ମରିବାକୁ
ଦିଅନ୍ତୁ ଆପଣ—Let me die peacefully in my
native village

(ବାହାରେ ମୋଟର ରହିବାର ଶବ୍ଦ । ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହେଇ ପଣି ଆସିଲେ
ବିମ୍ବାଧର)

ବିମ୍ବା—ନା-ନା, ଆପଣଙ୍କୁ ଆଜି ଆମର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ
ନନ୍ଦକିଶୋରବାବୁ...

ନନ୍ଦ—(ହସି) କିଏ ବିମ୍ବାଧର ? କଟକକୁ ନେଇ ମୋତେ ଘୁଣି ଭଲ କରିବାର
ସ୍ଵପ୍ନ ଏବେ ବି ଦେଖୁଛ ? ତୁମର ପଲ୍ଲୀକବିକୁ ନୂତନ ପ୍ରାଣଦେଇ ପଲ୍ଲୀକୁ
ଫେରେଇ ଆଣିବାର କଲ୍ଲନା ତୁମେ ଏବେ ବି କରୁଛ ? ପାଗଳ....
ପାଗଳ....ତୁମେ ସଂସାରର ମାୟା ମମତାରେ ଛନ୍ଦିହେଇ ତୁମେ
ଶିଳ୍ପୀର ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ହରେଇ ବସିଛ ବିମ୍ବାଧର ! ଏ ଯାହା ମୋର
ମହାଯାହା...ଓଡ଼ିଶାର ପଲ୍ଲୀକବି ଆଉ ତା'ର ପ୍ରିୟ ପଲ୍ଲୀକୁ ଫେରି
ଆସିବ ନାହିଁ...

ଶେଷ ଯବନିକା